

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра української мови

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – магістр

на тему: **«СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ЖАРГОН»**

Виконала: студентка 2-го року навчання
Спеціальність: 035 Філологія
Спеціалізація: 035.01 Філологія
(українська мова та література)
Освітньо-наукова програма: Філологія.
Теорія, історія української мови
та компаративістика
Сідько Ольга Костянтинівна

Керівник: Ренчка Інна Євгеніївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови

Рецензент: Кравченко Людмила Олександрівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української
мови та прикладної лінгвістики
Науково-навчального інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____

«_____» _____ 2023 р.

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА СУБМОВА.....	7
1. 1. Військова лексика як невід’ємний компонент словникового складу української мови.....	7
1. 2. Науково-теоретичні засади дослідження військової лексики	8
1. 3. Військова термінологічна лексика.....	10
1. 4. Військова субстандартна лексика.....	12
1. 4. 1. Історія дослідження соціальних діалектів	13
1. 4. 2. Проблемні питання термінології.....	15
1. 4. 3. Субстандартна лексика військових як різновид соціальних діалектів.....	21
Висновки до I розділу.....	22
РОЗДІЛ II. ВІЙСЬКОВА ЖАРГОННА ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКИХ ВОЯКІВ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	23
2. 1. З історії розвитку української військової лексики та її досліджень.....	23
2. 2. Семантична диференціація, способи творення, походження та функції військової жаргонної лексики.....	30
2. 2. 1. Назви осіб, що є учасниками повномасштабних воєнних дій із українського боку.....	31
2. 2. 2. Назви осіб, що є ворогами українського війська.....	38
2. 2. 3. Назви технічних та транспортних засобів, додаткового військового обладнання.....	43
2. 2. 4. Назви зброї та її частин, боєприпасів.....	49
2. 2. 5. Назви бойових дій, процесів, їхні наслідки.....	54
2. 2. 6. Реалії ведення бойових дій.....	60
2. 2. 7. Назви команд, умовних сигналів і позначень.....	64
2. 2. 8. Назви побутових речей, їжі, одягу і обмундирування.....	66
2. 2. 9. Військові звання, посади, професії.....	72
2. 3. Позивні українських військових: походження та значення.....	74

2. 4. Обсценна лексика в мовленні військових.....	77
Висновки до II розділу.....	79
РОЗДІЛ III. ВИКОРИСТАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЖАРГОННОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА КІНОФІЛЬМАХ.....	82
3. 1. Військові жаргонізми в канві художніх творів сучасних українських письменників (на матеріалі роману Є. Положія «Іловайськ»).....	82
3. 2 Популяризація військового жаргону в кіномистецтві (на прикладі кінофільму «Кіборги»).....	91
Висновки до III розділу.....	94
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	100
АНОТАЦІЯ.....	112

ВСТУП

Будь-які значущі для суспільства події мають своє відображення у мові. Події останніх десяти років (Революція Гідності, анексія Криму, Антитерористична операція на Сході України та, зрештою, повномасштабна російсько-українська війна, яка триває від 24 лютого 2022 р.) сприяли появі нових лексичних одиниць, а також семантичному оновленню вже наявних у мові лексем. Це, зокрема, конотативно забарвлені слова та вислови, що не тільки називають предмети, явища, поняття, осіб, а й виражають певну оцінку, засвідчуючи позитивне або негативне ставлення до них з боку мовців. Також у цей період новотворами та актуалізованими лексичними одиницями поповнюється військова лексика. До військової лексичної системи, крім термінів, належить субстандартна лексика. Українська військова фахова мова постійно вдосконалюється та розвивається завдяки появі назв нових військових реалій, які нині пронизують усі сфери суспільного життя нашої країни і проникають у повсякденне життя пересічних українців.

Українська військова лексика, що наразі перебуває на етапі свого становлення і розвитку, є невід'ємним компонентом словникового складу української мови. Частина новотворів уже прижилася і увійшла до реєстрів сучасних словників. Проте не всі неологізми залишаються в мові, оскільки вона, як живий організм, «відфільтровує» нові слова. Можемо констатувати, що сьогодні відбувається інтенсивне творення українського неформального військового дискурсу. Жаргонізми цієї сфери різні за походженням і конотацією, засвідчують активізацію численних засобів мовотворчості, демонструють мовну картину світу українських воїнів, позначаючи як універсальні категорії цієї галузі, так і специфічні, які стосуються реалій війни з Росією, національних цінностей, важливих для самоідентифікації українців.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена важливістю поглибленого вивчення українського військового жаргону. На сучасному етапі військова субстандартна лексика не є достатньо дослідженою, тому потребує поглибленого вивчення та аналізу. Це зумовлено широким уживанням військової лексики не тільки серед професійних військових, але й серед широкого загалу, зважаючи на

повномасштабну війну в країні. З огляду на це дослідження військової фахової мови є актуальним завданням українського мовознавства.

Виникнення та розвиток української військової лексики на різних історичних етапах знайшли відображення у працях А. Генсьорського [23], В. Горобця [26], С. Гриценко [27], П. Коваліва [45], Ф. Сороколетова [94], Г. Халімоненка [116], І. Хаустової [117]. Наукові роботи, предметом дослідження яких є військовий жаргон, базуються переважно на англо- та російськомовному матеріалі. Найбільш ґрунтовними серед них є праці П. Дж. Мітчелла [63], І. Белова і Ю. Павлова [9], О. Захарчук [35], В. Коровушкіна [47]. Серед українських мовознавців першою спробою дослідження соціолекту військового середовища стала праця О. Горбача «Арго українських вояків» [25]. На сучасному етапі розвитку мови частково цьому питанню приділяють увагу Л. Кравченко [49], Л. Підкуймуха [77], В. Тарасова [104]. Відсутність цілісних студій української військової лексики з урахуванням неформальних дискурсивних практик зумовила вибір теми дослідження і визначила її доцільність.

Мета роботи – здійснити системний аналіз сучасного українського військового жаргону, яким послуговуються представники Збройних сил України та сил Територіальної оборони.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- розкрити термінологічний інструментарій, використаний у дослідженні, на основі огляду наукових праць;
- з'ясувати теоретичні проблеми вивчення жаргону, зокрема військового, в українському мовознавстві;
- схарактеризувати мовлення українських військових з погляду його належності до розмовних форм української мови, а саме жаргону;
- встановити шляхи поповнення української військової лексики неформального характеру;
- з'ясувати іншомовний вплив на формування українського військового жаргону та співвідношення запозиченого і власне-українського в системі назв військової сфери;
- дослідити способи творення військових жаргонізмів;
- класифікувати військову лексику за тематичними групами;

- виявити особливості функціонування елементів військового жаргону у творах українських письменників та кіномитців.

Об’єкт дослідження – мовлення українських військових.

Предмет дослідження – лексико-стилістичні особливості мовлення українських військових; формування і функціонування військової лексики неформального характеру.

У роботі були використані такі основні *методи дослідження*: загальнонаукові – аналіз та синтез; метод аналітико-синтетичного опрацювання джерел, описовий метод, метод контекстного аналізу; власне-соціолінгвістичні методи: спостереження за мовленням військових, метод усного інтерв’ювання. У праці також залучено прийоми класифікації та систематизації лексичного матеріалу.

Матеріалом дослідження стало розмовне мовлення українських військових; форуми, дописи та коментарі у соціальних мережах; роман Є. Положія «Лловайськ» і кінострічка «Кіборги».

Теоретичне значення. Дослідження української військової лексики з урахуванням неформальних дискурсивних практик доповнить знання про лексичну систему української мови загалом і її спеціальні системи зокрема. Отримані результати стануть в пригоді для розвитку теорії української лексикології, соціолінгвістики, термінології та соціолектології (вивчення типології та генези українських соціолектів).

Практичне значення. Матеріали роботи можуть бути використані в лексикографічній практиці – для укладання словника військової лексики та словника військового соціолекту. Теоретичні положення та фактичний матеріал будуть корисними у читанні лекційних курсів і проведенні практичних занять з сучасної української літературної мови, соціолінгвістики, лексикології та лексикографії, написанні навчальних посібників з української термінології та соціолектології для студентів-філологів, вивченні інших фахових підмов.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів: теоретичного та двох практичних, висновків та списку використаних джерел, що налічує 134 позиції.

РОЗДІЛ І. УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА СУБМОВА

1. 1. Військова лексика як невід’ємний компонент словникового складу української мови

Мова є відкритою та динамічною системою, компоненти якої постійно змінюються і розвиваються. Найвразливішою та найчутливішою до суспільних змін є лексико-семантична система, в якій віддзеркалюються усі пертурбації, що відбуваються в житті народу – творця та носія мови [71].

Як відомо, основними причинами та рушійними силами розвитку як лексичної системи зокрема, так і мови загалом, є внутрішні (відношення між елементами в межах мовної системи) і зовнішні (позамовні) фактори впливу. До екстралінгвальних факторів зараховують особливості історичного розвитку суспільства, міграційні процеси, об’єднання і розпади мовних колективів, зміни форм спілкування, науковий і технічний прогрес суспільства тощо.

Однією з ланок лексичної системи є військова лексика. Вона постійно та безперервно розвивається, а в період трансформації суспільства, воєнних конфліктів та війн кількісні та якісні зміни в ній найпомітніші. На думку Т. Михайленко, військова лексика складає одну з «адаптивних мікросистем» національної мови, яка «залежно від комунікативних потреб у військовій сфері видозмінюється чи припиняє своє функціонування за відсутності таких потреб» [64].

Активний розвиток української військової субмови передусім викликаний екстралінгвальними чинниками. На превеликий жаль, таким фактором є не соціально-економічний (якісний стрибок у розвитку засобів військової боротьби внаслідок досягнень науково-технічного прогресу), а суспільно-політичний (воєнно-політичний конфлікт, ареною якого стала Українська держава). Російсько-український збройний конфлікт, що з 2014 року тривав на Сході України, а останнього року переріс у повномасштабну воєнну кампанію, – головна тема в інформаційному просторі України, яку висвітлюють усі засоби масової інформації, обговорюють політики, журналісти та пересічні громадяни нашої держави. Уживання військової лексики більше не обмежується повсякденним використанням військовими, її елементи частково увійшли до лексику кожного громадянина

нашої країни внаслідок залучення до збройного конфлікту широких народних мас і трансформації способу життя всієї мовної спільноти. Мовна ситуація у війську викликає інтерес і мовознавців.

1. 2. Науково-теоретичні засади дослідження військової лексики

Функціонування мови в різних сферах суспільного життя є популярним об'єктом дослідження сучасних мовознавців. Особливий інтерес у науковців викликає вивчення лінгвальних одиниць у межах так званих малих мовних підсистем, що обслуговують різноманітні сфери спілкування [30]. Як відомо, кожна національна мова містить низку субмов: окрім літературної мови, до неї входять діалекти, жаргони, сленг, мови різних професій та наук.

На позначення лексики, що обслуговує певний фах, у мовознавстві використовують низку рівнозначних термінів: «фахова мова», «спеціальна підмова», «спеціальна мова», «субмова» тощо [17]. Серед вітчизняних та зарубіжних лінгвістів немає одностайності в тлумаченні поняття фахової мови, відсутнє й загальноприйняте визначення цього терміна. Одне з найвідоміших належить німецькому мовознавцю Л. Гофману: «Фахова мова – це сукупність усіх мовних засобів, які використовують в обмеженій комунікативній сфері для взаєморозуміння комунікантів, які працюють у цій галузі» [133, с. 53]. Український лінгвіст Т. Кияк вважає, що «до цієї дефініції слід додати ще й той факт, що функціонування фахової мови забезпечує винятково чітко встановлена термінологія» [42, с. 203]. Фахова мова охоплює терміни, фахову лексику, синтаксичні та стилістичні конструкції, морфологічні та фонетичні засоби і є частиною загальноновживаної мови [133].

Фахова мова – це засіб обміну знаннями, досвідом між фахівцями у певній професійній галузі. На основі наведених вище визначень можна окреслити такі основні ознаки фахових мов: тісний зв'язок із певною предметною галуззю; специфічний набір мовних одиниць і специфічне коло користувачів; базування на системі загальнонаціональної мови, тобто дотримання морфологічних, лексичних, синтаксичних норм і правил організації тексту, притаманних загальноновживаній мові; обмежена кількість функцій порівняно із загальною мовою.

Військова лексика є однією із найдавніших фахових підсистем. Вона має свої особливості розвитку і функціонування. У лінгвістичних дослідженнях детально вивчають процеси виникнення та розвитку українських військових лексичних одиниць, проте проблема функціонування військової лексики як цілісної системи, її упорядкування залишається недостатньо вивченою.

Серед вітчизняних мовознавців дослідженням питань, пов'язаних із функціонуванням військової лексики, займалися В. Балабін [5], Д. Василенко [17], Т. Михайленко [64], Л. Мурашко [66], Б. Якимович [125] та ін. Серед зарубіжних досліджень інтерес становлять праці П. Діксона [130], Л. Нелюбіна, О. Дормідонтова, О. Васильченка [67], Г. Стрелковського [103], В. Шевчука [120]. На основі опрацьованих теоретичних джерел можна зробити висновки, що військова лексика є складною системою, до якої входять назви понять, пов'язаних як із побутом військових, так із їхніми завданнями на службі. Військова лексика тісно переплітається із повсякденним мовленням, військові лексичні одиниці активно входять у лексикон пересічних мовців.

Військова субмова обслуговує різні аспекти військової сфери. Вона має специфічну комунікативно-функціональну спрямованість, побутуючи в межах різних функціональних стилів мови: залежно від теми комунікації надається перевага одному зі стилів.

Структура лексичної підсистеми військової субмови організована за принципом поля: центральну частину з ядром становлять військові терміни, а периферію – субстандартна (неформальна) лексика.

Військова лексика характеризується чіткістю, точністю, лаконічністю, обслуговує сферу військової діяльності, а також застосовується в таких інтрапрофесійних жанрах, як військова публіцистика, військово-наукова та військово-дидактична комунікації і документообіг (накази, інструкції, настанови, команди, розпорядження тощо) [115].

Воєнні події в Україні значно розширили склад української військової лексики, особливо її субстандартний пласт. Поява великої кількості емоційно

забарвлених лексичних одиниць у військовій підмові яскраво демонструє процес залучення загальноповживаної лексики для позначення військових та воєнних понять.

1. 3. Військова термінологічна лексика

Військова термінологічна лексика є однією з найдавніших фахових термінологічних систем української мови. Проте історичні обставини не завжди сприяли як розвитку, так і вивченню національної військової термінології. У періоди воєн і визвольних змагань зростав науковий інтерес до військової термінології, а в часи бездержавності, коли українська військова термінологія була позбавлена комунікативної відтворюваності, спостерігався різкий його спад. Розвиток військової терміносистеми також був фрагментарним і хвилеподібним.

Виділяють сім етапів становлення та розвитку української військової терміносистеми: період Київської Русі (назви понять, пов'язаних із військом, наведені в писемних пам'ятках); козацька доба (власні лексичні одиниці і запозичення на позначення відповідних предметів, явищ, дій); період XVIII–XIX ст. (входження європейської військової лексики в український простір); кінець XIX – поч. XX ст. (розвиток військової термінології на Галичині у зв'язку зі створенням численних військових організацій); 1920–1930 роки (період систематизації); радянський період (занепад, термінологія максимально наближена до російської); період після здобуття Україною незалежності (укладання словників військової термінології, спроби її розвитку на власне-українській основі) [109; 127].

Розглядаючи військову субмову, зокрема її термінологію, з'ясуємо визначення самого поняття «термін». Серед фахівців не запропоновано єдиної дефініції поняття «термін», оскільки термін, як і всі інші мовні універсалиї, важко піддається детермінуванню [31, с. 10]. Велике різноманіття визначень можна пояснити тим, що термін є об'єктом низки наук, і кожна наука намагається виділити в терміні ознаки, суттєві з її погляду. За «Коротким тлумачним словником лінгвістичних термінів» С. Єрмоленко, С. Бибик, О. Тодор, «термін – слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття з якої-небудь галузі знання — науки, техніки, мистецтва, політики. Т. мають визначення (дефініцію), вони позбавлені

емоційно-експресивного забарвлення. У галузі однієї науки Т. утворюють систему (термінологію). У межах цієї системи Т. не повинен мати синонімів, він також не може бути багатозначним» [111, с. 183].

На думку більшості дослідників, важливими ознаками терміна є його однозначність у межах однієї терміносистеми, наявність чіткого визначення (дефініції), системність, стилістична нейтральність і стислість. Насправді однозначність терміна, відсутність у нього синонімів і омонімів є скоріше бажаною ознакою, ніж реальною, а вимоги до терміна рекомендують враховувати при створенні нових термінологічних одиниць.

Військова сфера також має свою систему термінів. Під військовим терміном розуміють стандартну лексичну або синтаксичну номінативну одиницю з нейтральною конотацією, що вживається на позначення загальновійськового або військово-спеціального науково-технічного поняття і закріплена за військовою сферою функціонування національної мови [46, с. 58].

Склад сучасної військової термінології динамічний, оскільки він безперервно змінюється через зникнення з ужитку окремих слів, «зміну значень, поповнення новими термінами у зв'язку з реорганізацією Збройних сил, розробкою нових зразків військового озброєння та техніки, нової стратегії ведення бойових дій тощо» [67]. Тому військова термінологія потребує постійного вивчення, розроблення нових термінів на позначення нових явищ позамовної дійсності [107, с. 497].

Після здобуття Україною незалежності, створення власних Збройних сил, надання українській мові статусу державної виникла нагальна потреба створення та розбудови військової термінології. Перший міністр оборони незалежної України Костянтин Морозов (1991–1993) ініціював переклад українською мовою загальновійськових статутів Збройних сил України. Українська правнича фундація підготувала «Українсько-російський словник для військових», проте він так і не був виданий. Пізніше, в 1995 р., було видано «Російсько-український словник для військовиків» авторства А. Бурячка, М. Демського та Б. Якимовича. Ґрунтовну роботу щодо створення словників військової термінології проводить Військовий інститут Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

На сучасному етапі у зв'язку з поглибленням конфлікту Української держави з Російською Федерацією на тлі повномасштабного воєнного вторгнення і окупації українських територій питання розробки питомої української військової термінології стало актуальним, як ніколи. Розвитку української військової термінології сприятиме заміна зброї, амуніції та технічних засобів радянського зразка на високотехнологічні натовські аналоги. Фіксуються також спроби відновлення автентичної військової термінології, яку відроджують і вживають молодіжні військово-патріотичні організації, добровольчі батальйони тощо.

1. 4. Військова субстандартна лексика

У межах військової фахової мови важливе місце посідає жаргонна (субстандартна, неформальна) лексика. Мовний субстандарт є невичерпним джерелом поповнення мови, тому викликає зацікавленість у лінгвістів.

Субстандартні мовні одиниці співвідносяться з відповідною субкультурою суспільства. Оскільки у розвинених демократичних країнах офіційна культура ніколи не буває єдиною, від її магістрального напрямку розвитку відокремлюються різні субкультури. Найчастіше під субкультурою розуміють систему норм і цінностей, що відрізняють культуру певної групи від загальної культури суспільства. Існування суб- та контркультур, безперечно, впливає як на мовні норми, що стають менш стійкими, так і на варіативність використання лексичного складу мови [74]. Мова дедалі більше набуває ознак соціальної зумовленості, внаслідок цього надзвичайно популярною стає стилістично забарвлена лексика [3].

Складність та суперечливість дослідження субстандартних одиниць мови пов'язані з різним тлумаченням поняття «субстандарт» і невизначеністю його природи. Під терміном «субстандарт» будемо розуміти впорядкований та структурований комплекс стилістично знижених лексичних одиниць, загальними функціонально-стилістичними ознаками яких є перевага конотації над денотацією, пейоративний або негативний відтінок значення окремих лексем, лаконічність і семантична насиченість, розгалужена внутрішня синонімія, багатозначність [104].

До української військової субстандартної лексики будемо зараховувати ненормативну, стилістично забарвлену, функціонально обмежену мову військових, яка виконує комунікативну, емоційно-експресивну, регулятивну та корпоративну мовленнєві функції і складається з одиниць соціолекту – військових жаргонізмів.

1. 4. 1. Історія дослідження соціальних діалектів

Соціальним діалектом, або соціолектом (від лат. *societas* – суспільство і грец. *διáλεκτος* – розмова, говір, наріччя) «називається мова, якою розмовляє певна соціальна група, прошарок або яка переважає всередині певної субкультури» [95]. Соціолекти є відгалуженням загальнонародної мови. Їх поява зумовлена насамперед такими чинниками, як суспільний характер виникнення, розвитку та функціонування мови; соціальна диференціація мови відповідно до поділу суспільства на класи, верстви, групи; соціальні відмінності у використанні мови у зв'язку із різноманітними сферами її застосування тощо. Зазвичай соціально зумовлена лексика вживається в усній формі і є засобом невимушеного, неофіційного спілкування людей. Проте з поширенням мережі Інтернет спостерігається активне використання соціолектів у медійному просторі, частково їхні елементи проникають до художніх творів, публіцистичних статей, документальних та художніх кінострічок. Загалом сфера вживання соціально забарвленої лексики є досить широкою, як і її асортимент.

Очевидно, що соціальні діалекти виникають вже у ті часи, коли починає відбуватися соціальна диференціація суспільства. Перші наукові дослідження соціолектів з'являються лише у ХХ столітті. У СРСР дослідження соціолектів, зокрема жаргонів, не провадилися, оскільки визнання наявності соціальних різновидів мови суперечило постулатам про соціальну рівність як важливу характеристику радянської спільноти. Такі дослідження щодо побутування українських соціальних діалектів здійснювалися в діаспорі, зокрема у середині – другій половині ХХ ст. з'являються друком праці О. Горбача, Я. Рудницького та Ю. Шевельова, що стосуються цієї царини. Зокрема, Я. Рудницький наголошував на потребі дослідження міського мовлення, арготичних та жаргонних його елементів, вказуючи на світовий досвід таких студій: «...коли на Заході почалися досліди над

міськими говорами, над «арго» великих міст, над мовою босячній, міського пролетаріату, соціальних низів, то в нашій науці вперто оминали місто як предмет діалектологічних дослідів, скупчуючи всю увагу на сільських говірках» [88, с. 179]. У його праці «Львівський український міський говір (Знесіння)» [134] зафіксовано близько 350 жаргонізмів, які він назвав «львов'янiзмами». Це була перша спроба лексикографічного опрацювання українських соціолектів. В Україні давні українські професійні арго досліджував Й. Дзендзелівський, який вивчав залишки прощацько-лірницького, кожухарського та кравецького соціолектів на Волині під час експедицій у середині 1950-х рр. Досить тривалий час, до другої половини 1980-х років, соціолінгвістичні процеси в сучасній українській мові практично не вивчали, за винятком поодиноких теоретичних доробків та окремих оглядових розділів у підручниках. Починаючи з 1990-х років українська соціолінгвістика стрімко розвивається і збагачується ґрунтовними дослідженнями в галузі соціальної діалектології.

На межі ХХ та ХХІ століть у вітчизняний науковий обіг активно входить термін «сленг». Мовознавці доходять висновку, що сленгом користуються практично всі мовці, незалежно від віку, статі, освіти, соціального статусу і посади. Швидко зростає кількість і популярність сленгових одиниць та їхніх варіантів, що дає поштовх до створення і публікації словників нелітературної лексики. В Україні першим таким виданням став «Перший словник українського молодіжного сленгу» (1998), укладений С. Пиркало. Однією з ґрунтовних праць 1990-х років щодо аналізу сленгу стала робота Т. Друма [29], у якій автор вивчає способи творення сленгу.

Значний внесок у розвиток дослідження соціальних діалектів української мови зробила Л. Ставицька, якій належить низка праць із цієї тематики [96–100]. На особливу увагу заслуговує монографія дослідниці «Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціяція української мови», що була видана в 2005 році. У ній Л. Ставицька характеризує соціальні діалекти загалом, підкреслює важливість існування жаргонології як науки, зазначає суперечливі моменти та труднощі у дослідженні жаргону. В результаті глибокого вивчення та аналізу арго, жаргону і сленгу дослідниці вдалося не лише якісно, але й кількісно розрізнити поняття арго – жаргон

– сленг (закрита, напіввідкрита та відкрита підсистема, різна міра професіоналізації, що спадає в ряді від арго до сленгу) тощо [65].

Українські дослідники досить активно вивчають різні соціальні діалекти: молодіжний сленг, учнівський, студентський, комп'ютерний, музичний жаргони, мову шахістів, картярів, брокерів, бухгалтерів, спортивний жаргон тощо. Мовлення філологів, менеджерів, а також представників субкультури, що захоплюються музикою в стилі метал, так званих металістів Києва і Львова, стало матеріалом дисертації Н. Шовгун «Формування українського сленгу в мовленнєвій діяльності малих соціальних груп». Регіональні особливості соціолектів, зокрема міський сленг тернопільців та молодіжний сленг у мовленнєвій структурі м. Херсона, були досліджені Т. Миколенком та С. Мартос відповідно. Проблеми перекладу соціальних діалектів, а саме американського військового сленгу, досліджував В. Балабін. У своїй монографії він вивчає проблему розмежування сленгу та інших типів нелітературного мовлення, особливості перекладу сленгу американських військових українською [16]. Це далеко не повний список наукових праць, в яких окреслюються ті чи інші проблеми, пов'язані із соціолектами, і здійснюється пошук шляхів їх вирішення. Більшість праць вітчизняних авторів, присвячених дослідженню соціальних діалектів на сучасному етапі, зосереджуються на окремих їхніх різновидах.

1. 4. 2. Проблемні питання термінології

При дослідженні соціальних діалектів виникають складнощі, зумовлені недостатнім вивченням проблеми та відсутністю єдиного термінологічного апарату. У науковій та навчальній літературі термін «соціальний діалект» вживають як у дуже широкому значенні (усі або майже всі соціально зумовлені різновиди мови, незалежно від їхніх структурно-мовних і функціональних особливостей), так і в дуже вузькому (те саме, що арго) [87, с. 41–42]. Одні з перших дослідників соціальної диференціації мови німецькі соціолінгвісти Р. Гросе та А. Нойберт у другій половині ХХ ст. запропонували термін «соціолект» (стягнення терміна-словосполучення «соціальний діалект») у значенні «соціальний говір» [132].

Попри певні відмінності визначення соціальних діалектів, наявні в науковій та навчальній літературі, загалом не суперечать одне одному. На думку українського мовознавця С. Бевзенка, «соціальні діалекти виступають як засіб спілкування лише певної, замкнутої, але не обмеженої територіально суспільної групи людей і тільки в спеціальних умовах; для звичайного ж повсякденного спілкування носії соціальних діалектів, як і всі представники певного народу, користуються загальнонаціональною мовою, усною літературною чи якимось із її місцевих говорів» [6, с. 11-12]. В. Бондалетов вважає, що соціальні діалекти є різновидами мови, які виникли через соціальну неоднорідність суспільства і характеризуються як власне мовними, так і екстралінгвістичними ознаками [14]. Саме належність до певної соціальної групи вважається більшістю науковців основною і обов'язковою ознакою соціолектів [61]. На думку М. Матвіяса, «під соціальними діалектами розуміються професійні говори і жаргони або арго», а «лінгвістична суть соціальних діалектів полягає в їх лексичній системі, яка передбачає слова, зрозумілі тільки обмеженій групі людей і незрозумілі для загалу» [61, с. 8]. Л. Ставицька та Л. Кравець також вважають, що найвагомішим чинником, який зумовлює появу соціальних діалектів, є соціальна неоднорідність суспільства, що складається із різних професійно-виробничих груп [48; 96]. У багатьох дослідженнях усі лексичні одиниці, що використовуються в спілкуванні соціальних або професійних груп у певному соціокультурному контексті (тобто обмежені у функціонально-стилістичному вживанні соціальним середовищем), позначають більш загальним терміном «соціальні діалектизми» [54].

На сьогоднішній день науковці одностайні в тому, що соціальна диференціація загальнонародної мови внаслідок складної соціальної будови суспільства є абсолютно реальним лінгвістичним явищем, саме тому термін «соціальний діалект» має повне право на існування [87].

Не менш важливим є питання класифікації соціальних діалектів. У світовій лінгвістиці погляди науковців на класифікацію соціолектів певною мірою різняться, оскільки зазначене явище у багатьох мовах має свої особливості.

З-поміж українських мовознавців І. Матвіяс до соціальних діалектів відносить професійні говори і жаргони, або арго. Найприйнятнішою та загально визнаною є

термінологічно-поняттєва парадигма соціальних діалектів, запропонована Л. Ставицькою, за якою соціально маркована лексика поділяється на арго, жаргон, професійний жаргон та сленг. Оскільки ці поняття дуже близькі за своєю суттю, подекуди перехрещуються і перетікають одне в інше, спробуємо їх розмежувати.

Арго є засекреченою, таємною мовою, незрозумілою пересічним мовцям [89, с. 37–38]. Це спеціальний мовний код, зрозумілий лише певній групі населення. За визначенням «Короткого тлумачного словника лінгвістичних термінів», «арго – мова вузької соціальної чи професійної групи, створювана з метою мовного відокремлення, відзначається наявністю слів, незрозумілих для сторонніх» [111, с. 18].

Один із найвідоміших українських дослідників субстандартних мов О. Горбач пропонує таке тлумачення терміна арго: «Це одна зі спеціальних мов, яку вживають поміж собою тільки члени окремих соціально-професійних груп в особливих умовах» [24, с. 524]. Соціолінгвістка Л. Ставицька зазначає, що «арго – це закрита лексична підсистема соціальних номінацій, які обслуговують вузькі соціально-групові інтереси, частіше за все професійні» [96, с. 12]. Арго є умовною мовою, що застосовується з метою приховання предмета спілкування, взаємного розпізнавання або відмежування її носіїв [13].

До арго зараховують специфічні мови бродячих торговців, мову злодіїв, літературні та декламаційні стилі народних оповідачів і умовні дитячі мови – зашифровані коди, створені навмисне для втаємничення свого мовлення [69].

Найбільш відомими сучасними арго є говірки картярів, злодіїв (ув'язнених), а з давніх – професійні арго, зокрема лірників і кобзарів. Арго ще називають мовою «соціального дна» [32]. Оскільки кожен соціальний діалект є відображенням мовної картини світу своїх носіїв, то, скажімо, арготизми злочинців дають оцінку характеристику, вказують на міру значущості особистості в кримінальному світі, її авторитет, ступінь поваги до неї, взаємини з колом спілкування [87].

Арготизми, як й інші соціолекти, нерідко потрапляють до текстів художньої літератури та мовлення художніх фільмів. Їх використання зумовлене стилістичними настановами авторів, а саме – з метою відображення колориту певного соціального середовища.

Як було зазначено вище, соціальний діалект як складник національної мови завжди пов'язаний з існуванням певної суспільної групи, об'єднаної тим чи тим видом зв'язку. У випадку жаргону найчастіше – спільністю інтересів. Розуміння терміна «жаргон» змінилося впродовж ХХ ст.: від дефініцій «1) зіпсована різними сторонніми впливами говірка; 2) умовна штучна мова людей якогось фаху (злочинський жаргон)» [12, с. 168]; «Мова якоїсь соціальної чи професійної групи, що відрізняється від загальнонародної наявністю специфічних слів і виразів, властивих цій групі», запропонованої в «Словнику української мови» в 11 т. [92, II, с. 509], до визначення: «Один із різновидів соціальних діалектів, що відрізняється від загальноновживаної мови використанням специфічної експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, фразеології, іноді й особливостями вимови» [19, с. 167-168]. Відповідно жаргонізми – це слова та вислови, що «використовуються для надання експресивного забарвлення назвам предметів та явищ, важливих для членів соціальної групи, що послуговується даним жаргоном» [111, с. 60]. Наведені визначення показують еволюцію цього терміна, що є позитивною тенденцією, адже ще донедавна, за визначенням Л. Ставицької, в українському суспільстві існувала своєрідна «жаргонофобія», що виявлялася «не тільки у власне комунікативних аспектах, а й, на превеликий жаль, у сфері професійної та наївно-лінгвістичної метамовної рефлексії» [96, с. 14].

Однією з головних умов виникнення жаргону є досить тривале спілкування в межах відносно обмеженої соціальної групи, що дає змогу виробити певну мовну традицію, відтворювати готові номінації [13]. Саме тому осередком виникнення і побутування жаргону є невелика група людей, яких об'єднують, наприклад, спільне заняття, інтереси, вид діяльності, професія, соціальний стан тощо. Дослідниця Л. Ставицька запропонувала класифікацію жаргону за видами об'єднання людей, а саме: 1) за професією; 2) за суспільним і соціальним станом; 3) за спільними інтересами, уподобаннями; 4) за віком; 5) класові жаргони [96, с. 32].

Основними джерелами поповнення жаргонної лексики є слова місцевого діалекту, інколи структурно змінені або з новим значенням; семантично

переосмислені лексеми загальнонародної мови; запозичення з іноземних мов, найчастіше з англійської; звуконаслідування.

Жаргон виконує такі функції: ігрову (жартівливе трактування дійсності), емоційно-експресивну, економії мовних зусиль (умисне скорочення слів, усікання основ, безафіксний спосіб творення слів), стилістичну (доречність використання у тому чи іншому колі).

Певні різновиди жаргону є вузькоспеціалізованими, що використовуються представниками тих чи тих професій. Такі жаргони Л. Ставицька визначає як професійні. На думку дослідниці, люди певної професії чи роду занять використовують образно-експресивні, лаконічні слова та вислови, що мають нейтральні відповідники у загальнонародній мові [96, с. 38]. Розмовне мовлення будь-якого професійного середовища завжди містить певну кількість емоційно забарвлених слів вузького вжитку, що відбивають професійну спеціалізацію носіїв мови.

Крім професійних, мовознавці виділяють також корпоративні (групові) жаргони. Це соціолекти, які виникають зазвичай «у групах людей, тісно між собою чимось пов'язаних. Форми зв'язку бувають різноманітними, наприклад, спільне навчання в школі або у вищому навчальному закладі, служба в армії, заняття туризмом, спортом, колекціонування тощо», а також належність до певних субкультур (наприклад, байкерів, футбольних уболівальників та ін.) [58, с. 88]. Жаргонізми корпоративних соціолектів відрізняються від професійних більшою експресивністю, потребою виразити оцінку певного явища, привернути увагу до висловлюваного оригінальним дотепним висловом, а не потребою «назвати якийсь предмет або явище, з яким виробник має справу у своїй діяльності» [58, с. 89], як це властиво професійним жаргонам. Іноді трапляється, що певна соціальна спільнота відокремлюється і професійно, і соціально, тож її мовлення матиме одночасно характеристики як професійного, так і корпоративного жаргону. Зокрема, таким соціолектом є військовий жаргон, оскільки це мовлення людей однієї професії, а водночас тих, чие життя досить відокремлене від решти суспільства.

Починаючи з 90-х років ХХ ст., з розвитком комп'ютерних технологій, мобільного зв'язку, оцифрування до лексикону українців входять слова, які кваліфікуємо як елементи молодіжного сленгу. Сленг значно розширює коло свого функціонування, поступово виходить за межі молодіжного середовища і вливається у щоденне побутове мовлення широких кіл людей.

«Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів» подає таке визначення сленгу: «Варіант професійної мови, слова та вирази, що використовуються у спілкуванні людей різних вікових груп, професій, соціальних прошарків» [111, с. 160]. Л. Ставицька визначає сленг як «практично відкриту мовну підсистему ненормативних, стилістично знижених лексико-фразеологічних одиниць, які виконують експресивну, оцінну (звичайно негативну) та евфемістичну функцію» [96, с. 42].

Мовознавці розрізняють поняття загальний сленг та спеціальний сленг. Загальний сленг охоплює лексичні одиниці сленгу, що відомі широкому загалу і не обмежуються вузькими соціально-віковими або професійними рамками. Спеціальний сленг – це нестандартний лексикон певної соціальної групи [102]. У такому разі сленг виступає як синонім до терміна «жаргон», який ми розглянули вище.

П. Грабовий, О. Глазова, Л. Ставицька поділяють спеціальний сленг на професійний (комп'ютерний, військовий, медичний, музичний, футбольний, морський, космічний тощо) та мову певних соціально-вікових прошарків (молоді, підлітків, школярів, студентів тощо).

Найпоширенішим і найвідомішим на сучасному етапі з-поміж цих утворень є молодіжний сленг, який є своєрідним посередником між okazіоналізмами і загальноприйнятою нормативною лексикою. Найчастіше сленгізми утворюються шляхом запозичень з інших мов (передусім з англійської як мови міжнаціонального спілкування), переходу із жаргонів та арго, переосмислення значень загальноновживаних слів, метафоризації тощо.

Існування і сленгу, і жаргону є важливим показником «життя» та розвитку мови. Такі поняття, як сленг і жаргон, мають формуватися в межах своєї мови, а не запозичатися. Адже «зникнення з вжитку лексичних і фразеологічних засобів для

спонтанного фамільярного спілкування, в якому завжди панує емоція і суб'єктивна оцінка, є ознакою змертвіння мови» [58, с. 67; 60].

1.4.3. Субстандартна лексика військових як різновид соціальних діалектів

Проблема визначення військової субстандартної лексики залишається актуальною та дискусійною. У мовознавчій літературі використовується чимало термінів на позначення цієї групи лексичних одиниць: жаргонізми, сленгізми, арготизми [5; 17; 126].

Дослідники англомовної військової лексики переважно вживають термін «сленг», який є найбільш популярний в англомовній літературі. Проте ще в 1940-х рр. американський лінгвіст Чарльз Фріз зазначав: «Термін “сленг” настільки поширився в своєму значенні і застосовується до такої великої кількості різних понять, що надзвичайно важко провести роздільну лінію між тим, що є сленгом і що ним не є» [131, с. 52]. І на сьогодні ситуація з визначенням військового соціолекту не змінилася. Вітчизняні науковці віддають перевагу терміну «жаргон», «військовий жаргон», позначаючи ним військову субстандартну лексичну підсистему.

Військовий жаргон – неформальна, емоційно-оцінна та експресивно забарвлена, функціонально обмежена мова військових, що охоплює майже всі сфери життя вояків і має усну форму побутування. Це лексичні одиниці, що стисло і виразно позначають різноманітні предмети, явища, дії, стани, ознаки, називають певних осіб, які стосуються того середовища, в якому вони перебувають. Військовий жаргон допомагає об'єднати та згуртувати людей, які до вступу на службу були представниками різних соціальних груп, спростити їхнє пристосування до військового і воєнного життя. Він полегшує спілкування в колективі військовиків, а також є маркером належності до цієї специфічної соціальної групи. Це унікальне явище для Збройних сил кожного народу. Він також відрізняється в різних видах (підрозділах) військ, відповідно до специфіки формування.

У своїй розвідці всебічно розглянемо особливості функціонування цього специфічного різновиду соціальних діалектів на українських теренах, його розвиток і стан в українській мові на сучасному етапі.

Висновки до I розділу

Оскільки мова є відкритою системою, її компоненти постійно розвиваються та видозмінюються. Найбільше піддається змінам саме лексико-семантична система, однією з ланок якої є військова лексика. Її нинішній розвиток спричинений суспільно-політичними подіями – російсько-українська війна, що триває на наших землях із 2014 року.

Військова лексика є однією з найдавніших фахових підсистем, до якої входять назви понять, пов'язаних як із побутом військових, так із їхніми завданнями на службі. Військова лексика також тісно переплітається з повсякденним мовленням.

Досліджувана сфера має свою термінологічну систему, склад якої є динамічним, оскільки він безперервно змінюється: окремі слова зникають з ужитку, натомість словник поповнюється новотворами у зв'язку з реорганізацією Збройних сил, розробкою нових зразків військового озброєння та техніки, нової стратегії ведення бойових дій тощо [67, с. 14–15]. Питання формування питомої української термінології також є як ніколи актуальним через російську агресію, адже чимало термінів були успадковані з радянського минулого і є спільними з мовою ворога.

Окреме місце у військовій мові посідає жаргонна лексика. До української військової субстандартною лексики зараховуємо ненормативну, стилістично забарвлену, обмежену за вжитком мову військових, що виконує такі функції: комунікативну, емоційно-експресивну, регулятивну та корпоративну.

Отже, військовий жаргон – це неформальна, емоційно-оцінна та експресивно забарвлена, функціонально обмежена мова військових, що охоплює майже всі сфери життя вояків і має усну форму побутування. Військовий жаргон полегшує комунікацію військових, допомагає об'єднати та згуртувати людей, що вступили на службу. Він є унікальним для Збройних сил кожної держави, а також відрізняється в різних видах і родах військ.

РОЗДІЛ 2. ВІЙСЬКОВА ЖАРГОННА ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКИХ ВОЯКІВ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

2. 1. З історії розвитку української військової лексики та її досліджень

Військова лексика є однією з найдавніших фахових підсистем української мови, що має свої особливості розвитку і функціонування. Її формування відбувалося впродовж віків і залежало від конкретних суспільно-політичних умов. Для вивчення мовних явищ в діахронічному аспекті науковці досліджують та аналізують історичні пам'ятки, лексикографічні праці, документи тощо. Українська військова лексика, на жаль, мало досліджена, оскільки практично не була зафіксована в стародавніх пам'ятках, які переважно орієнтувалися на церковно-релігійну проблематику [34].

Враховуючи той факт, що українські землі протягом багатьох століть перебували у складі різних держав, українці були змушені дотримуватися законодавства цих країн, а українське військо – послуговуватися мовами панівних держав [106, с. 41]. Унаслідок цього, за визначенням дослідників, спостерігалася різна лінгвополітична орієнтація регіонів України: німецько-польська – на заході України, російська – на сході. Перед мовознавцями стоїть важливе завдання: з'ясувати, в яких часових проміжках українське військо обслуговувала переважно рідна мова, а на яких історичних етапах – мова панівної держави [25; 106, с. 41].

Вивченню військової лексики в давньоруський період присвячено низку лінгвістичних праць, у яких досліджено походження староукраїнської військової лексики, її характерні риси та особливості, зафіксовано шляхи та закономірності мовних змін [54]. Семантику лексичних одиниць, що використовували на позначення понять, пов'язаних із військовими подіями, в Іпатіївському списку Галицько-Волинського літопису досліджував А. Генсьорський [23]. П. Ковалів у науковій праці «Лексичний фонд літературної мови Київського періоду XI–XVI ст.» аналізував групи військової лексики за її походженням [45].

Ще з найдавніших часів у мові виокремлюється певна група слів, що вживаються на позначення військових понять: *полкъ*, *рать*, *воевати*, *воевода*, *стрільць* [94]. З перетворенням княжої дружини у постійне військо серед

дружинників з'являються перші військові звання та ранги: *тисяцькі, соцькі, воєводи, мечники, стрільці* [20]. У «Слові о полку Ігоревім», «Повісті минулих літ» та інших староукраїнських писемних пам'ятках представлена як питома військова лексика, так і іншомовні лексеми (*товариш, хоругов, стратиг* тощо) [20]. Вони починають активно входити до вжитку як військових, так і пересічних громадян. Як зазначає Т. Вронська, «у часи Старокиївської держави були створені політичні та економічні передумови для українсько-тюркської мовної інтеграції, що призвело до активного вживання відповідних титулів та рангів (отаман, товариш) тощо» [20, с. 6].

Наприкінці XV ст. і протягом XVI ст. на українських землях формується козацький стан зі своєю військовою організацією. Бурхливий розвиток військової справи, зокрема й становлення флоту, спричиняє формування військової термінології, появу нової військової лексики. У козацьку добу ще активно використовується військова лексика спільнослов'янського походження, що була важливою частиною словникового складу княжої доби і збереглася згодом у новій українській літературній мові. Ці термінолексеми, як правило, зберігають свою етимологічну виразність: *вітрило, ніс, гребець*. Також фіксуються запозичені ще в княжу добу лексичні одиниці, наприклад: *щогла, парус, галія* [2]. В українській мові з'являється низка лексем на позначення козацької атрибутики: *пернач, литаври, корогва, стяг, прапор* тощо [108], суден слов'янського походження: *ком'яга, дуб, дубас, коза, бик, плавок* [2].

Тісні міжнаціональні зв'язки та контакти козаків призводили до значної кількості запозичень, поступово звичні слов'янські військові терміни витісняються іншомовною лексикою. Помітне місце серед запозичень посідають тюркізми: *барабан, буздиган, булава, бунчук, сурма* тощо. Під час звертання, зокрема й у військовій спільноті, почало активно вживатися слово *пан* (*пане отамане, пане гетьмане, пане Хмельницький*) [2].

За словами мовознавиці О. Адріанової, про військову лексику козаків, на жаль, відомо небагато. Через трагічну долю козацтва значна кількість документів та пам'яток козацької доби була або знищена, або опинилася в архівах Росії, Польщі, Туреччини та ін. Тому вивчення військової лексики цього періоду ґрунтується на

козацьких літописах, літературних пам'ятках з історії Запорозької Січі, на матеріалах з «Архіву Коша Нової Запорозької Січі», фольклорі про козацтво [2]. Військову лексику козацької доби на матеріалах історико-мемуарної прози досліджував у своїй праці В. Горобець [26]; запозичення у військовій галузі, зокрема з польської, латинської, тюркської мов, були предметом дослідження С. Гриценко [27; 28] та М. Рогаль [86].

Після остаточної ліквідації козацької державності (кінець XVIII ст.) частина українських земель опинилася у складі Російської імперії, а інша частина (західноукраїнські території) перебували під владою імперії Габсбургів, що не могло не позначитися на розвитку української мови загалом і її військового лексикону зокрема. В Україні активно впроваджувалася російська та австро-німецька військова термінологія, з мови примусово вилучалася давня українська військова лексика, яка зберігалася лише в живому спілкуванні [20].

Спроба відродити національну військову, а разом з нею і мовну традиції була зроблена на початку XX ст., у період відродження української державності. За доби Української Центральної Ради і Української держави гетьмана П. Скоропадського відбувалося створення українізованих військових частин, активна розбудова війська, розробляли спеціальні словники військової термінології. Замість звичного для російської традиції звертання «товариш» повертається термін «пан», який був закріплений у «Муштровому статуті для піхоти Армії УНР», що був розроблений у період Директорії.

Досліджуючи українську військову лексику окресленого періоду, науковці зазначають, що її розвиток був зумовлений тим, що національно свідомо інтелігенція прагнула «подолати дефіцит власних номінативних засобів» [109, с. 85], який виник не тільки внаслідок безпосереднього контактування з мовами країн-завойовників, а й через брак нових виражальних засобів для фахової номінації [54, с. 160–161]. Лексикографічні джерела початку XX ст. засвідчують, що паралельно з інтернаціональною військовою лексикою вживалися й «національні утворення, наприклад: *амортизатор – випружник; дирижабль – повітроплав; парашут –*

летопад; боєприпаси – стріливо; кулемет – скоростріл; пост – стійка; патрон – ладунок; мушкет – рушниця; броня – риштунок; бомба – снаряд тощо» [4, с. 2; 109].

Дивізія «Галичина», УПА – регулярні військові формування, що діяли під час Другої світової війни, – використовували одночасно як традиційну термінологію Українських січових стрільців, так і запозичені з німецької, польської, а пізніше і російської мов термінолексеми. Це зумовило вживання військовими дублетних синонімів: *батальйон – курінь, уніформа – однострій, стрілець – вояк – солдат, отаман – генерал; звернення: пане – друже – товаришу [20, с. 8].*

На українських територіях, що входили до складу СРСР, з 30-х до початку 90-х років ХХ ст. спостерігається вживання загальносоюзної військової лексики, російської за походженням і побутуванням, яка повністю витіснила з ужитку питомі українські лексичні одиниці, що обслуговували військову сферу. Це були або цілком перенесені з російської мови одиниці (росіянізми), або численні кальковані слова та вислови. Приклади таких слів наводить у своєму «Практичному словнику синонімів української мови» видатний український мовознавець С. Караванський, позначаючи їх як «совєтизми» і наводячи до них українські відповідники [84, с. 122.], наприклад: *відділення* (українське слово *рій*), *взвод* (укр. *чота*), *ротний* (укр. *сотенний, сотник, командир сотні*), *караульний* (укр. *стійкар, стійковий, вартовий*) тощо [39].

Військова сфера була за радянських часів чи не найбільш зросійщеною, адже мовою армії і флоту була російська, відповідно самотутня українська лексика в цій галузі у підрадянській Україні не розвивалася. Пише про це у своїй праці «Так нас навчали правильних проізношень» і Ю. Шевельов, який зазначає, що в цей період українські традиційні мовні елементи були «небажаними», їх заступали нові, російські, і як приклад він наводить слово з військової сфери «чота», що було заміщено словом «взвод», додаючи коментар, що таких змін зазнала «(власне, вся військова термінологія з дуже малими винятками)» [119]. Натомість у західноукраїнських регіонах, які увійшли до СРСР в 1939 р., зросійщення тривало загалом коротший період і, як пише С. Караванський у своїй праці «Секрети української мови», «у повсякденному житті галичан і далі розвивалася українська самотутня лексика, зокрема спортивна, військова, громадсько-організаційна,

юнацько-таборова тощо». Дослідник наводить такі приклади лексики військової сфери, пояснюючи їхнє значення: «лоївка (бойовий загін), відбезпечити (зняти з бойового зводу), військовик (військовослужбовець), затинка (осічка), кріс (гвинтівка), поготівля (готовність), розстрільня (розсипний стрій)» [40].

Розмірковуючи над шляхами долання наслідків радянської мовної політики у військовій галузі, С. Караванський висловлює в своїй праці, перше видання якої вийшло друком на початку доби незалежності у 1994 р., сподівання, що саме на такі питомі зразки української лексики й потрібно взоруватися, вибудовуючи наново лексикон військового фаху всеукраїнського значення. При цьому актуалізовані й новостворені військові лексеми мають базуватися на українській мовній традиції, не порушувати норм української мови, не наслідувати російські зразки. Пропозиції вченого, висловлені на початку 1990-х, почали втілюватися в реальність лише в другому десятилітті ХХІ ст., коли великою мірою завдяки українським мовознавцям, які дослідили наслідки радянського лінгвоциду в українській мові і склали реєстри «репресованих слів» [40; 110], а також зростанню громадянської і національної самосвідомості українців під впливом подій Революції Гідності, анексії Криму та розпалювання Росією воєнних дій на сході України багато забутих, примусово вилучених з активного лексикону українських слів військової сфери почали повертатися до вжитку.

Здобуття Україною незалежності дало поштовх розвитку української мови, яка стала обслуговувати усі сфери життя українців. Поступово вона входить і у військову сферу, відбувається створення державних стандартів військової термінології. Своєрідним посібником для користування службовцям був «Російсько-український словник для військовиків» 1995 р. А. Бурячка, М. Демського, Б. Якимовича, в якому була наведена основна військова лексика і стійкі словосполучення [109, с. 87]. У другому виданні «Секретів української мови» 2009 р. С. Караванський звертає увагу на деякі недоліки цього словника і потребу його доопрацювання, а саме щодо розробки армійських команд, які мають бути бездоганними за звуковою будовою, щоб легко сприймалися на слух, стислими, уніфікованими (мати спільне наказове слово у всіх командах одного змісту),

відповідними орфоепічним та лексичним нормам української мови. За висновками мовознавця, словник не завжди дотримує цих вимог, а його укладачі не обговорили впровадження багатьох лексем з армійськими фахівцями, викладачами військових кафедр, не врахували українські військові команди періоду визвольної боротьби середини ХХ ст. [40, с. 170-179]. На підтвердження своїх слів С. Караванський наводить приклади скалькованих з російської мови команд, наведених у цьому словнику, та пропонує варіанти українських: *Караулы!.. – Варти!.. – Стійкари!..* (останній варіант – запропонований С. Караванським. – О.С.); *К определению ОВ... приступитъ!* – *До визначення ОР... приступити!* – *ОР... визначай!*; *Личному составу!* – *Особовому складу!* – *Вояцтву!*; *Направляющий, стой!* – *Напрямний, стій!* – *Головний, стій!*; *Командам приготовитъся!* – *Командам приготуватися!* – *Команди, готуйсь!* та багато інших [40, с. 173]. Тож у середині 1990-х років українська військова лексика ще була в стані постійного пошуку та розвитку, нерідко копіюючи російські зразки шляхом калькування.

На початку ХХІ ст. інтерес до вивчення й аналізу української військової субсистеми значно зріс. Основні етапи розвитку української військової лексики були предметом дослідження Л. Туровської [106]; аналізові проблеми формування та функціонування військової термінології присвячені дисертаційні дослідження Т. Михайленко [64], Я. Рибалки [85]; історію української військової лексики на матеріалі військових звань та посад досліджувала Л. Мурашко [66]; лексико-семантичні і словотвірні особливості української військово-морської термінології лягли в основу дослідження О. Андріянової [2].

Одними з останніх ґрунтовних праць, присвячених вивченню української військової лексики, є монографія І. Литовченко [54] та стаття Л. Удовіченко [109]. У першій із зазначених праць на основі широкого за обсягом матеріалу (назв зброї, амуніції, споруд та ін.) встановлено тенденції розвитку військової субмови на лексико-семантичному рівні, визначено екстралінгвальні чинники впливу на досліджувану лексику [54].

Аналіз наукової літератури щодо вивчення української військової лексики показав, що більшість науковців досліджували військову термінологічну лексику, її

формування та розвиток у різні історичні періоди. Українська субстандартна військова лексика, шляхи та способи її творення стали предметом вивчення лінгвістів відносно недавно. На сучасному етапі спостерігається своєрідний «бум» творення і використання різноманітних жаргонізмів у військовій сфері. Цей процес засвідчує, що мова є живим організмом, який вільно і інтенсивно розвивається в різних виявах. Субстандартна лексика відіграє важливу роль у збагаченні словникового складу мову.

Зацікавленість субстандартною лексикою українського війська зумовлена насамперед суспільно-політичними подіями, що відбуваються в нашій країні. Російська мова, яка довгий час обслуговувала українське військо, стала мовою ворога. Тому перехід українських військових на рідну мову є важливим елементом національної безпеки.

В українському мовознавстві одну з перших спроб дослідити соціолект військового середовища зробив Олекса Горбач у праці «Арго українських вояків» [25, с. 4]. Мовознавець акцентує увагу на розмежуванні ненормативної військової лексики західних та східних областей України, що зумовлена «різними армійськими системами і їхніми територіальними пов'язаннями...» [25, с. 4]. Оскільки більшість вояків, що проходили військову службу на теренах Російської імперії, а пізніше Радянського Союзу, використовували у спілкуванні російську мову, то й, очевидно, що й у жаргонній лексиці такої сфери переважали росіянізми, наприклад: *бутилка* – «граната з ручкою»; *чемодан* – «набій важкої гармати» [25, с. 9]. У соціолектах українських вояків, що служили в німецькій та австрійських арміях у першій половині ХХ ст., помітний вплив німецької мови: *лазар* – «шпиталь» (нім. Lazarett «військовий шпиталь») [25, с. 11]; *шмайсер* – «машиновий пістоль» (нім. Schmeißer) [25, с. 21]; *штуба* – «кімната в казармі» (нім. Stube) [25, с. 25].

Після багаторічного панування російської мови в українському суспільстві загалом і у військовій сфері зокрема розвиток субстандартної лексики української мови різних соціальних сфер побутування становить особливий інтерес, а її дослідження є надзвичайно актуальним.

Зі збільшенням кількісного і якісного складу українського війська, зміною технічного забезпечення армії, появою нової зброї, техніки, військового однострою та спорядження, що пов'язано з воєнними діями внаслідок російської агресії, активно відбувається перехід українських вояків на українську мову, створення на її основі нової військової термінології та військового соціолекту, що містить специфічні слова та фразеологічні одиниці.

Українська військова субстандартна лексика стала об'єктом дослідження багатьох курсових та дипломних робіт студентів-філологів, її використовують у засобах масової інформації, художній і публіцистичній літературі. Велика кількість військових жаргонізмів твердо увійшла до лексикону пересічних українців, стали загальнонародними завдяки своїй яскравості, влучності та виразності.

Попри стрімкий розвиток української військової лексики загалом і жаргону військовиків зокрема, високий інтерес до цього явища і активне вивчення військових жаргонізмів, проблема функціонування військового жаргону потребує всебічного наукового дослідження.

2. 2. Семантична диференціація, способи творення, походження та функції військової жаргонної лексики

У мовознавстві напрацьовано різні класифікації військової лексики, в основі яких лежать лексико-семантичний (тематичний), дериваційний, функціональний та інші критерії [54, с. 27]. Тематичні групи лексики є найпопулярнішим об'єктом лінгвістичних досліджень. Спроби класифікувати жаргонну лексику різних мов, що всебічно відображає життя та побут вояків, були здійснені І. Беловою та Ю. Павловою [9], Д. Василенком [17], Т. Лебедевою [53], Я. Рибалкою [85] і Н. Яценко [127].

Наше дослідження військового жаргону було проведено на основі опитування учасників бойових дій, а також на матеріалах, дібраних на інтернет-ресурсах [11; 50; 52; 57; 62; 81; 93].

Аналіз семантики зафіксованих військових жаргонізмів дав нам змогу виділити такі тематичні групи української військової лексики: назви осіб –

учасників бойових дій; назви осіб, що є ворогами українського війська; назви технічних і транспортних засобів, допоміжного обладнання; назви зброї та її частин, боєприпасів; назви бойових дій і процесів; реалії ведення бойових дій; назви команд, умовних сигналів; назви побуту, їжі, одягу і обмундирування; військові звання та посади. Крім того, ми дослідили мотивацію утворення позивних військовослужбовців.

2. 2. 1. Назви осіб, що є учасниками повномасштабних воєнних дій з українського боку

З початком військової агресії на Донбасі в українській лексикон увійшов жаргонізм *атошник*:

- *атошник* – ‘учасник антитерористичної операції’. В умовах повномасштабної війни першими, хто став на захист держави, були військові, що мали бойовий досвід, – учасники АТО. Неологізм утворено від аббревіатури АТО – антитерористична операція із додаванням суфікса *-шник-*. Ця лексема є яскравим прикладом інтерференційного впливу російської мови на українську. Явище мовної інтерференції фіксується на всіх рівнях мови. Суфікс *-шник-* є російським і використовується для утворення найменувань осіб чоловічої статі приєднанням до аббревіатур на голосний. Натомість нормативним в українській мові є утворення назв від аббревіатур за допомогою суфікса *-ець-* (*НАТО – натовець, АТО – атовець*).

За українським військовими міцно закріпилися й назви, якими їх називають вороги:

- *укри* – ‘українські військові, що мужньо відбивають напад російського агресора’. Вікіпедія подає такі значення слова: «*укри* – західнослов'янське полабське (ельбське) плем'я (чи племінний союз) в Укермарку у VI–XII столітті. Походить від топоніма Укер – річка на брандербурзьких землях (Німеччина); *укри* (вукри) – шляхетський герб в Речі Посполитій, ймовірно, руського походження; *укри* — йменування українців або їхніх міфічних предків (за аналогом рос. *русские* — *руссy*)» [113]. Переконані, що

жодне з цих пояснень не лягло в основу жаргонізму *украи*, що ця лексема є наслідком усічення слова *українці* для легкої та швидкої вимови;

- *украпи* – ‘українські патріоти, що мужньо чинять опір російським завойовникам’. Вільна онлайн-енциклопедія зазначає: «**Укроп** (укр. *krip*) – російськомовний неологізм, інтернет-мем, зневажлива назва українців. Вперше щодо військових термін був застосований Стрелковим-Гіркіним як шифр-код під час радіоперемовин із представниками терористичних ДНР та ЛНР» [114]. Щодо походження цього жаргонізму, то думки науковців розділилися. На думку В. Белова [8], слово «укроп» є скороченням словосполучення «український патріот» і вживалося у значенні «громадянин України, що підтримував Євромайдан». Інша версія: скорочення сполуки слів «українська опозиція» [83]. Серед можливих варіантів виокремлюють ще такі: скорочення від слова «укропитек», зневажлива назва стародавніх укрів; іронічна назва українських опозиційних політиків, які під час Євромайдану саджали часник, цибулю, зелень, зокрема кріп, на грядках, зроблених у центральній частині м. Києва; скорочення від фрази «Україна – це Європа = Укропа». Цікаву версію походження такого назвиська запропонував український художник А. Єрмоленко, який розробив ескізи шевронів для військових: «Укроп – суцвіття, яке відлякує колорадського жука. Загони квіточок та зернинок, які складаються в армію! Вони нас так назвали, вони нас мають боятися» [101];

- *нацисти* – ‘свідомі українці, які «нав’язують» українську мову та культуру, сповідують європейські цінності і закликають віддалитися від Москви. Вони «пригнічують і карають» російськомовних громадян, а на сучасному етапі чинять збройний опір «російським визволителям»’. Нацист – особа, що сповідує нацизм. «Енциклопедія історії України» в 7 т. подає таке визначення нацизму: «ідеологія і практика нім. націонал-соціалізму. Націонал-соціалізм – політ. тоталітарний рух, який оформився у Німеччині та Австрії після Першої світової війни і ґрунтувався на ідеях герм. експансіонізму та реваншизму, вождизму (фюрерства), екстремістського націоналізму, ксенофобії, антисемітизму та вищості “арійської раси”» [22]. Звинувачення українців у нацизмі є

безпідставними. Цей міф російської пропаганди створений, щоб пояснити росіянам благий мотив війни і мобілізувати чоловіків воювати в Україну;

- **бандерівці (бендеровці)** – ‘усі прибічники і захисники незалежності України’. Пряме значення слова «бандерівець» – послідовник лідера українського націоналістичного руху Степана Бандери та його ідеології. Воно стало лайливим у радянській ідеології після Другої світової війни і вживалося для позначення українських патріотів. До того, за словами Л. Масенко, такими словами в російській імперській мовній практиці були *мазепинець* та *петлюрівець*. Спочатку *бандерівцями* називали мешканців західних регіонів України: «Оскільки вихідці із Західної України були особливо небезпечними для комуністичної влади, бо зберегли мову й не піддавалися русифікації, то слово “бандерівець” поширили на них усіх», що мало призвести до розколу українців [59]. Тепер так називають всіх українців, що не підтримують «русский мир» і русифікацію. Українські військові мають за честь таке найменування. Варіантом цього жаргонізму є лексема **жидобандерівець** – пропагандистське іронічне поєднання найменувань так званих українських «буржуазних націоналістів» та євреїв-«сіоністів», що вживається на позначення євреїв, які підтримали українські націоналістичні ідеї;

- **кіборги** – ‘незламні захисники Донецького аеропорту’. За словником іншомовних слів, «кіборг – штучний організм, у якому поєднано фізичні та інтелектуальні здібності людини й технічні засоби автоматики» [10, с. 287]. Жаргонізм утворений лексико-семантичним способом (семантична деривація), шляхом метафоричного перенесення ознаки. Незвичні можливості воїнів, нелюдська витривалість зробили їх подібними до штучних організмів із необмеженими можливостями.

У ході повномасштабної війни, яку Росія розпочала проти України, беруть активну участь не тільки представники різних родів військ Збройних сил України, а й підрозділи Національної гвардії, поліції та прикордонної служби:

- **зесеушники** – ‘члени Збройних сил України’. Для найменування осіб, які входять до лав ЗСУ, використовується жаргонізм, утворений від аббревіатури ЗСУ

(на голосний) з додаванням характерного для російської мови суфікса **-шник-** (як **атошник**);

- **тереошники** – ‘бійці сил територіальної оборони’. Сили територіальної оборони (ТрО) – окремий рід сил ЗСУ, який займається організацією, підготовкою та виконанням завдань територіальної оборони; лексема утворилася від аббревіатури ТРО (на голосний) + суфікс **-шник-**;

- **отегешники** – ‘члени окремої тактичної групи’. Аббревіатура ОТГ + суфікс **-шник-**;

- **нацики** – ‘бійці Національної гвардії України’. Лексема утворена усіченням слова «національна» із додаванням іменникового суфікса **-ик-** (на позначення особи чоловічої статі за професією);

- **контрлік** – ‘контррозвідники’. Лексема утворена усіченням слова «контррозвідник» із додаванням суфікса **-ік-**. Вимовляється в російській фонетичній формі;

- **штурми** – ‘представники штурмової роти’. Можливо, жаргонізм утворений у результаті усічення лексеми «штурмовики». У «Словнику української мови» в 11 т. (далі – СУМ) подано таке значення слова «штурмовик»: «солдат, який бере участь у штурмі» [92, XI, с. 550]. Задля економії часу та мовних зусиль вживається усічений жаргонізм «штурми»;

- **правосекі (правосеки)** – ‘представники Добровольчого Українського Корпусу «Правий сектор»’. Лексема утворена способом основоскладання: прав + інтерфікс **о** + сектор = правосектор. Далі відбулося усічення лексеми до **правосек**. У мовленні військових спостерігаємо паралельні форми слів як в українській, так і в російській вимові – **правосек** і **правосек**, останнє з яких є виявом суржикізації;

- **гідросолдати** – ‘військовослужбовці морської піхоти’. Лексема утворена способом словоскладання (**гідро** + **солдати**). Перша частина складного слова вказує на стосунок до води;

- **кіберкозаки** – ‘українські ІТ-фахівці, що допомагають ЗСУ нищити ворога’. Синонім до **кіберпартизани**. Обидві лексеми утворені способом словоскладання. Перша частина складного слова походить від «кібернетика»,

«кібернетик», «кібернетичний» [92, IV, с. 158]. Друга частина – загальноживані слова *козаки* і *партизани*. Козаки як справжні українські захисники-герої, партизани – не є учасниками регулярного війська, але своєю діяльністю допомагають військовим перемогти ворога;

- **єноти** – ‘десантники’. Жаргонізм утворений лексико-семантичним способом шляхом метафоричного перенесення ознаки. Єноти – розумні, хитрі, витривалі нічні тварини. Десантники діють переважно вночі, в тилу ворога, витривалі, розумні і кмітливі. Інша версія походження жаргонізму **єноти** – зовнішня подібність зі згаданою твариною. Смуги на тілі єнота подібні до смугастих тільників, що носять десантники. Як синонім вживається лексема **деси**. Жаргонізм утворений морфологічним способом шляхом усічення лексеми *десантники*;

- **бобри** – ‘представники інженерного підрозділу ЗСУ’. Лексико-семантичний спосіб утворення шляхом метафоричного перенесення ознаки. Бобри – великі гризуни, що є основними будівельниками у тваринному світі, працюють завзято, зводять загати. Інженерні підрозділи також активно розбудовують військову інфраструктуру, будують укріплення, риють окопи й облаштовують бліндажі. За ознакою схожості між цими видами діяльності та роботою тварин представників інженерних підрозділів називають бобрами. При цьому слово характеризується чітко вираженою позитивною конотацією;

- **сутінки (сумраки)** – ‘розвідники’. Лексико-семантичний спосіб творення лексеми шляхом метафоричного перенесення ознаки. СУМ подає такі значення лексеми «сутінки»: «Напівтемрява, що настає після заходу сонця. Світанкова напівтемрява» [92, XI, с. 860]. Оскільки розвідники діють під покривом темноти, щоб не розсекретити себе, вони виходять на завдання у сутінковий час, коли гострота зору і видимість значно погіршуються, тобто у них зростає шанс бути непоміченими. Лексема «сумрак» є в українській мові, але вживається як діалектизм: «СУМОРОК, СУМРАК, у, чол., діал. Сутінок, присмерк» [92, XI, с. 841]. У військовому жаргоні це суржикізм, приклад уживання неадаптованого російського слова;

- **мішки** – ‘танкісти’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки або за зовнішньою подібністю (танкіст у шоломі чимось нагадує ведмедика), або асоціативно (плюшевий ведмедик на броні танку, подарований українським танкістам дитиною на знак подяки за звільнення населеного пункту). Слово є росіянізмом;

- **бронелобі** – ‘танкісти’. Лексико-семантичний спосіб творення, метафоричне перенесення ознаки за якісною подібністю. Загальновідомий факт: у танку спереду біля гармати найміцніша броня. Танкісти добре захищені в танку і йдуть напролом;

- **янгол** – ‘медичний персонал, що рятує життя поранених’. СУМ подає таке значення цього слова: «1. У релігійному культі – надприродна істота, посланець, вісник Бога; зображується звичайно у вигляді юнака з крилами» [92, I, с. 44]. Його семантика розширилася, і словник фіксує два переносних значення, утворених метафоричним перенесенням ознаки: «2. Захисник або заступник; охоронець». «3. Про людину (переважно жінку), що відзначається красою чи добрістю, лагідністю або зробила чи робить кому-небудь щось гарне, приємне» [92, I, с. 44]. Під час війни ця лексема набула нового значення: це людина, яка рятує, робить неможливі маніпуляції у надскладних умовах для порятунку, «дарує друге життя». Жаргонізм утворений лексико-семантичним способом, за зовнішньою (янгол білокрилий, а медик носить білий халат) і функціональною (приносить порятунок і віру) подібністю;

- **кріт** – ‘шпигун, що перебуває у стані ворога і збирає там інформацію’. Лексико-семантичний спосіб творення жаргонізму, метафоричне перенесення ознаки за схожістю поведінки: шпигун, закинутий у стан ворогів, як сліпий кріт, «риє» потрібну інформацію.

Деякі назви характеризують бійців у стосунку до часу служби й досвіду, статусу, в якому вони перебувають у лавах ЗСУ:

- **мобіки** – ‘цивільні особи, що під час воєнних дій були мобілізовані до лав війська’. СУМ подає слово «мобілізований» у значенні іменника на позначення «військовозобов'язаних, призваних на службу в діючу армію» [92, IV,

с. 767]. Жаргонізм утворено його усіченням із додаванням суфіксу *-ік-*. Вимовляється в російській фонетичній формі;

- *контрач* – ‘військовослужбовець, який прийшов на військову службу за контрактом’. Слово утворено шляхом усічення основи з додаванням продуктивного в українській мові суфікса *-ач-*, лексичні одиниці з яким, «як правило, характеризують особу за професією, певним родом занять», на зразок «підсипач», «оформлювач» тощо [56];

- *контрабас* – ‘те саме що контрач’. Абсолютний синонім до жаргонізму «контрач». У СУМі наведено таке значення лексеми «контрабас»: «Найбільший струнний смичковий музичний інструмент, що має форму скрипки й найнижче звучить серед смичкових інструментів» [92, IV, с. 269]. У «Короткому словнику жаргонної лексики» Л. Ставицької такої лексеми не зафіксовано. Проте в розмовному мовленні це слово також вживається у значенні контрабандної продукції. Військовий жаргонізм «контрабас» семантично не пов’язаний ні з прямим значенням лексеми «контрабас», ні з загальновідомим жаргонізмом на позначення нелегально перевезених товарів;

- *регуляр* – ‘військовослужбовець регулярного військового формування’. Жаргонізм утворений морфологічним способом шляхом усічення прикметника «регулярний»;

- *ухилянт* – ‘особа, яка ухиляється від мобілізації’. Лексема утворена морфологічним способом шляхом додавання до основи дієслова *ухилятися* суфікса *-ант-*, що в українській мові вживається на позначення осіб;

- *піджаки* – ‘особи, які отримали офіцерське звання після закінчення військової кафедри цивільного вишу і були мобілізовані під час воєнних дій’. Лексико-семантичний спосіб творення жаргонізму. Модель метонімічного перенесення: «назва одягу > назва особи». Цивільні особи з вищою освітою асоціюються з офісними працівниками, що носять піджаки та краватки;

- *наливник* – ‘водій бензовоза’. Лексема утворена від дієслова «наливати» за допомогою українського суфікса *-ник-*, що використовується для позначення

осіб чоловічої статі за діяльністю, професією, родом занять. Водії бензовозів заливають пальне в цистерни, тому вони *наливники*;

- *аватари* – ‘військові, які занадто полюбляють алкогольні напої’. «Аватара, або аватар (із санскриту – «сходження») – термін у філософії індуїзму, що часто використовується для позначення сходження Бога з духовного світу у нижчі сфери буття з певною метою» [1]. Лексема стала загальновідомою і загальноживаною після виходу в прокат однойменної кінострічки «Аватар» Джеймса Камерона. Персонаж кінофільму потрапляє в інший світ з певною місією, ніби сходить на землю Бог. Військовий жаргонізм твориться лексико-семантичним способом шляхом метафоричного перенесення зовнішньої ознаки: герой кінострічки – людиноподібна істота з блакитним кольором шкіри, тож цілком закономірно було назвати цим словом особу, що часто випиває і має синюшний колір обличчя;

- *лижники* – ‘солдати, які самовільно залишили частину, місце дислокації’. СУМ подає таке значення слова: «Той, хто ходить на лижах або займається лижним спортом» [92, IV, с. 483]. Констатуємо тут, як і в наступних трьох словах цієї групи, застосування лексико-семантичного способу творення;

- *біатлоніст* – ‘солдат, який самовільно залишив частину зі зброєю’;
- *туристи* – ‘особи, які з’їздили на кілька днів на третю лінію оборони і отримали статус учасника бойових дій’;
- *шакал* – ‘офіцер, що намагається вислужитися перед старшим за званням’.

2. 2. 2. Назви осіб, що є ворогами українського війська

Після повномасштабного вторгнення росії, коли кожний українець прокинувся від вибухів ракет, коли колони танків стрімко просувалися до Києва, знищуючи все на своєму шляху, український лексикон заповнили десятки лайливих слів на позначення ворога. Це був прояв нашої ненависті до окупантів. Придумуючи прізвиська росіянам, ми словесно оформлюємо образ ворога. Усі прізвиська вказують на певні негативні якості: брудні, як свині; страшні, бридкі і нерозумні, як

орки. Розмиття людських рис у ворогів допомагає прийняти реальність, усвідомити необхідність ведення оборонної війни, потребу взяти зброю до рук і нищити завойовників. Тому мовлення військових пересипано жаргонізмами на позначення ворога, а процес словотворення не припиняється. Зауважимо, що наведені нижче лексеми із жаргонного слововжитку досить швидко поповнили загальномовний словник і нині є частовживаними не лише в обмежених соціальних групах:

- **русня** – ‘зневажлива збірна назва для росіян’. Ймовірно, слово має російське походження (трапляються дані, що так називав російське військо Шаміль Басаєв), оскільки росіяни вважають себе засновниками і спадкоємцями Київської Русі і називають себе рускими. Лексема утворена від прикметника *руський* додаванням суфікса *-н-*, що використовується для творення збірних іменників. Має негативну конотацію;

- **кацапня** – ‘зневажлива збірна назва для росіян’. СУМ подає лексему «кацап» як застарілу на позначення «зневажливої назви росіян» [92, IV, с. 123]. На думку Д. Яворницького, слово має тюркське походження і означає «м’ясник», «різник» [41]. Росіяни отримали таку назву за жорстокість і кровожерливість, за схильність до холоднокривного і безжального вбивства, як м’ясники. Утворене із додаванням суфікса збірності *-н-*;

- **рашисти** – ‘зневажлива збірна назва для росіян’. Утворене морфологічним способом (суфіксальним): *раша* (від англійської вимови назви росія) + суфікс *-ист-* (особи чоловічої статі за професією, родом занять, діяльністю). Має негативну конотацію;

- **орки** – ‘зневажлива назва російських окупантів’. У багатомовному онлайн-словнику довільного наповнення знаходимо таке значення лексеми: «1. злісна, агресивна міфічна істота, людиноподібний монстр у творах Дж. Р. Толкіна. 2. *неол.* зневажл. назва російського агресора в Україні» [70]. У цьому випадку маємо зразок переосмисленого значення лексеми; лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки;

- **свинособаки** – ‘зневажлива назва росіян’. Лексема утворена способом основоскладання: *свин* + інтерфікс *-о-* + *собаки*. Ця назва походить від німецького

терміна «Schweinhunden». Асоціюється одразу з двома «нечистими» тваринами: свинею – брудною твариною у багатьох культурах і собакою – істотою, яка їсть власні екскременти. Тобто свинособаки – те саме, що «гівноїди». Негативна і образлива конотація;

- **ваньки** – ‘типовий солдат, що приходить на нашу землю як завойовник і тут безславно гине’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метонімічного перенесення за моделлю «назва особи > вороже військо». Використання типового російського імені Іван, спрощеного до напівзневажливого Ванька, стосовно цілого війська є спробою звести велике військо до образу невідомого солдата. Тобто Ванька – це типовий солдат, що буде гнити в українській землі;

- **лаптеногі** – ‘зневажлива назва росіян через їхню неосвіченість, обмеженість, небажання думати’. Жаргонізм виник на основі поєднання двох слів – «лапті» та «ноги». Лапоть – «плетене з лика або іншого матеріалу селянське взуття, яке носили з онучами, прив'язуючи до ноги мотузками» [92, IV, с. 448]. У російській мові ця лексема має і переносні значення: «1. Простакувата, неосвічена чи дурнувата людина. 2. Громіздка, незграбна річ» [51]. Лексико-семантичний спосіб словотворення, модель метонімічного перенесення: «предмет взуття > особа, яка його носить». Слово вживається в російській фонетичній формі;

- **ватник** – ‘особа із застарілими поглядами, що ностальгує за радянським минулим, живе в багні і активно намагається затягнути туди всіх інших, агресивно відстоює свої принципи, нетерпимий до тих, хто дотримується іншої думки’. Ватник – «півпальто або куртка, стьобані на ваті» [92, I, с. 297], деталь одягу, яка асоціюється з ГУЛАГами і трудовими таборами в Сибіру. Лексико-семантичний спосіб творення жаргонізму. Модель метонімічного перенесення: «деталь одягу > особа, яка ностальгує за часами, коли носили такий одяг»;

- **чмобіки** – ‘мобілізовані невідготовлені російські солдати, що швидко потрапляють у полон або стають добрином українських чорноземів’. Жаргонізм утворений поєднанням сленгового слова «чмо», що означає «неприємна людина, яка викликає відразу, огиду» [90] з усіченим словом «мобілізований» та

додаванням суфіксу *-ік-*. Оскільки в росії була оголошена часткова мобілізація, то й мобілізовані стали чмобіками. Вимовляється в російській фонетичній формі;

- **зомбі** – ‘російські військові, можливо обкурені або під дулом автоматів загородзагонів, що у повний зріст ідуть в атаку, гинуть десятками, але знову йдуть по своїх же трупах’. Як «зомбі – фантастична істота, жива людина, що цілковито втратила контроль над своїми свідомістю і тілом, перебуваючи під владою сторонньої сили» [37], так і російські військові, наче під впливом якоїсь сили, втрачають інстинкт самозахисту і йдуть на смерть. Лексико-семантичний спосіб творення лексеми. Метафоричне перенесення значення за схожістю поведінки;

- **вагнерівці** – ‘особи, що належать до приватної військової компанії Вагнера’. ПВК Вагнера є незаконним збройним формуванням, міжнародною злочинною терористичною організацією, що комплектується російськими та іноземними найманцями, засудженими злочинцями, бере активну участь у російсько-українській війні [73]. Слово утворено за українською словотвірною моделлю – за допомогою продуктивного в українській мові суфікса *-івц-*;

- **кадирівці** – ‘чеченські бойовики, що підпорядковуються безпосередньо президенту Чечні Кадірову’. Спосіб словотвору – аналогічний попередньому;

- **тіктокери** – ‘чеченські бойовики, які полюбляють знімати відео про свої «воєнні подвиги»’. Лексема утворена морфологічним способом: слово «тікток» (мультимедійна платформа для створення та онлайн-обміну аматорськими відеокліпами) + суфікс *-ер-* (особи чоловічої статі за діяльністю, професією, родом занять);

- **дон-дони** – ‘чеченські бойовики, що підпорядковуються безпосередньо президенту Чечні Кадірову’. Лексема утворена лексико-семантичним способом, модель метонімічного перенесення: «слово-паразит очільника > назва членів його формування». Назва утворена від слова-паразита «дон» (аналог українських «ну» або «коротше»), яке для зв’язку слів вживає президент Чечні Кадіров;

- **сепари (сепари)** – ‘особи, які підтримали утворення в Україні так званих народних республік та їх подальший вихід зі складу України і воюють проти українського війська’. Лексема є усіченням слова «сепаратист», значення якого

СУМ тлумачить як «прихильник сепаратизму» [92, IX, с. 126], тобто той, хто прагне до відокремлення територій. В українських реаліях це слово набуло дещо іншого змісту: «той, хто прагне розколу України», зазіхає на цілісність її території [72]. Вимовляється паралельно як в українській, так і в російській фонетичних формах;

- **колоради** – ‘зневажлива назва проросійських сепаратистів в Україні, колаборантів, бойовиків або найманців, які позначають себе чорно-жовтою (чорно-помаранчевою) смугастою георгіївською стрічкою’. Жаргонізм утворений усіченням слова «колорадський», а також застосуванням лексико-семантичного способу творення, шляхом метафоричного перенесення значення за зовнішньою подібністю: колорадський жук має жовто/помаранчево-чорне забарвлення, як і георгіївські стрічки, що є символом сепаратистів;

- **пропагандони** – ‘російські журналісти, що займаються очевидною низькопробною і брехливою пропагандою’. Жаргонізм утворений способом основоскладання: «пропаганда» («ідейний вплив на широкі маси або певні групи людей, що носить політичний або релігійний характер» [92, VIII, с. 246]) + «гандон» («нецензурна й образлива назва поганої людини»);

- **мудодзвони** – ‘брехливі російські журналісти’. Лексема утворена способом основоскладання: «мудак» («нудний тип, зануда та гівнюк» [76] + «дзвонити» (у переносному значенні «без потреби багато говорити; базікати, поширювати чутки, плітки і т. ін.» [92, II, с. 265]);

- **кадилівці** – ‘священники московського патріархату, що проповідують «руський мір» і відмовляються відспівувати українських військових’. Неологізм, утворений за аналогією до лексеми **кадирівці**. Походить від слова «кадило» («металевий посуд на довгих ланцюжках із прорізною накривкою для куріння ладаном під час відправи православного й католицького релігійного культу» [92, IV, с. 68]). Лексико-семантичний спосіб творення, метонімічна модель перенесення: «церковне знаряддя > особа, яка його використовує»;

- **хуйло** – ‘прізвисько Путіна, яке закріпилося за ним з легкої руки футбольних вболівальників’. Вікіпедія пояснює його як

«сленговий неологізм і обценізм в українській мові, який має походження з російського мату» [82];

- *бункерний дід* – ‘прізвисько Путіна, яке закріпилося за ним, тому що він усього боїться і ховається в бункері’. Складений жаргонізм утворений словами «бункерний» – прикметник від «бункер» (добре укріплена захисна або оборонна споруда) та «дід» (чоловік похилого віку);

- *Путлерюгенд* – ‘озброєні молоді диверсанти, що активно воюють проти українських військовиків на сході України’. Утворено за аналогією до «Гітлерюгенду» – молодіжної організації в нацистській Німеччині [104];

- *жмурики* – ‘мертві російські солдати’. Те саме, що «жмур» («покійник, труп» [97]). Лексико-семантичний спосіб творення: від дієслова «жмуритися» («стуляючи повіки, частково прикривати очі» [92, II, с. 538]) утворилося нове значення «зажмурився назавжди»;

- *хороші руські* – ‘мертві російські солдати’. Лексико-семантичний спосіб творення слова: «хорошими руськими» називали росіян, які нібито не підтримували експансивну агресорську політику своєї держави. Оскільки з початком повномасштабної російсько-української війни більшість росіян або підтримали воєнні дії, або промовчали, то «хорошими» почали називати росіян, які загинули на полі бою, тобто вони вже не становлять загрози українському суспільству;

- *добриво* – ‘знешкоджений окупант, що став органічним добривом для українського чорнозему’. Лексико-семантичний спосіб творення лексеми.

2. 2. 3. Назви технічних та транспортних засобів, додаткового військового обладнання

Серед лексем цієї тематичної групи є значна кількість слів, що давно входять до військового жаргону. Це можна пояснити тим, що до останнього часу, коли в Україну почали надходити сучасні технічні і транспортні засоби натовського зразка, українське військо було оснащено старою (ще радянською) технікою. З появою

новітніх комплексів і машин у мові активно виникають новотвори на їх позначення, що становить інтерес і актуальність для мовознавців.

У цій тематичній групі значну кількість лексем становлять номенклатурні назви технічних та транспортних засобів, що були їм присвоєні розробниками і виробниками. Ці назви міцно закріпилися і увійшли до лексикону військових, які їх застосовують, найпопулярніші з них добре відомі і пересічним громадянам. Як назви розробники використали загальноновживані слова на позначення рослин (САУ «Акація», «Гвоздика», «Піон», «Гіацинт», «Волошка»), тварин (колісна бронемашини «Барс», БРДМ «Вепр», РХМ «Кашалот», танк «Леопард», армійський позашляховик «Тигр», РЛС контрбатареїної боротьби «Рись»), природних явищ (РСЗВ «Град», «Ураган», БМП «Шквал», РСЗО «Смерч») тощо.

Також значну групу становлять назви, утворені на основі абrevіатур:

- *беемдешка* – ‘бойова машина десанту’. Абrevіатура БМД + суфікс *-ешк-*;
- *беемнеха* – ‘гусенична бойова машина піхоти’. БМП + суфікс *-ех-*;
- *бетеер/бетер* – ‘бронетранспортер’. БТР. Спосіб творення: літерна абrevіація;

- *зеушка* – ‘жартівлива назва зенітної установки’. ЗУ + суфікс *-ушк-*. Слово утворено з використанням російського суфікса *-ушк-*, за допомогою якого творяться іменники жіночого роду з пестливим значенням;

- *саушка* – ‘самохідна артилерійська установка’. Абrevіатура САУ у поєднанні з суфіксом *-ушк-*;

- *КЕТЛ* – ‘тягач-евакуатор, що забирає спалену, підбиту або розбиту техніку’. Абrevіатуру КЕТЛ утворено від назви тягача – «колісний евакуаційний тягач легкої модифікації», що був розроблений за радянської доби. Назва використовується і українськими військовими.

Інші жаргонізми цієї тематичної групи утворюються переважно лексико-семантичним способом. Загальноновживаним лексемам надається нове значення:

- *броня* – ‘усі види броньованої техніки’. Бронєю називають захисний шар з достатньо міцного і в’язкого матеріалу, який захищає від різного за силою й інтенсивністю впливу на об’єкт, вкритий цим матеріалом. Техніка військового

призначення має броню для захисту від куль, ракет і снарядів персоналу, що перебуває всередині. Для творення нового значення цієї лексеми використовується модель метонімічного перенесення: «назва матеріалу, з якого виготовлений захисний шар > техніка, яка вкрита цим матеріалом»;

- **бардак** – ‘бойова розвідувально-дозорна машина’. У словнику української мови наведено такі значення цієї лексеми: «1. Те саме, що бордель. 2. Невиконання законів, приписів, відсутність порядку, дисципліни (занепад моралі в державі, армії тощо)» [112]. Також це слово вживається в значенні «безлад, невпорядкованість, розвал». Ймовірно, жаргонізм утворено на основі аббревіатури БРДМ. Аббревіатура БРДМ має ті ж приголосні звуки, що й слово *бардак*. Для легшого запам'ятовування і вимови військові використовують лексему *бардак*;

- **ган-трак / гантрак** – ‘«саморобний броньовик, бойовий транспорт, в основному це грузова автівка, укріплена бронею (металевими листами)» [76, с. 33]’. Запозичення з англійської (англ. *gun truck* — озброєна вантажівка). Так називали озброєні й броньовані транспортні засоби, які виготовляли підрозділи Транспортного корпусу США, що діяли у В'єтнамі, використовуючи для цього доступні матеріали;

- **коробочка** – ‘будь-який автомобіль, зокрема вантажівка, БМП, медичний автомобіль’. Лексема «коробочка» – зменшувальне від «коробка» («невелике вмістище різної форми з картону, пластмаси, фанери тощо, звичайно з кришкою» [92, IV, с. 294]). Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за функціональною подібністю: вмістище для військових для швидкого пересування;

- **копійка** – ‘бойова машина піхоти - 1’. Названо за аналогією до першої моделі автомобіля «Жигулі», що в народі мала назву «Копійка». «Копійкою» седан називали через останню цифру у номері моделі - 2101. Спочатку поширилась назва «Одиниця», а за аналогією й «Копійка». Назва була зневажлива, мала негативну конотацію;

- **корова / корівка** – ‘назва військово-транспортного гвинтокрилу Мі-8’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю: ця модель гвинтокрила важка, пузата, неповоротка, повільно розганяється, але як розженеться – важко наздогнати;

- **борщовіз** – ‘назва військово-транспортного гвинтокрилу Мі-8’. Жаргонна назва цього транспортного засобу твориться від словосполучення «борщ возити» способом складання основ. Метафоричне перенесення ознаки за функціональною подібністю: гвинтокрил транспортний, тобто для перевезення вантажів, зокрема продуктів для українських військових;

- **шишига / шишарик / шарик** – ‘вантажний автомобіль ГАЗ-66’. Жаргонізм дістався у спадок з радянських часів. Виникнення назви *шишига* зумовлено наявністю двох шісток в числовому позначенні моделі. *Шишарик*, ймовірно, є похідним від російського розмовного слова «шиш» (українською «дуля»), що могло асоціюватися з мінімалістичним дизайном кабіни вантажівки;

- **мотолига** – ‘плавучий бронетранспортер’. Назва походить від російської абрєвіатури МТ-ЛБ («многоцелевой транспортёр (тягач) лёгкий бронированный»), українською БТ-ЛБ. Абрєвіатура МТ-ЛБ трансформувалася в слово *мотолига*, що має майже ті самі приголосні звуки і яку легше запам’ятовувати й вимовляти;

- **таблетка / таблетка** – ‘«медичний транспорт, санітарна машина швидкої допомоги» [76, с. 111]’. СУМ подає таке значення лексеми «таблетка»: «тверда дозована лікарська форма для внутрішнього застосування» [92, X, с. 10]. Лексико-семантичний спосіб творення, метонімічна модель перенесення: «назва засобу для лікування > медичний транспортний засіб». Вимовляється паралельно як в українській, так і в російській фонетичних формах;

- **Святий Миколай** – ‘медична бронетехніка, яка вивозить поранених з поля бою’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки. Як Святий Миколай робить дива для дітей, виконує бажання, так і медичні бронемашини з’являються як чарівники на найнебезпечніших ділянках фронту і «створять дива», рятуючи найважчих поранених;

- **крокодил** – ‘бойовий гвинтокрил Мі-24, гримуча суміш штурмовика і бойової машини піхоти’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю, оскільки в повітрі він дуже схожий на цю тварину;

- **наташка** – ‘вантажний Урал’. Жаргонізм походить від російського варіанта жіночого імені Наталя, Наталія – Наташа, що має латинське походження і означає «рідна». Лексема набула нового семантичного забарвлення. За однією з версій, на автомобілі російського виробництва «Урал» ставили колеса з протекторами шин, що мали назву «наташка», оскільки контури малюнка протектора мали форму літери «Н». Можливо, жаргонізм утворено за допомогою метонімічної моделі: «назва деталі > назва транспортного засобу»;

- **утюжок** – ‘танк або важка техніка’. Жаргонізм відомий з радянських часів. Походить від рос. «утюжить» (прасувати). Фактично танки та важка техніка «прасували» ворога і притискали його якомога ближче до землі. Пізніше з’явився і увійшов до активного вжитку жаргонізм **мішки**. Можливо, тому що техніка велика і добряче «дає по зубах» ворогу. Зауважимо, що «мішками» називають не тільки техніку, а й танкістів;

- **мухобой** – ‘зенітні установки’. Названі так за здатність поцілити навіть у муху. Іменник утворено способом складання основ від словосполучення *мух бити*;

- **тетчик** – ‘автомобіль фольксваген Т4, який часто переробляють під броньавтомобіль’. Ймовірно, слово утворилося внаслідок модифікації назви автомобіля Т4, що вимовляється як «те чотири» з додаванням іменникового суфікса *-ик-*;

- **дракон** – ‘радіовисотомір 16’. Жаргонізм вживають військові радіотехнічних військ, що контролюють небо над нашою державою. У СУМі слово «дракон» визначається як «потвора, чудовисько у вигляді крилатого вогнедишного змія, що пожирає людей і тварин» [92, II, с. 405]. Висотомір 16 видає звуки, подібні до вогнедишного дракона, як ми їх собі уявляємо з міфології та казок, до того ж, і прилад, і дракон асоціюються з простором, певною мірою

віддаленим від землі, за що й був так названий військовими. Визначаємо спосіб творення жаргонізму як лексико-семантичний за звуковою і просторовою ознаками;

- *граблі* – ‘радіолокаційна станція 18’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю: станція візуально дуже нагадує граблі – «сільськогосподарське знаряддя, що являє собою валок із дерев'яними або залізними зуб'ями, насаджений на довгий держак» [92, II, с. 151];

- *чебурашка* – ‘радіолокаційна станція 19’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю: станція візуально дуже нагадує відомого з мультфільмів радянських часів вигаданого персонажа «чебурашку» – невідому тваринку з великими круглої форми вухами. Два локатори на станції візуально нагадують голову чебурашки, тому станція й отримала таку назву;

- *теплик* – ‘тепловізор – прилад, що дає змогу бачити ворога в темряві’. «Тепловізор – це портативний або стаціонарний пристрій, здатний реєструвати тепловий розподіл температури об'єкта, що досліджується, в інфрачервоному діапазоні» [124]. Жаргонізм утворено від прикметника «теплий» + суфікс *-ик-* на позначення назви одиничного предмета чоловічого роду;

- *нічник / ночнік* – ‘прилад нічного бачення, «бінокль з батарейками, зображення в якому світло-зелене, підсвічене; тому в суцільній темряві можна розрізнити силуети об'єктів» [76, с. 80]’. Прилад використовується вночі. У СУМі наведено таке визначення слова «нічник»: «Лампа або інше джерело світла, що засвічується на ніч» [92, V, с. 430]. Лексему утворено від іменника «ніч» із додаванням суфікса *-ник-* на позначення назви одиничних предметів чоловічого роду. У військових це слово вживається в іншому, наведеному вище значенні й утворено воно лексико-семантичним способом шляхом метафоричного перенесення ознаки за функціональною подібністю. Вимовляється як в українській, так і в російській фонетичних формах;

- **очі / глаза** – ‘те саме, що нічник’. Лексико-семантичний спосіб творення. Паралельно з українською лексемою вживається російське неадаптоване слово;

- **циклоп** – ‘пристрій нічного бачення з однією оптичною лінзою’. Циклоп «у давньогрецькій міфології — велетень з одним оком на лобі» [92, XI, с. 213]. Оскільки пристрій оснащений лише одною оптичною лінзою, то воїн, як циклоп, може бачити вночі лише одним оком. Лексико-семантичний спосіб творення жаргонізму;

- **обвіси** – ‘загальна назва для додаткового обладнання, яким обвішують себе вояки’. Віддієслівний іменник, утворений від дієслова *обвісити*;

- **пташка / птичка** – ‘літаючі апарати, дрони’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю та функцією. Вимовляється як в українському, так і в російському фонетичному оформленні;

- **мопед** – ‘іранський дрон «Шахед»’. СУМ наводить таке визначення: «Мотоцикл педальний; легкий малопотужний мотоцикл, що має також педальний привод» [92, XI, с. 694]. Лексико-семантичний спосіб творення жаргонізму шляхом перенесення ознаки за звуковою подібністю роботи приладу. Іранські дрони видають схожий з мопедами звук, тому й отримали таку назву;

- **радейка / радєйка** – ‘рація = переносна радіостанція’. Утворено від слова «радіо» за допомогою суфікса *-ейк-*. Вимовляється паралельно як в українській, так і в російській фонетичних формах;

- **польовка** – ‘телефонний кабель, прокладений полем, лісом, степом по землі’. Утворено від прикметника «польовий» (одне із значень, наведених у СУМі: «...який діє, використовується в бойових чи похідних умовах» [92, VII, с. 109]) додаванням іменникового суфікса *-овк-*, що вживається в іменниках на позначення назв предметів (на зразок «циновка», «мишоловка»).

2. 2. 4. Назви зброї та її частин, боєприпасів

У цій тематичній групі значну кількість лексем становлять номенклатурні назви зброї, що були їм присвоєні розробниками і виробниками. Ці назви

закріпилися в мовленні військових, деякі з них відомі й широкому загалу. Як назви виробники використовують переважно загальноновживані слова як української мови (протитанковий гранатомет «Вампір», РПГ «Муха», буксирувальний міномет «Сани», міномет «Молот», ЗРК «Стріла»), так й інших мов, якщо зброя розроблена іноземними компаніями (ЗРК «Ігла», міномет «Поднос», безшумна снайперська гвинтівка «Вінторез», ПТУР «Джавелін», ручний динамічний протитанковий гранатомет «Базука» тощо).

Значну групу становлять лексеми, утворені способом абрєвіації, і похідні від них:

- **БК** – ‘боєкомплект’;
- **ПКВТ (рос.)/ ККВТ (укр.)** – ‘кулемет крупнокаліберний Владімірова танковий’. Вимовляється паралельно як в українській, так і в російській фонетичних формах;
- **ККМ (укр.) / ПКМ (рос.)** – ‘кулемет Калашникова модернізований’. Вживається переважно в російській фонетичній формі;
- **ТТ** – ‘пістолет Тульського–Токарева’;
- **NLAW** (англ. Next Generation Light Anti-armour Weapon) – назва переносної протитанкової керованої ракети;
- **дашка** – ‘станковий крупнокаліберний кулемет’. Походить від абрєвіатури ДШК (Дегтярьова–Шпагіна крупнокаліберний). Для легшої вимови і запам’ятовування асоціативно його назвали **дашка**, що нагадує коротку форму російського варіанта жіночого імені Дарія – Даша, Дашка;
- **монка** – ‘осколкова міна’. Від абрєвіатури МОН (міна осколкова направленої дії) + суфікс **-к-**;
- **сапог** – ‘протитанковий гранатомет’. Від абрєвіатури СПГ (станковий протитанковий гранатомет). Російське загальноновживане слово «сапог» адаптоване до української вимови – з гортанним щілинним [г].

Найбагатший синонімічний ряд має лексема на позначення загальноновідомого автомата Калашникова, який був розроблений 1946 року і є на озброєнні у 55 країнах світу. Наявність великої кількості синонімів до цього слова пов’язана, з

одного боку, з ускладненням та розвитком позначеного поняття, з іншого – з вираженням емоцій, викликаних дією та наслідками дії відповідної зброї:

- *АК* – ‘автомат Калашникова’;
- *АКМ* – ‘автомат Калашникова модернізований’;
- *АКМС* – ‘автомат Калашникова з металевим складним прикладом’;
- *калаш* – ‘автомат Калашникова’. Усічена назва, що є популярною серед військових;

• *калашмат* – ‘автомат Калашникова’. Неологізм, авторство якого належить саме бійцям українського війська. Є припущення, що лексема утворена способом основоскладання від словосполучення «Калашниковим шматувати»;

• *плювачка* – ‘автомат Калашникова зі вкороченим стволом’. Жаргонізм походить від слова «плювати». З цієї моделі автомату «кулі не вилітають в заданому напрямку, а випльовуються мов зернята. Такі автомати видають командирам (бо стріляти ворога для офіцерів другорядна задача) та водіям (бо з коротким стволом легше розвернутися в кабіні)» [76, с. 90]. Лексемі утворено суфіксальним способом: *плюв* + **-ачк-**;

• *сучка* – ‘автомат Калашникова складний (приклад) укорочений’. Аббревіатура АКСУ. На основі метатези (переставляння звуків) виник жаргонізм, що нагадує відповідний вульгаризм;

- *ксюха* – ‘автомат Калашникова складний (приклад) укорочений’;

• *покемон* – ‘кулемет Калашникова модернізований (ПКМ)’. Слово «покемон» стало відомим наприкінці ХХ ст. як популярний медіабренд, що належить компанії Nintendo. Слово утворено від англ. *Pocket Monster* — «кишенькове чудовисько». У випадку появи жаргонізму аббревіатура ПКМ була трансформована в лексему *покемон* за звуковою подібністю.

Інші жаргонізми цієї тематичної групи і способи їх творення:

• *весло* – ‘снайперська гвинтівка Драгунова (СВД – від рос. «снайперская винтовка Драгунова»)’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю;

- **пльотка** – ‘одна з назв снайперської гвинтівки Драгунова’. Метафоричне перенесення ознаки за функціональною подібністю. Постріл гвинтівки хльосткий, як удар батога [76, с. 91]. Росіянізм;

- **граник** – ‘скорочена назва гранатомета’. Усічення лексеми із додаванням українського суфікса **-ик-**. Поява слова зумовлена економією часу та мовних зусиль під час бою;

- **макар** – ‘пістолет Макарова (ПМ)’. Скорочена назва. Жаргонізм утворено усіченням назви. Зафіксований у «Короткому словнику жаргонної лексики української мови» Л. Ставицької [97, с. 168];

- **мільниця** – ‘протитанковий гранатомет «Муха»’. У словнику жаргонізмів Л. Ставицької наведено таке значення: «Мільниця – фотоапарат невеликого розміру» [97, с. 174]. Лексико-семантичний спосіб творення. Постріл із цієї зброї здійснюється після слів: «А тепер посміхаємося, зараз вилетить муха» – немов не стріляєш, а фотографуєш мільницею [76, с. 74];

- **молоток** – ‘важкий кулемет’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за функціональною подібністю: працює так, як відбійний молоток;

- **пістоль / пєстік / пєкаль** – ‘пістолет’;

- **рогатка** – ‘зневажлива назва автомата’;

- **труба** – ‘шифрована для радіоперемовин назва ручного протитанкового гранатомета’. Лексико-семантичний тип творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю: гранатомет нагадує трубу;

- **шайтан-труба** – ‘реактивний піхотний вогнемет’. Шайтан — злий дух; чорт, диявол у мусульманській міфології [92, XI, с. 396]. Тобто **шайтан-труба** – це, іншими словами, «диявольська труба»;

- **лимонка / лимон / лимончик** – ‘ручна протипіхотна граната, що використовується при обороні’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю;

- **кабанчики** – ‘мінометна міна калібру 120 мм’. Лексико-семантичний спосіб творення, перенесення ознаки за зовнішньою подібністю: снаряд круглий, неповороткий, швидкість звуку на 30% перевищує швидкість польоту;
- **бурячок** – ‘мінометна міна калібру 82 мм’. Також перенесення ознаки за зовнішньою подібністю. Не така велика, як 120 мм, але кругла і велика за розміром;
- **ліфчик** – ‘торба, підсумок для магазинів автомату’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю. Підсумок часто має два відділення для двох магазинів, тому нагадує предмет гардероба жінок;
- **розтяжка** – ‘пастка у вигляді натягнутої тугої проволочки, що приєднана до вибухівки’. Лексико-семантичний спосіб творення;
- **світлячок** – ‘«світлова ракета або міна, що зависає на парашуті та освітлює територію яскравим, майже денним, світлом» [76, с. 102]’. СУМ подає таке значення слова: «невеликий жук, який світиться в темряві» [92, IX, с. 94]. Лексико-семантичний спосіб творення жаргонізму шляхом метафоричного перенесення ознаки: жук світиться в темряві, і світлова ракета світиться у темну пору доби;
- **люстра** – ‘освітлювальний боєприпас’. «Підвісний освітлювальний прилад, що має кілька джерел світла (свічок, електроламп) і оздоблену арматуру» [92, IV, с. 573]. Лексико-семантичний спосіб творення;
- **свистулька** – ‘«звукова сигнальна ракета, схожа на новорічну петарду» [76, с. 102]’. Свистулька – найдавніший духовий музичний інструмент зі своєрідним звучанням, свого роду свисткова судинна флейта. Військовий жаргонізм утворено лексико-семантичним способом шляхом метафоричного перенесення ознаки на основі подібності витворюваного звуку: сигнальна звукова ракета спрацьовує як розтяжка, у польоті свистить;
- **сємєчки** – ‘патрони насипом’. Патрони насипом нагадують розсипане насіння. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки. Росіянізм;

- *трасер* – ‘куля, що світиться, вказує ціль для інших учасників бою’. Морфологічний спосіб творення: *трасувальна* + суфікс **-ер-** (знаряддя дії (інструмент, механізм, прилад));

- *улітка* – ‘барабанний магазин для автомата Калашникова’. Улітка (укр. равлик) – «Молюск, який має черепашку, дуже повільно пересувається і живе перев. у болотах» [92, VIII, с. 426]. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю. Росіянізм;

- *блєдіни* – ‘гумористична назва російських ракет, якими обстрілюють мирні українські міста’. Лексема набула великої популярності в соцмережах і потрапила до міжнародного сленгового словника Urban Dictionary [123];

- *карандаш* – ‘осколковий снаряд для гранатомета’. Лексико-семантичний спосіб творення жаргонізму шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю: ці снаряди схожі на заточений олівець. Росіянізм.

2. 2. 5. Назви бойових дій, процесів, їхні наслідки

Тематична група військових жаргонізмів, що позначають бойові дії, процеси та їхні наслідки, представлена дієсловами та віддієслівними іменниками, з яких значна кількість належать до повсякденної розмовної (не специфічно військової) лексики, часто зниженої конотації, а також за походженням можуть бути елементами кримінального арго чи молодіжного сленгу. Частину таких слів фіксує «Короткий словник жаргонізмів української мови» Л. Ставицької [97]. Отже, військові жаргонізми цієї тематичної групи – це переважно лексеми, що потрапили до активного вжитку у військовому середовищі з кримінального арго, молодіжного сленгу та побутово-розмовного мовлення. Засобом їх формування є переважно переосмислення лексичного значення слів загальнонародної мови:

- *викупити* – ‘дізнатися про щось або здогадатися’;
- *випасати* – ‘вислідити когось, дізнатися про щось’;
- *відмазати* – ‘допомогти уникнути покарання, виправдати, поручитися за товариша’;

- **втирати** – ‘доводити свою думку людині, яка сумнівається, пояснювати власне бачення питання’;

- **знати** – ‘впевнено брехати, комусь доводити неправдиву інформацію’;

- **гасити** – ‘активно бити ворога усіма видами зброї’;

- **драти** – ‘сильно сварити з використанням слів-паразитів і нецензурної лексики’. Значення кримінального жаргонізму *драти* – «здійснювати статевий акт з дуже високою інтенсивністю» [97, с. 103]. У лексиконі військових ця лексема вживається у значенні, синонімічному до фразеологізму «виносити мозок»;

- **забити** – ‘ігнорувати наказ, не звертати увагу’;

- **зальот** – ‘помилка військовослужбовця, котра не залишилася непоміченою начальством’. Від жаргонізму *залетіти*, що в «Короткому словнику жаргонізмів української мови» визначено як «бути спійманим на гарячому» [97, с. 117]. Вживається в російській фонетичній формі;

- **косити** – ‘втікати від воєнкома, ховатися, ухилятися від служби’;

- **махач** – ‘бійка між відповідальними вояками та безвідповідальними аватарами без застосування вогнепальної зброї’. Від «махати руками і ногами».

Також у названій групі лексикону українських військових окремо виділимо слова, добре відомі в молодіжному середовищі, проте не завжди в ідентичному значенні. З-поміж них такі:

- **жахнути** – ‘підірвати’. СУМ фіксує значення лексеми як «сильно вдарити» [92, II, с. 514]. У молодіжному середовищі це слово вживається у значенні «сильно випити». Походить від лексеми «жахати», що семантично пов’язана з позначенням наслідків агресивних дій, таких як відчуття жаху і страху;

- **заганяти** – ‘замучити підлеглих дурними наказами, важкими завданнями без відпочинку’. Утворено за аналогією до слова «загнати» у значенні «виснажити, замучити до повної знемоги швидкою і довгою їздою (коней), гонитвою (дичину)» [92, III, с. 70];

- **зашаритися** – ‘уникати виконання обов’язків’. Утворено від студентського жаргонізму *шара* (‘щаслива можливість, шанс, отримані без

жодних зусиль») з набуттям значення «вдало скористатися можливістю нічого не робити»;

- **шаритися** – ‘вбивати час, вештатися, нічого не робити, ледарювати’;
- **косячити** – ‘псувати, партачити, робити помилки, що вилазять боком’.

Від прикметника «косий» утворилося сленгове слово *косяк* (у значенні «помилка»), а від нього – дієслово *косячити* («робити погано, з помилками, неякісно»);

- **озадачити** – ‘дати завдання, яке важко виконати, часто нездійсненні’.

Жаргонізм російського походження;

- **напряги** – ‘навантаження, напруження, надмірне навантаження завданнями’. Від російського дієслова «напрягаться» (укр. «напружуватися»).

Віддієслівний іменник;

- **рожати (народити)** – ‘щось негайно дістати з нічого, роздобути нізвідки, знайти вихід, вирішити завдання, не маючи для цього жодних передумов’. Лексема використовувалася в такому значенні в армійському жаргоні ще в часи існування радянської армії, популярна вона й серед сучасних українських військових. Лексико-семантичний спосіб творення. У першому варіанті (**рожати**) жаргонізм є суржикізмом, оскільки виявляємо поєднання російських та українських елементів, у другому (**народити**) – українським словом;

- **рулити** – ‘командувати’. Походить від рос. «руль» (укр. «кермо»), «управлять рулем» – «рулить» («кермувати»). Лексико-семантичний спосіб творення на основі перенесення ознаки за функціональною подібністю («управляти машиною» – «управляти людьми»). В умовах армії керує підлеглими командир, тому **рулити** – це керування;

- **подгон** – ‘корисний подарунок’. Від дієслова «підігнати» (рос. «подогнать») – «передати або подарувати дуже необхідну річ». Вживається в російській фонетичній формі;

- **скомуніздити** – ‘привласнити щось без дозволу’. «Короткий словник жаргонізмів» фіксує синонімічну лексему «скомунячити» – «украсти щось» [97,

с. 239]. Лексема утворена як евфемізм до вульгаризма «пиздити» (у значенні «красти») від кореня іменника «комунізм»: обігрується ідея колективізації майна при комунізмі;

- **точити** – ‘гризти сухарі або постійно щось їсти’. Є версія, що слово виникло внаслідок спостереження за процесом їжі, коли крихти, що летять, нагадують стружку олівця, який підточують (гострять). Або ж походить власне від слова «точити» у значенні: «Поступово псувати щось, гризучи, проїдаючи, роблячи дірки; поїдати, гризучи (звичайно про гризунів, хробаків і т. ін.)» [92, X, с. 213] з перенесенням ознаки з тварини на людину;

- **шмаляти** – ‘стріляти навмання, безперестанку’. Походить із злодійського жаргону, який своєю чергою запозичив його з ідиш: *šraeg, špaler* – пістолет. Звідси дієслово «шпаляти» у значенні «стріляти», яке фонетично трансформувалося в **шмаляти**;

- **триндець** – ‘безвихідна ситуація, кінець’. Лексема утворена як евфемізм до обценного слова «пиздець», за його ж словотвірною моделлю, від сленгізму «триндіти» (‘говорити багато, набридати розмовами’);

- **кошмарити** – ‘постійні обстріли, щоб дійняти, допекти противника, налякати його’. Жаргонізм утворений від переносного значення іменника «кошмар» – щось «жахливе, огидне, гнітюче» [92, IV, с. 317]. Морфологічний спосіб творення;

- **дрихнути** – ‘«спати навіть, коли дуже гучно, не відволікатися навіть на активні коливання доквілля» [76, с. 90]’;

- **донатити** – ‘жертвувати кошти на потреби ЗСУ’. Від англ. *donate* (жертвувати, дарувати).

Інші жаргонізми цієї групи і способи їх творення:

- **щемити** – ‘спати, не відволікаючись ні на що’. Жаргонізм утворений від російської лексеми «щемить» («прищемивши, стискати між чим-небудь»). Лексико-семантичний спосіб творення;

- **побрити / поголити** – ‘надурити, щось пообіцяти і не зробити’. Жаргонізм запозичено із російського молодіжного сленгу, де лексема «побрить»

вживається у значенні «обдурити, не справдити сподівань». Подібне значення цей жаргонізм має і у військових. Український варіант цього слова – *поголити* – є семантичною калькою. В українській мові не зафіксовано вживання лексеми «поголити» у значенні «надурити»;

- *накочуватися / відкочуватися* – ‘наступати, просуватися вперед / відступати, повертатися на старі позиції’. Лексико-семантичний спосіб творення;

- *могілізація* – ‘безглузде знищення чоловічого населення країни-агресора внаслідок відправлення його на війну’. Неологізм виник за зразком лексеми «мобілізація». Оскільки більшість мобілізованих російських чоловіків знаходять свою смерть на нашій території, то й виникло поняття «могілізація» – поява сотень тисяч могил загиблих російських завойовників. В основі створення такої назви – застосування прийомів мовної гри, а саме каламбуру, гри слів;

- *зашивати* – ‘підключати електропостачання’. Лексико-семантичний спосіб творення. І хоча власне процес зашивання вимагає лагодження чого-небудь за допомогою ниток, за аналогією ремонт ліній електропередачі, з’єднання розірваних дротів отримало назву «зашивання»;

- *задвохсотити* – ‘вбити ворога’. Дієслово утворене від іншого жаргонізму, субстантивованого прикметника *двохсотий* – «загиблий солдат». Морфологічний спосіб творення;

- *затрьохсотити* – ‘поранити ворога’. Дієслово утворене, як і попереднє, від спільнокореневого жаргонізму, субстантивованого прикметника *трьохсотий* – поранений солдат. Морфологічний спосіб творення.

З появою нової військової зброї та технічних засобів натовського зразка, за допомогою яких українські військові успішно ліквідовують окупантів, у мовленні наших захисників з’явилися жаргонні неологізми, які набули значного поширення. Це дієслова, утворені префіксальним способом (за допомогою префікса *за-*) від транслітерованих запозичених слів або українських лексем – назв зброї:

- *забайрактарити* – ‘знищити техніку ворога за допомогою турецького ударного оперативно-тактичного безпілотного літального апарату *Байрактар*’. Жаргонізм утворено морфологічним способом;

- **заенлавити** – ‘завдавати втрати ворогу з використанням шведсько-британської переносної протитанкової керованої ракети *NLAW*’. Морфологічний спосіб творення;

- **застінгерити** – ‘знищувати окупантів із переносного зенітно-ракетного комплексу *Стінгер*’;

- **заджавелінити** – ‘вбивати ворога за допомогою переносного протитанкового ракетного комплексу *Джавелін*’;

- **загарпунити** – ‘знищення російських військових кораблів із використанням протикорабельної ракети *Гарпун*’.

Українські захисники активно використовують у своєму лексиконі низку неологізмів, утворених від прізвищ відомих людей, які відіграли неабияку роль у російсько-українській війні, а також від назв населених пунктів, що були ареною воєнних дій та операцій:

- **притулити** – ‘активно збирати кошти на потреби Збройних сил’. Неологізм утворено від прізвища відомого українського шоумена Сергія Притули, який від початку війни збирає та возить волонтерську допомогу на передові позиції;

- **макронити** – ‘бути дуже стурбованим і занепокоєним, але нічого не робити для покращення ситуації’. Утворено від прізвища французького президента Макрона за допомогою питомих українських афіксів та закінчень;

- **шольцити** – ‘багато обіцяти, але затягувати з виконанням обіцянок’. Утворено від прізвища канцлера Німеччини Шольца;

- **байденкувати** – ‘вести довгі балачки ні про що’. Від прізвища американського президента Байдена;

- **меркелювати** – ‘вирішувати вигідні собі питання навіть із злочинцем’ [21];

- **відкобзонити** – ‘відправити на той світ, на концерт до Кобзона’. Неологізм утворено від прізвища естрадного співака Кобзона, який завзято підтримував злочинний режим Путіна і воєнні дії на території України. Оскільки

співак помер, то на його концерти можуть потрапити лише загиблі прихильники «руського мира»;

- **відчорнобаїти** – ‘знищити ракетними атаками ворожу техніку, як у районі Чорнобаївки, що на Херсонщині’;
- **відбородянити** – ‘знищувати ворожі танкові колони і живу силу, як під Бородянкою Київської області’;
- **відірпенити** – ‘спинити і розбити російські підрозділи, що звірствували в Ірпені’;
- **засбучити** – ‘вбивати російських окупантів, щоб помститися за розстріляну Бучу’;
- **нагостомеляти** – ‘розбити вороже військо, як під Гостомелем’.

Творення таких неологізмів відбувається переважно морфологічним способом із використанням українських префіксів. Зокрема, за допомогою префікса **від-** утворюються дієслова доконаного виду із загальним значенням «ретельно або інтенсивно виконати певну дію» [21]. Префікс **за-** вказує на результат дії.

2. 2. 6. Реалії ведення бойових дій

Розглянемо наступну тематичну групу жаргонізмів, що позначають реалії бойових дій. Більшість із слів цієї групи є іменниками, утвореними різними способами:

- **аборт** – ‘аварійна процедура здійснення пострілу з міномету у випадку застрягання міни в стволі’. Як у медицині аборт – передчасне переривання вагітності, так у військових це аварійний постріл, щоб позбутися міни, що застрягла. Лексико-семантичний спосіб словотворення шляхом метафоричного перенесення ознаки;
- **бетонка** – ‘будь-яка дорога із твердим покриттям’. Лексичне значення лексеми **бетонка** – «злітно-посадочна смуга аеродрому або дорога, покрита бетоном чи викладена бетонними плитами» [92, XI, с. 669]. Лексико-семантичний спосіб творення жаргонізму, метонімічна модель: «дорога, покрита бетоном > дорога з будь-яким твердим покриттям»;

- **блін** – ‘бліндаж – облаштоване на бойових позиціях укриття’. Жаргонізм, утворений усіченням лексеми «бліндаж»;

- **блок** – ‘блокпост – укріплений контрольно-пропускний пункт з бетонними брилами або «їжаками»’. Утворено усіченням лексеми «блокпост»;

- **дискотека / дискач** – ‘інтенсивний нічний обстріл із гучним гупанням, спалахами вибухів, слідами від реактивних ракет’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за візуальною та емоційною подібністю. Яскраве і захопливе дійство, проте надто небезпечне, тому краще спостерігати здалеку, а не бути безпосереднім учасником;

- **есемеска** – ‘відповідь ворогу на провокативний вогонь’. Лексико-семантичний спосіб творення. На зразок як у телекомунікаційних мережах обмінюються короткими повідомленнями, так під час бойових дій противники обмінюються вогневими ударами;

- **жара** – ‘період інтенсивного бою, з адекватною відповіддю на провокації противника’. СУМ подає такі значення лексеми «жара»: «гаряча літня пора; спека» [92, II, с. 509]. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки: від активності бою, нервового напруження гаряче і спекотно навіть у морозний день;

- **жопа** – ‘складна ситуація, активні бойові дії, оточення, відступ’. Російськомовний вульгаризм, який увійшов до молодіжного сленгу у значенні «скрутне становище». У такому значенні вживається й українськими військовими. **Повна жопа** – «безвихідна ситуація, близькість поразки» [76, с. 47]. Проте також фіксується словосполучення **повна срака**, що вживається в аналогічному значенні;

- **запара** – ‘перевантаження завданнями, коли намагаєшся все виконати, а часу і сил не вистачає’. Утворене від розмовного слова «запарюватися» у значенні «не встигати, не справлятися з роботою» [92, III, с. 246];

- **засвет** – ‘ситуація, коли позиції перебування воїнів були розкриті через необережність’. Віддієслівний іменник, утворений способом усічення дієслівної

лексеми «засвітитися» («виявити, видати себе») [97, с. 121]. Слово вживається в російській фонетичній формі;

- **зачистка** – ‘оперативно-силові заходи у звільнених населених пунктах, під час яких проводять обшуки усіх споруд, виявляють ворожих осіб і знешкоджують мінно-вибухові предмети’. Лексико-семантичний спосіб творення;

- **зеленка** – ‘смуга зелених насаджень, кущі, дерева, лісопосадки, де влаштовують засідки і облаштовують вогневі позиції’. Лексико-семантичний спосіб творення у поєднанні з морфологічним: «зелень» + суфікс **-к-**;

- **зрада** – ‘погані новини’. Лексема запозичена з політичного жаргону, де вона означає «провал, поразки, прорахунки української влади». Лексико-семантичний спосіб творення;

- **лежанка / льожка** – ‘місце для довгого спостереження: снайперська позиція або засідка’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за функціональною подібністю. СУМ наводить таке значення лексеми «лежанка»: «1. Низька піч у вигляді тапчана для лежання. 2. Призначене для лежання, спання підвищення з дерева, глини тощо» [92, IV, с. 469]. Тобто це слово в загальнонародній мові вживається на позначення обладнаного місця для відпочинку і сну. Військові вживають його в переосмисленому значенні для позначення непримітного, прихованого місця, де бійцям доводиться подовгу лежати, щоб виконати поставлене завдання. Слово вживається як в українському, так і російському фонетичному оформленні;

- **ленточка / стрічка** – 1. ‘колона техніки’. 2. ‘кордон на карті’. У різних родів військ ця лексема має різне значення. Проте в кожному разі цей жаргонізм утворено лексико-семантичним способом шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю. Зафіксовано паралельне вживання як української, так і неадаптованої російської лексеми;

- **мінус** – ‘позиції за нулем до закріплення основних сил’. Оскільки ці позиції вже за лінією розмежування (нулем), то за аналогією до математичних понять за нулем ідуть числа з мінусом;

- **нитка** – ‘колона машин, яку супроводжують бронетранспортери’. Лексико-семантичний спосіб творення, метафоричне перенесення ознаки за зовнішньою подібністю;

- **нора** – ‘укриття в землі на одну особу, в якому не тільки ховаються від обстрілів, а й живуть довгий час’. В СУМі «нора» – «заглиблення в землі, вирите тваринами як житло» [92, V, с. 442]. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за функціональною подібністю;

- **нуль** – ‘територія на лінії розмежування, де тривають бойові зіткнення’;
- **обкатка** – ‘тренування військових, перевірка на хоробрість і витримку’.

За аналогією до обкатки техніки – перевірки її придатності, готовності складових частин до використання [92, V, с. 510], перевірку проходять люди (наприклад, лягати під танк, що рухається на тебе);

- **опорник** – ‘військово-опорний пункт підрозділу’. Морфологічний спосіб творення: від іменника **опора** з додаванням суфікса **-ник-**;

- **передок** – ‘передова, передній край оборони’;
- **подарунки** – ‘боєприпаси, які прилітають від ворога по наших позиціях’.

Лексико-семантичний спосіб творення;

- **приліт / прильот** – ‘влучання ворожої ракети у цивільну або військову споруду’. Лексико-семантичний спосіб творення. Слово використовується паралельно як в українській, так і в російській фонетичних формах;

- **проліски / підсніжники** – ‘видалені з тіла уламки, осколки’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю: уламки заховалися в тілі, як проліски під шаром снігу;

- **роди** – ‘аварійна процедура екстракції міни зі ствола міномету у випадку її застрягання і неможливості здійснити **аборт**’;

- **селітра** – ‘вибухи на складах боєприпасів’. Лексико-семантичний спосіб творення жаргонізму, метонімічна модель перенесення: «назва речовини > назва боєприпасів > назва процесу, пов’язаного зі знищенням боєприпасів». У загальнонародній мові селітрою називають азотнокислі солі «натрію, калію,

амонію, кальцію і т. ін., які використовують для виготовлення вибухових речовин» [92, IX, с. 118];

- *сюрприз* – ‘неочікуваний подарунок ворогу у вигляді мін, фугасів, розтяжок у непередбачуваних місцях’. Лексико-семантичний спосіб творення;
- *тута* або *тама* – ‘місце дислокації військового підрозділу’. Від «тут» або «там»;
- *шанці* – ‘«ямки для стрільби лежачи або для сну в полі» [76, с. 127]’. Від нім. Schanze – «укріплення». Є слово «шанці» і в загальномовному словнику, де його значення супроводжується стилістичною ремаркою «військове», що разом із наведеними цитатами з українських народних дум засвідчує давність уживання лексеми в українській мові саме у стосунку до війська: «Земляні укріплення у вигляді ровів з насипом; окопи. *По тім боці запорожці Покопали шанці* (Укр. нар. думи)» [92, XI, с. 406].

2. 2. 7. Назви команд, умовних сигналів і позначень

Під час виконання певних завдань у радіоефірах українські захисники використовують особливий військовий жаргон у цифрах, який не зрозумілий пересічній людині і ворогам, що можуть перехоплювати і прослуховувати перемовини українських воїнів. Найуживаніші з них:

- **4.5** – ‘запит виходу на зв’язок’;
- **4.5.0** – ‘все спокійно (відповідь)’;
- **4.5.1** – ‘рух біля позицій’;
- **4.5.2** – ‘обстріл позицій’;
- **4.5.3** – ‘йде бій, потрібне підкріплення’;
- **4.5.4** – ‘загроза захоплення позиції’;
- **4.5.5** – ‘медик, евакуація поранених’;
- **4.5.9** – ‘прощайте, нам капець’;
- **333** – ‘загальна команда для батареї відкрити вогонь одночасно’.

Одним із способів указати напрямок руху є використання годинникового циферблата, годинникова стрілка якого й показуватиме напрямок:

- *на дванадцятю* – ‘на північ’;
- *на третю* – ‘на схід’;
- *на шосту* – ‘на південь’;
- *на дев’яту* – ‘на захід’.

Для шифрування часу в радіоперемовинах використовують кодові слова:

- *велика* – ‘стрілка, що позначає години’;
- *маленька* – ‘стрілка, що позначає хвилини’.

Наприклад, якщо початок операції через дві години й п’ятнадцять хвилин, то в радіоефірі це прозвучить так: за дві великі та п’ятнадцять маленьких.

Також активно використовуються умовні сигнали:

- *плюс* – ‘я тебе почув/прийняв наказ (інформацію)’;
- *мінус* – ‘я тебе не почув/не прийняв наказ (інформацію)’;
- *плюс-плюс* – ‘пречудово’.

Військовики також використовують особливу систему кодів, що присвоюють вантажам залежно від їхнього вмісту. Такі позначення виникли під час Афганської війни і були необхідні для засекречення інформації про вміст цих вантажів. Існували такі найпоширеніші коди:

- *вантаж 100* – ‘транспортування бойових запасів: зброї, патронів, снарядів, мін різних типів і призначень’;
- *вантаж 200* – ‘транспортування солдатів, які віддали життя за батьківщину’. Щодо цих кодових позначень існує версія, що вони походять від номерів відповідних документів – наказів МО СРСР (Наказ міністра оборони СРСР від 08.10.1984 № 200, відповідно до нормативної ваги контейнера з тілом військовослужбовця (200 кг));
- *вантаж 300* – ‘транспортування поранених бійців’. Відповідний наказ МО СРСР мав номер 300;
- *вантаж 400* – ‘транспортування бійців, що отримали контузію і травми’;
- *вантаж 500* – ‘транспортування медикаментів та ліків’;
- *вантаж 600* – ‘перевезення військовополонених’;

- *вантаж 700* – ‘транспортування грошей, золота, цінностей’;
- *вантаж 800* – ‘небезпечні перевезення: хімічна, будь-які види отруйної зброї чи зброї масового ураження’.

Існує декілька версій щодо утворення цих кодових позначень: були утворені від орієнтовної ваги вантажу, яку необхідно було врахувати в процесі логістики; від номерів нормативних документів, якими регламентувалося перевезення таких воєнних вантажів. Від кодових позначень вантажів були утворені жаргонізми *двохсотий, трьохсотий, чотирьохсотий, п'ятисотий, шестисотий, семисотий*. Лексеми *двохсотий* та *трьохсотий* активно вживаються й українськими військовими. Вони утворені лексико-семантичним способом із використанням метонімічної моделі «кодове позначення вантажу > людина, яка транспортується під цим кодом». Інші кодові позначення змінили своє первинне значення:

- *чотирьохсотий* – ‘полонений, який готовий здатися без бою’;
- *п'ятисотий* – ‘зниклий безвісти’. У деяких підрозділах п'ятисотими називають бійців, які люблять добряче випити (пов'язано з найпоширенішою тарою для розливу алкоголю [38]).

2. 2. 8. Назви побутових речей, їжі, одягу й обмундирування

Одна з найчисленніших груп слів, представлена переважно іменниками. Оскільки військові, на відміну від цивільних людей, носять військову форму певного зразка, то закономірно, що в лексиконі українських вояків трапляється чимало жаргонізмів на позначення військового одягу:

- *американка* – ‘військова форма зразка військ США’;
- *британка* – ‘військова форма британського зразка’;
- *канадка* – ‘військова форма канадського зразка’;
- *дубок* – ‘назва військової форми старого зразка’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю: малюнок на цій формі схожий на зображення дубових листочків;

- *горка / гірка* – ‘гірсько-штурмова маскувальна військова форма, однотонна, з латками темнішого кольору’. Повна назва «костюм гірський вітронепроникний». Дуже міцний, надійний і практичний одяг, створений для носіння у складних кліматичних і географічних умовах (в горах). Жаргонізм вживається переважно в російській фонетичній формі;

- *мультик / мультикам* – ‘військова форма з універсальним маскувальним малюнком, що містить 7 кольорів і яку можна використовувати в різних місцевостях’. Від англ. *MultiCam*. Метонімічна модель творення жаргонізму: «маскувальний малюнок на тканині > військовий одяг, пошитий з такої тканини»;

- *піксель / пікселька* – ‘нова форма Збройних сил України’. Лексема «піксель» з’явилася в українській мові відносно недавно, тому її не зафіксовано в СУМі. «Піксель (іноді піксел, англ. pixel, скорочено від англ. PICTure'S ELeMent – елемент зображення) – найдрібніша одиниця цифрового зображення в растровій графіці. Він являє собою неподільний об’єкт прямокутної (зазвичай квадратної) форми, що має певний колір» [78]. Жаргонізм утворений за метонімічною моделлю «елемент зображення на тканині > військова форма з такої тканини». Нова військова форма має «світло-бежевий відтінок, з плямами з квадратиків темного болотно-зеленого, світло-зеленого, сіро-зеленого, темно-сірого відтінків», що розмивають фігуру бійця на різних дистанціях [68];

- *цифра* – ‘нова форма Збройних сил України’. Є синонімічною лексемою до жаргонізму *піксель*. Утворено від слова «цифровий» – піксель є одиницею цифрового зображення;

- *хебешка* – ‘одяг з бавовняної тканини’. Колишня військова форма була виготовлена з бавовни. Лексема походить від російської аббревіатури хб («хлопчатобумажный»);

- *термуха* – ‘термобілизна’. Утворено усіченням з додаванням російського суфікса *-ух-*;

- *берці* – ‘масивні військові черевики на шнурівках із твердим передком’. Лексема зафіксована в «Короткому словнику жаргонізмів»: «військові чоботи з

високими халявами» [97, с. 45]. Жаргонізм походить від російського слова на позначення однієї з кісток ноги – «берцовая» (гомілкова), до якої щільно прилягають військові черевики. Метонімічна модель: «назва кістки > назва взуття, яке щільно прилягає до цієї кістки»;

- **талани** – ‘дуже якісні берці’. Лексико-семантичний спосіб творення жаргонізму. Метонімічна модель: «назва фірми, що виготовляє черевики > назва виробу». Берці шиє українська взуттєва компанія «Талан», яка з 2014 року розробляє і впроваджує нові зразки військового взуття із найсучасніших матеріалів;

- **недалі / пєдали** – ‘будь-яке взуття’. Лексема популярна в молодіжному середовищі, нею активно послуговуються і українські військові. Зафіксована в «Короткому словнику жаргонізмів» у значенні «взуття». Лексико-семантичний спосіб творення лексеми. Використовується паралельно як в українській, так і російській фонетичних формах;

- **бабаклава** – ‘балаклава, шапка-маска, що закриває обличчя, з отворами для очей і рота’. Лексема утворена за допомогою стилістичного прийому каламбуру;

- **мазепинка** – ‘польовий кашкет Збройних сил України’. Цей головний убір був розроблений Левком Лепким у 1916 році як «убір для українських військовиків, що належали до Українських Січових Стрільців та Української Галицької армії, пізніше Карпатської Січі та УПА» [55]. Мазепинка являла собою восьмикутну, в основі околиця якої спереду був клиноподібний розріз. Фасон кашкета базувався на козацьких традиціях: подібного крою головний убір носив гетьман Іван Мазепа, тому кашкет отримав назву «мазепинка»;

- **броник / бронік** – ‘жилет, що має дві важкі броньовані пластини, що захищають тулуб від поранень’. Лексему утворено від слова «бронезилет» морфологічним способом усічення з додаванням суфікса **-ик-** (назви одиничних предметів чоловічого роду). Вживається паралельно як в україномовній, так і російськомовній фонетичній формі;

- **розгрузка** – ‘військовий жилет з безліччю кишень, застібок, пасків та ремінців, призначений для носіння боєкомплекту, гранат та предметів першої необхідності [76, с. 98]’. Росіянізм; утворено від рос. «розгрузить» (наприклад, «розгрузить рюкзак») способом усічення з додаванням суфікса -к- та подальшим переосмисленням лексичного значення слова;

- **хамелеони** – ‘окуляри, які міняють прозорість залежно від освітлення’. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю. Як плазуни хамелеони змінюють колір тіла, так і окуляри змінюють свою прозорість.

Оскільки військові – люди невибагливі, та й у польових умовах війни харчування відрізняється від ресторанного, то серед жаргонізмів на позначення їжі переважають узагальнені слова:

- **хавка / хавчик** – ‘будь-яка їжа, пайок’. У «Короткому словнику жаргонізмів» зафіксовано обидві лексеми: **хавка** – у кримінальному та молодіжному жаргонах «їжа»; **хавчик** – у молодіжному жаргоні «їжа, харчі» [97, с. 276-277]. Є частовживаною лексемою військового жаргону. Утворений жаргонізм морфологічним способом: від дієслова *хавати* («їсти, споживати їжу») із додаванням суфікса -к-. Саме ж слово «хавати», за однією з версій, ромського походження: *te has* – харчуватися, *hava* – їм [90];

- **баланда** – ‘несмачна їжа, рідкий суп без м’яса, в якому плаває картопля і крупа’. «Короткий словник жаргонізмів» подає таке визначення лексеми «баланда»: «Будь-яка несмачна, невисокої якості страва» [97, с. 38]. Етимологія слова: запозичено в такому значенні з російської, «є, очевидно, результатом видозміни слова [балáнда] «лобода, гичка», що вважається запозиченням з литовської мови» [33, с. 124];

- **кашло** – ‘будь-яка каша, може бути заправлена тушонкою, або кількою в томаті, або без нічого’. Утворено жаргонізм морфологічним способом: від загальноживаного слова «каша» з додаванням суфікса -л-;

- **дріб шістнадцять** – ‘перлова каша, яка є дуже поживною, але не дуже смачною’. Жаргонізм походить ще з радянських часів, коли військових

«загодовували» недовареною перловкою. Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю: розмір недовареного зернятка перловки нагадував дріб для патронів шістнадцятого калібру;

- **кілька** – ‘будь-яка консерва в томатному соусі, яку додають до каші’. Найпопулярнішою консервою в томатному соусі є кілька, тому таку назву отримує будь-яка консерва в томаті;

- **тушняк** – ‘консервована тушкована страва, розм. «тушонка»’. Зневажлива назва м’ясної консерви, від якої з часом аж нудить (рос. «тошнит», «тошнота»). Лексема фіксується в російських словниках як елемент молодіжного сленгу;

- **ніштяки** – 1. ‘довгоочікувані смаколики, які привозять волонтери’. 2. ‘довгоочікувані, дуже потрібні речі’. У «Короткому словнику жаргонізмів» наведено таке значення лексеми: «Щось дуже гарне, відмінної і високої якості, те, що є джерелом приємних емоцій» [97, с. 190]. І смаколики, і довгоочікувані речі є джерелом позитивних емоцій військових. Вважається, що слово походить з ромської мови, де воно має значення «гарний, красивий, приємний» [36]. Варто зазначити, що суфікс **-ак-** – дуже поширений словотвірний засіб у російській мові, за посередництва якої жаргонізм, очевидно, й потрапив в українську: у російській мові за таким зразком утворено чимало експресивів, наприклад «проходняк», «верняк» тощо;

- **замолоди** – ‘смаколики, ласощі’. Можливо, етимологія жаргонізму пов’язана з одним із значень слова «молот» – «солод» (в російській мові збереглося слово «молодь» – «піна на молодому пиві», а «молодити» – «підсолоджувати»);

- **балабаси** – ‘волонтерські смаколики’. Етимологічний словник фіксує лексему «балабас» у значенні «сорт слив», що є результатом видозміни форми «балабух» – невелика булочка, хлібинка [33, с. 122];

- **синечка** – ‘алкогольні напої’. Такої лексеми немає у «Короткому словнику жаргонізмів», натомість зафіксовано значну кількість однокореневих

жаргонізмів: «синька», «синячити», «синяк», «синьолобий» тощо, значення яких стосується вживання алкоголю. Таку ж семантику мають слова «синій», «синячити», «сині справи», «синька», зафіксовані в «Першому словнику українського молодіжного сленгу» С. Пиркало [75].

Серед жаргонізмів на позначення побутових речей зафіксовано такі:

- **буржуйка** – ‘саморобна пічка, часто зроблена з газового балону, що зігріває військових в бліндажах та на блокпостах’. Невеликі пічки, якими можна було обігріти приміщення і на яких можна було приготувати обід, є винаходом початку ХХ століття, тоді й виникла і закріпилася за ними назва «буржуйка». Пічка мала вигляд товстої діжки і нагадувала велике черево «буржуїв» (багатіїв-капіталістів). Лексико-семантичний спосіб творення шляхом метафоричного перенесення ознаки за зовнішньою подібністю;

- **дуйчик** – ‘тепловентилятор, що швидко розганяє тепло’. Лексема утворена морфологічним способом від дієслова «дути» («гнати, нести повітря») із додаванням суфікса **-чик-** (зменшено-пестливий відтінок);

- **генек** – ‘електрогенератор’. Надзвичайна корисна річ за відсутності електрики. Жаргонізм утворено усіченням лексеми «генератор» та додаванням суфікса **-ек-**, який є поширеним засобом творення скорочених чоловічих особових імен у деяких слов’янських мовах, наприклад польській (Мачек, Янек). Можливо, тут спрацювала асоціація з іменем Геннадій (Гена) та відбулося словотворення за зразком імен;

- **банка** – ‘повербанк – зовнішній акумулятор, портативний зарядний пристрій’. Походить від англ. *power bank* – «банк енергії». Для економії часу і мовних засобів вживається лексема *банка*;

- **спальник** – ‘спальний мішок у вигляді кокона, польова ковдра, легка, тепла і зручна’. Утворений жаргонізм від прикметника «спальний» додаванням суфікса **-ник-** (назви одиничних предметів чоловічого роду);

- **каремат / каримат** – ‘килимочок з пінного поліетилену, що не пропускає холод від землі до тіла’. Відносно сучасний винахід, тому лексема «каремат» не зафіксована ні в СУМі, ні в «Короткому словнику жаргонізмів», ні в сучасних

загальнономовних словниках, наприклад у «Словнику української мови» в 20 т. [91]. Існує декілька версій походження слова. Найімовірніша: від англ. *carry-mat*, *carry* – «нести, переносити», + *mat* — «килимочок, підстилка». За іншою, це слово – бренд англійської фірми «Karrimor», що виготовляє туристичні килимки під назвою «Karrimat». Можливо тому й фіксується різне написання цієї лексеми;

- *піджопник / піддупник / п'ятиточечник* – ‘маленький каремат для сидіння’. Зручний килимок, що прив’язується на поясі, дає змогу посидіти в будь-який час на будь-якій поверхні і не застудитися. Жаргонізми *піджопник* і *піддупник* утворені морфологічним способом від прийменникових слів «під жопу» та «під дупу» з додаванням суфікса *-ник-* (назви одиничних предметів чоловічого роду). Лексема *п'ятиточечник* утворена від словосполучення «п'ята точка» (5 точок опори: основні – ноги, додаткові – руки, а п'ята – сідниці) + суфікс *-ник-*;

- *мобіла* – ‘мобільний телефон’. Лексема зафіксована в «Короткому словнику жаргонізмів» як молодіжний сленгізм, утворена способом усічення основи;

- *весло* – ‘ложка’. Лексико-семантичний спосіб творення: «Голодні солдати, дібравшись до їжі, дадуть фору олімпійському весляру в швидкості роботи інструментом» [76, с. 28]. Метафоричне перенесення ознаки за функціональною подібністю.

2. 2. 9. Військові звання, посади, професії

Ця категорія лексем у військовому жаргоні сформувалася дуже давно і була успадкована з радянських часів, коли в армії було засилля російської мови. Оскільки військова ієрархічна система практично не змінилася, то й жаргонізми, що входять до цієї тематичної групи, давно відомі і мають російськомовне походження. Навіть військовики, мовлення яких близьке до мовлення стандарту, послуговуються такими лексемами, проте вимовляють їх на український лад. Наприклад:

- *замок* – ‘заступник командира взводу’. Від російського словосполучення «заместитель командира» способом складання основ утворилася лексема

«замком». Далі новоутворена лексема, яка була омоформою до слова «замок» (пристрій для обмеження доступу) в орудному відмінку, перетворилася на звичний *замок*;

- *комбат* – ‘командир батареї’. Морфологічний спосіб творення, складання основ;

- *комбриг* – ‘командир бригади’. Морфологічний спосіб творення, складання основ;

- *комдив* – ‘командир дивізії’. Морфологічний спосіб творення, складання основ. Зауважимо, що лексеми «комбат», «комбриг» та «комдив» вийшли свого часу за межі жаргонного слововжитку та поповнили військову термінологію;

- *сержик* – ‘сержант’. Морфологічний спосіб творення, суфіксальний;

- *прапор* – ‘прапорщик, перехідне звання між рядовим і офіцером’. Лексема «прапорщик» утворена від слова «прапор» за зразком нім. *Fähnrich* – «прапорносець». Морфологічний спосіб творення: «прапор» + запозичений з російської мови, продуктивний у ній суфікс *-щик-* (особи за діяльністю, професією, родом занять). Жаргонізм *прапор* утворений усіченням лексеми «прапорщик»;

- *кусок* – ‘прапорщик’. Ще один поширений серед військових жаргонізм на позначення прапорщика. Етимологія цієї лексеми достеменно не відома. Популярними версіями є: «...чи то від неповноти звання (ні солдат, ні офіцер), чи то від вміння ділити все на частини (рос. *куски*)» [76, с. 66];

- *мамлей* – ‘молодший лейтенант’. Жартівливе від рос. «маменькин лейтенант». Фіксується також у російськомовній фонетичній формі *мамлей*;

- *летьоха* – ‘лейтенант’. Утворено способом усічення основи з додаванням поширеного в російській мові суфікса *-ох-*, що використовується для творення назв осіб низької конотації (наприклад, «пройдоха», «мандрьоха»);

- *покупец* – ‘офіцер, що відбирає бійців для свого підрозділу’. Лексико-семантичний спосіб творення. Метафоричне перенесення ознаки за функціональною подібністю. Покупец – «той, хто купує що-небудь» [92, VII,

с. 55]. Офіцер обирає для свого підрозділу людей, як продавець обирає на базарі потрібний товар.

2. 3. Позивні українських військових: походження та значення

Окреме місце у військовому лексиконі займають позивні. Позивні українських військових Л. Кравченко кваліфікує як оніми, що є близькими «до громадсько-політичних псевдонімів та індивідуальних прізвиськ, потужним класом антропонімів, закоріненим в українській традиції назовництва і здатним до подальшого розвитку. Вони органічно входять в онімну систему української мови, вносячи в неї нові тенденції і віддзеркалюючи сучасний соціум» [49, с. 85].

Позивні імена вживаються у порівняно вузькій сфері: вони побутують у невеликих військових колективах (батальйонах, ротах, спецпідрозділах тощо), що дає підстави зараховувати їх до військового жаргону. Позивні не тільки допомагають зберегти конфіденційність, а й є промовистими іменуваннями, кожне з яких зберігає внутрішню форму, а отже, й первісну мотивацію [129]. Проте лише учасники окремої військової структури, у межах якої позивне ім'я функціонує, достеменно знають причину, місце, час і мотиваційну ознаку його появи [122]. На думку П. Чучки, «оскільки псевдоніми переважно є самоназвами, то більшість із них одночасно є і власною самооцінкою» [118]. Псевдоніми є дуже корисним матеріалом для дослідження національної специфіки мислення українців. Тому вони заслуговують на детальне вивчення та аналіз не тільки мовознавців, а й психологів, соціологів та істориків.

За мотивами появи позивні можна розподілити на такі групи: відіменні лексеми (утворені від прізвищ, імен або імен по батькові); одиниці, утворені асоціативно, на підставі зовнішнього вигляду (зачіска, антропометричні параметри, татування, наявність бороди, вус, зовнішніх особливостей бійця); від професії, улюблених занять, хобі; від імен та прізвищ відомих персоналій і персонажів улюблених літературних творів, кінофільмів тощо; від регіону, міста походження, етнічної належності; від характеру і манери поведінки тощо.

Значну групу в оніміконі українських військових становлять позивні, утворені від реальних прізвищ бійців: використовуються усічені форми (**Крот** – Кротач, **Панас** – Панасюк, **Резо** – Резонов, **Подвал** – Подвальний), модифіковані усічені форми (**Кукі** – Кукай, **Циць** – Цицюк, **Льова** – Левченко, **Білий** – Білоус, **Никонор** – Никонюк).

Серед позивних, утворених від імен, фіксують скорочені форми: **Колян** (Микола), **Ден** (Данило), **Бодя** (Богдан); аналоги імен в іноземних мовах: **Боріс** на зразок імені англійського прем'єра Бориса Джонсона (Борис), **Катрін** (Катерина), **Майкл** (Михайло), **Вальдемар** (Володимир).

Позивні, утворені від по батькові, спостерігаються досить рідко. Переважно такі позивні отримують старші за віком бійці, до яких молодь ставиться з повагою [7].

Однією з найбільших є група псевдонімів, що походять від загальних назв на означення осіб за професією, трудовою діяльністю, спеціальністю, улюбленим заняттям або хобі [77]: **Фізрук** (учитель фізкультури в школі), **Реф** (рефері зі спортивних змагань), **Док** (лікар за фахом), **Тамада** (у мирному житті був ведучим корпоративів і свят), **Фермер** (підприємець-аграрій), **Айти** (фахівець з айти-технологій), **Юрист** (випускник правничого факультету), **Фізик** (студент факультету природничих наук), **Пожежник** (пожежний інспектор). Такі позивні, як правило, мають прозору етимологію, проте в деяких випадках досить складно визначити, що псевдонім вказує на професію, рід діяльності або хобі власника ймення. Наприклад, трапляються метонімічні позивні, зумовлені діяльністю людини: боєць, що має власну коптільню і виготовляє копчені смаколики, отримав позивний **Дим**, а власник затишної київської кав'ярні на Троєщині, що готує смачну ексклюзивну каву, взяв собі псевдонім **Кава**, автомеханік, що чудово ремонтує мотори, отримав серед військових позивний **Карбюратор**, а старшого лейтенанта, якому довірили касу частини, прозвали **Скарбником**.

Зафіксовано також декілька позивних, що утворені від назв регіону, міста походження, етнічної належності: **Полтава** – захисник, що мешкає у Полтаві; **Горні** – військовий, що проживає у гірській місцевості на Івано-Франківщині, **Циган**,

Молдаванин та *Поляк* – бійці, що мають циганське, молдавське та польське походження (коріння) відповідно.

За зовнішніми ознаками та характеристиками виокремлюється досить велика група позивних. Серед псевдонімів, пов'язаних із зовнішністю, популярними є лексеми, що описують зачіску або колір волосся: *Рудий* та *Рижий* (фіксуються і російськомовний, і українськомовний варіанти) – особи, що мають яскраве руде волосся та ластовиння; *Коник* – боєць з таким позивним носить зачіску хвостик, що нагадує гривку коня.

Окрім волосся, продуктивною для словотворення ознакою є розмір тіла або його частин: позивний *Слон* був у кремезного і рослого бійця, такий самий псевдонім дали й солдату, що мав великі, як у слона, вуха. Кругленького неповороткого сержанта в підрозділі прозвали *Медведиком*, безневинного та пухкенького військовика – *Котиком*, а кремезного бійця вагою близько ста тридцяти кілограмів – *Хамером* (від назви великого за розміром автомобіля). За хорошу фізичну форму, спринтерські здібності молодого бійця прозвали *Кросом*, за впевнену «генеральську» ходу одному із солдатів дали позивний *Комбат*, а вгодованому і добре забезпеченому військовому – *Куркуль*. Молодого круглоликого добряка побратими з любов'ю назвали *Пупсином* – це й стало його бойовим позивним. Поціновувач хмільного пива взяв собі позивний *Бірбол* (від англ. Beerbowl – пивна чаша).

Окрему групу становлять позивні, що походять від імен літературних героїв (*Санчо Панса* – вояка звати Олександр, скорочено Саня, що співзвучно з іменем персонажа з роману Мігеля де Сервантеса «Хитромудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі»); героїв фільмів (*Ксена* – позивний дівчини-снайперки, за іменем героїні американського серіалу «Ксена: принцеса-воїн»). Мужню військову звати Ксенія, і вона, беззаперечно, є принцесою-воїном); назв мультиплікаційних персонажів (*Лунтик* – позивний дали побратими військовику, який іноді так напивається, що не може збагнути, хто він і де він, як дитячий мультиплікаційний герой, який звалився з Місяця на Землю).

Зафіксовано декілька позивних, які були утворені завдяки певним рисам характеру військовиків: за жорстокі методи виховання підлеглих, нецензурні висловлювання та лайку майстер-сержант отримав псевдонім *Гебельс*, а принциповий офіцер, що наполегливо бореться з пияками, суворо карає їх аж до позбавлення премій, – *Інквізитор*.

Також було зафіксовано два позивних, що можна зарахувати до групи оказіональних: *Балабеник* та *Ясенпень*. Обидва псевдоніми були придумані іншими, а не самими бійцями. Не вдалося з'ясувати їхню мотивацію. У «Словнику української мови» в 20 т. зазначено, що «балабеник» – діалектизм, який позначає невеликий млинець [91]. Позивний *Ясенпень* утворено від російського експресивного словосполучення «ясен пень», що виникло як евфемізм до нецензурного виразу «ясен хуй» і вдало увійшло до молодіжного сленгу у значенні «все зрозуміло». Можливо, боєць з таким позивним часто послуговувався цим словосполученням, тому отримав такий псевдонім.

Отже, позивні військових не лише «маскують» свого носія, а й увиразнюють фізичні, психічні, інтелектуальні якості людини, показують її світогляд, уподобання, звички, відображають її соціальний статус, свідчать про територіальне й етнічне походження.

2. 4. Обсценна лексика в мовленні українських військових

Обсценна лексика широко представлена у мовленні військових. Це можна пояснити тим, що в умовах активних бойових дій бійці постійно перебувають у стресовій ситуації. Нецензурна лексика допомагає виразити сильні емоції та почуття, зокрема ненависть до ворога. Тому її використовують переважно всі військовослужбовці, незалежно від рівня освіти, культури, віку, соціального статусу.

Непристойні, нецензурні, нелітературні слова та вислови, на які накладено заборону, прийнято називати обсценною лексикою. «До обсценного лексикону можна зарахувати такі групи лексем: найменування соціально табуйованих частин тіла; слова та вирази, пов'язані зі статевим актом; лексичні одиниці, які позначають

дефекаційні процеси та їх результати; стилістично знижені найменування розпусної жінки» [44, с. 86] та похідні від них.

У відеосюжетах із фронту та інтерв'ю з бійцями було зафіксовано таку обценну лексику (лайливі слова та вислови) [105]: *блядь* (*бля, бляха, бляха-муха* – як вигуки, *бледіна* як евфемізм на позначення російської ракети); *хуй* (*похуй* – «все одно», *хуяк* – на позначення неочікуваного обстрілу, прильоту, *розхуярити* – «розбити вщент», *хулі* – «для чого, за що»); *їбати / єбати / єбашити* – «бити з усіх видів зброї, знищувати»; *єбашитися* – «битися з ворогом»; *єбанько* – «дурник»; *єблувати* – «нічого не робити і потрапити в цей момент командуванню на очі» [76, с. 45]; *йобнути* – «закінчена одноразова «робота» по противнику»; *єбучі вагнера, йобані зомбі* – прикметники та дієприкметники на позначення ворогів; *від'їбитися* – «відчепіться, залиште нас у спокої»; *заїбали* – «осточортіли, дістали до печінок»; *заїбучити / заєбучити* – неологізм, утворений від географічної назви міста Буча, де російські окупанти звірствували, гвалтували, мародерили, на позначення «помститися за Бучу»; *підараси / підари* – «російські окупанти»; *підарська* піхота; *пизда / пиздець* – «кінець»; *пиздуй* – «забирайся геть, йди звідси» стосовно ворогів; *дати пиздюлей* – «дати прочуханки»; *піддорез* – «активний бій, артобстріл»; *сука, курва / курвисько, скурвитися* – «змінитися в поганий бік», *хер* (*херовий, ніхера*), *хрін* (*хрєн, хрєнь, хрєновий*), *фіг* (*фігня, фіговий*), *дебіл, ідіот, придурки, виродки, Пішли в дупу! Повна срака.*

Війна впливає на людину, змінює її психіку, погляди на життя і, звичайно, позначається на її мовленні. Під час воєнних дій навіть мова освічених людей стає більш жорсткою. Такі трансформації спостерігаємо в українських військових, для яких стало звичайним використання обценної лексики. Лайка і ненормативна лексика виконують у мовленні військових безліч різних функцій – від психологічної розрядки, вираження невдоволення, презирства, болю, відчаю до ефективного способу переконання співрозмовника [104].

За визначенням Л. Ставицької [100, с. 26], у функціональному плані обценна лексика виконує таку роль: 1) емоційну (для безпосереднього вираження емоцій, таких як захоплення, здивування, незадоволення, злість, обурення тощо),

спрямовану на адресата; 2) роль вставних слів та конструкцій, які вживають емоційно, але безадресно, для зв'язку слів між собою та заповнення пауз.

Поширеність нецензурної лексики серед військових та добровольців на фронті можна пояснити причинно-наслідковим зв'язком між стресовою ситуацією в умовах ведення бойових дій, необхідністю емоційної розрядки, проявом агресії та використанням вербальних засобів як реакцій на описані зовнішні позалінгвальні чинники впливу на стан людини.

Висновки до II розділу

Матеріал, на якому базувалося наше дослідження, дає підстави стверджувати, що в неформальному спілкуванні українські військові активно застосовують жаргонізми. Військовий жаргон – це шар лексики, що має свої семантичні, словотвірні і функціональні особливості.

Аналіз відеосюжетів з фронту, результати опитування військовослужбовців різних військових спеціальностей і підрозділів дали нам змогу виділити у військовому середовищі дев'ять найбільших тематичних груп жаргонізмів:

назви осіб – учасників бойових дій (назви, якими українських військових називають вороги; назви представників різних родів військ Збройних сил України, підрозділів Національної гвардії, поліції та прикордонної служби; назви, що характеризують бійців у стосунку до часу служби й досвіду, статусу, в якому вони перебувають у лавах ЗСУ);

назви осіб, що є ворогами українського війська (негативні прізвиська, що українці дають росіянам для створення образу ворога, що допомагає простіше прийняти війну, взяти зброю до рук і нищити завойовників);

назви технічних і транспортних засобів, допоміжного обладнання; назви зброї та її частин, боєприпасів (це тематичні групи, які налічують значну кількість лексем, що увійшли до військового жаргону ще за радянських часів, оскільки українське військо було оснащено старою, ще радянською технікою та озброєнням);

назви бойових дій і процесів (включає переважно дієслівні лексеми та віддієслівні іменники; ця група містить велику кількість лексем, запозичених із молодіжного сленгу, багато новотворів);

реалії ведення бойових дій; назви команд, умовних сигналів; військові звання та посади (ці тематичні групи містять лексеми, що утворилися ще за радянських часів, тому фіксується значна кількість росіянізмів та кальок); *назви побуту, їжі, одягу і обмундирування*.

Найпродуктивнішим способом творення військових жаргонізмів є розширення семантичного обсягу загальноживаних лексичних одиниць на основі метафоричного, значно рідше метонімічного, перенесення на суто військові реалії назв інших предметів, явищ, дій, часто невійськового характеру, які подібні до них. Досить популярними є й морфологічні способи творення: аббревіація, основоскладання, рідше використовується афіксація.

Окрім військово-професійних жаргонізмів, у мові українських військових було зафіксовано досить великий пласт лексики, що походить з інших соціолектів. Найбільша кількість лексем є запозиченнями з молодіжного сленгу, рідше трапляються арготизми і нецензурна лексика.

Лексиці українських військовослужбовців притаманна висока морфологічна та фонетична варіативність [104]. У мовленні бійців фіксуємо вживання паралельних форм слів як в українській, так і в російській вимові: *броник / бронік, педалі / пєдалі, таблетка / таблетка*, а також російські слова (в адаптованій і в неадаптованій вимові): *лєнточка, льожка, засвет, зальот, подгон*.

Крім того, було розглянуто позивні військовослужбовців та добровольців, що не тільки допомагають зберегти конфіденційність, а й є промовистими іменуваннями, які дають яскраву характеристику своїм власникам.

Окремий розділ також присвячено обценній лексиці, яка становить подекуди до 15 % лексики військовиків. В умовах війни людина постійно перебуває у стресовому стані, війна є шоком і екстремальною подією. Реагуючи на важку і небезпечну ситуацію нецензурною лайкою, вона знімає напругу і відчуває певне полегшення. Тому військові використовують ненормативну лексику і лайку як

розрядку від стресу, а також із метою економії мовних засобів як заклик до дії у небезпечних ситуаціях, коли немає часу на пояснення. Нерідко обценна лексика використовується для зв'язку різних сегментів мовлення під час спілкування. На думку дослідниці ненормативної лексики Л. Ставицької, згадана лексика вербалізує образу як таку [100, с. 27]. Використовуючи лайливі слова, мовець намагається принизити опонента, показати свою перевагу над ним. В умовах війни, коли агресія та вороже ставлення до ворога досягають апогею, лайка стає інструментом боротьби, аж до повного морального знищення супротивника.

РОЗДІЛ III. ВИКОРИСТАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЖАРГОННОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА КІНОФІЛЬМАХ

3. 1. Військові жаргонізми в канві художніх творів сучасних українських письменників (на матеріалі роману Є. Положія «Іловайськ»)

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. значно зросла частка неформальних ненормативних мовних елементів як у комунікативних актах, так і в мові художньої літератури, кінострічках, ЗМІ. Політичні, економічні, соціальні та духовні перетворення в суспільстві призвели до свободи мовного самовираження людини. «Детабуїзація» мови ЗМІ, залучення до публічного життя представників різних соціальних груп, що є носіями різних соціолектів, зміна ставлення суспільства до моралі і мовних норм спричинили значний вплив жаргонної та просторічної лексики на літературну мову [15].

Проникнення жаргонних елементів у загальний інформаційно-комунікативний простір отримало назву «жаргонний вибух» [99]. Ця тенденція позначилася й на літературному процесі. Не цураються субстандартної лексики Ю. Андрухович, В. Діброва, С. Жадан, Б. Жолдак, О. Забужко, Ю. Іздрик, О. Ірванець, І. Карпа, С. Пиркало, Л. Подерв'янський, Т. Прохасько, І. Роздобудько та ін., що завдяки застосуванню стилістично зниженої лексики створили низку високоекспресивних літературних творів. Соціолекти надають твору яскравого емоційного забарвлення, допомагають передати характер, культуру персонажів, оскільки мова є віддзеркаленням внутрішнього світу, ціннісних орієнтирів, виховання та освіти особистості.

Оскільки мова завжди активно реагує на суспільні зміни, російська-українська війна, що стала суворою реальністю сьогодення, дала поштовх розвитку і популяризації військової лексики, зокрема й жаргону військовиків. Цей шар лексики активно поповнюється, проникає в усі сфери суспільного життя. Його збагаченню і поширенню сприяють письменники, кіномитці, автори ЗМІ та соцмереж.

Оскільки військові жаргонізми, семантичні, словотвірні та етимологічні особливості яких було досліджено в цій роботі, були зібрані методом опитування військовиків різних підрозділів та аналізу матеріалів у ЗМІ, бракувало прикладів їх

функціонального навантаження та контекстуального вживання. Такі приклади трапляються у художніх творах і кінострічках про війну сучасних українських митців.

Для аналізу було обрано роман Євгена Положія «Іловайськ». Ця книга розповідає про мужність, неймовірний героїзм і людяність українських військових, які в серпні 2014 року брали участь у боях за Іловайськ та опинилися в епіцентрі трагічних подій, які увійшли в історію під назвою «Іловайський котел», що мав наслідком важкі втрати в українському війську [80]. Книга складається із шістнадцяти новел, об'єднаних однією подією – виходом українських військ з Іловайська. Це роман не про криваву бійню, що трапилася спекотними серпневими днями 2014 року, а про мереживо людських доль, сплетене з їхніх спогадів. «Іловайськ» є яскравим прикладом «інкорпорації документального елемента в художній текст. Автор створив симбіоз розлогого журналістського розслідування та гострого й відвертого роману-свідчення» [79, с. 5].

Мова роману соковита, пересипана жаргонізмами, сленгізмами, ненормативними елементами, вона віддзеркалює реалії матеріального, духовного світу військовиків, їхні специфічні риси.

У творі трапляються військові жаргонізми усіх тематичних груп, які були виділені в нашому дослідженні.

У романі зафіксовано низку лексем, що використовують вороги на позначення українських захисників: ***українські фашисти, хохли, бандерівці, укрони, укронище, карателі, бандерівська наволоч.***

Він приїхав до України повоювати на боці «Новоросії», набратися тут, на війні, натхнення, коротше кажучи, він вважав своїм громадянським обов'язком мочити українських фашистів [80, с. 49] (тут і далі напівжирний курсив у цитатах з роману наш. – О.С.).

– Ненавиджу хохлів! – з викликом, комічно відкидаючи головою назад сиве волосся, сказав російський поет [80, с. 49].

– Сірий, а ти ж – укрон? – відгукнулися знову картярі. – Укронище! Бандерівець! [80, с. 119].

Вони дуже бояться нас, для них ми – карателі, бандерівська наволоч [80, с. 42].

Також трапляються жаргонізми, утворені від аббревіатур різних родів військ, на позначення осіб, що до них належать: **вевешник, ведевешник**.

Але нікуди не втік і стояв у строю Бодя з Бердичева, ...стояв тут і колишній вевешник із Дніпропетровська...багато різних та цікавих людей стояли в той день у лавах бійців «Дніпра-1», «Самооборони» і «Правого сектора» [80, с. 18].

Зафіксовано лексему **мехвод** (механік-водій):

Жорстоко матюкаючись, вилазять з броні мехводи з кувалдами та монтировками і поспішають усунути негаразди – ніхто не хоче затримуватися тут довше, ніж передбачено швидкістю транспортного засобу [80, с. 55-56].

Українські військові називають ворогів такими жаргонізмами: **сепари, деенерівці, кацапи, москалики**:

За кожного сепара – по десять тисяч баксів! [80, с. 18].

Та коли «денерівці» цілять, я взагалі не боюся! [80, с. 27].

Москалик висунувся з люка і запитує: – Ей, зьома! А чо ти з українським прапором мотаєшся? [80, с. 77].

В «Іловайську» виявлено досить велику кількість лексем на позначення транспортних і технічних засобів: **зушка, град, рапіра, ураган, смерч, васильок, беемне, коробочка, емтеелбешка-мотолаба, бетеер, шишарик, газелька, беха, урал**:

Десь о пів на п'яту почали працювати «гради»... [80, с. 20].

Вперед пішли беемне, за ними – бійці, за якими їхали білі броньовані міні-автобуси із зеленими написами «Приватбанк», за міні-бусами тягнули «рапіри» [80, с. 21].

У полях, здалеку схожі на апарати Єлізарова, можна було побачити остови касетних боєприпасів, нерозірваних снарядів «ураганів» та «смерчей» [80, с. 21].

З нами йдуть декілька «коробочок» 17-ї танкової бригади, ними командує капітан Апіс [80, с. 40].

І обидва наші кулеметники, які вже втомились від бездіяльності й безнадійності, почали яро навалювати по сепарах, прикриваючи «газельку», яка проскочила мертву зону і під їхала до Бішута [80, с. 52].

*Відводимо очі від страшних картин: з чорних огарків стирчать білі, як цукор, людські кістки; об'їжджаємо згорілі машини, **бетеери, бехи**, все розвернуте, розбите, обпечене [80, с. 75-76].*

Ззаду, впираючись один в одного бамперами, глохнуть, закипаючи, шістдесят шості «газони-шишарики» і сто тридцять перші «зіли», завантажені по самісінькі борти боєкомплектom [80, с. 58].

Удень, вочевидь, для різноманіття, відразу після обіду, почали обстрілювати з «васильків» [80, с. 63].

Черги на пропускному пункті стояли в декілька кілометрів, товпилися, квапилися, в останній день людей взагалі вивозили «уралами», немов перед землетрусом [80, с. 61-62].

Після того як майже всю техніку, що стояла на подвір'ї школи – «зушки», автобуси, машини – обстріли перетворили на металобрухт, у повітрі запахло не тільки попелом, запахло чимось страшним, непередбаченим, неконтрольованим [80, с. 201].

У творі немає жаргонізмів на позначення сучасних натовських технічних і транспортних засобів. Це можна пояснити тим, що роман написаний 2015 року, коли українська армія воювала з використанням техніки і зброї радянського зразка. Є багато лексем на позначення цивільних транспортних засобів. Через нестачу військового транспорту українські бійці були змушені пересуватися на цивільних автомобілях і бусах, нашвидкуруч перероблених під потреби військових.

Серед жаргонізмів – назв зброї, її частин і боєприпасів – у романі вжито: **агеес, ерпеге, муха, пезеерка, СВД, АК**.

*Противник, щоправда, встиг зробити в наш бік три незграбних постріли з ручного протитанкового гранатомета, але стріляти з **ерпеге** по людях однаково, що з гармати – по горобцях [80, с. 50].*

Нас непогано підготували й озброїли, поганяли на полігонах, навчили стріляти з агееє і «мух», а потім посадили на три «газони», ... і в середині червня відправили сюди, на кордон, у Донецьку область на пропускний пункт «Успенка» [80, с. 59].

Два дні тому Грім невдало стрибнув і впав на магазини від «ак» [80, с. 301].

У романі широко представлена жаргонна лексика на позначення бойових дій, процесів та їхніх наслідків: **віджати, відпрацювати, гахнути, прилетіти, мочити, зачищати, крити, шмаляти, зачистка, вилазка** тощо.

Коли Росія «віджала» Крим, Грег заметушився по квартирі, не знаходячи собі місця [80, с. 16].

Спочатку по ньому відпрацював танк, разів п'ять-шість безрезультатно гахнувши по масі бетонних плит [80, с. 23].

Після повороту направо зачистили ще одне «гніздо» [80, с. 49].

Найнебезпечніша річ на кордоні – це коли пропускний пункт, на якому ви чергуєте, криють мінометами чотири години поспіль [80, с. 57].

Удень 25-го, через пару годин після закінчення чергового обстрілу, почалася зачистка: дві колони росіян зайшли з двох боків, узявши нас у кільце... [80, с. 81].

Ми продовжували виконувати накази наших командирів, тримали з усіх сил периметр, ходили штурмувати блокпости, допомагали товаришам відбивати ворожі вилазки [80, с. 192].

Реалії ведення бойових дій представлені у творі Євгена Положія такими жаргонізмами: **блокпост, сюрприз, секрет, зеленка, дискотека, гніздо, рамиштайн, нора, котел** тощо:

Що, сюрприз прилетів? – запитав він із усмішкою в господаря обійстя [80, с. 27].

Їх учили іншому: охороняти об'єкти, зачищати місто після того, як його візьмуть військові, нести службу на блокпостах [80, с. 30].

Говорили з «секрету», який висунувся трохи вперед [80, с. 48].

Поки ми сиділи і думали, що робити далі, із «зеленки» в наш бік почали працювати ще кілька автоматників [80, с. 51].

Мінометні обстріли ми розділяємо на дві категорії: «дискоотека» – це 82-міліметровими шмаляють, так, пустоці, і «рамиштайн» – це вже 120 міліметрів, серйозна зброя [80, с. 62].

Врятувало те, що ми вирили собі, як кроти, в стінках окопу діагональні **нори**, там і перечекали [80, с. 63].

Серед жаргонізмів – умовних сигналів та позначень у тексті трапляються найбільш уживані та загальновідомі: **двохсотий, трьохсотий, вантаж 200**.

З тілами перших «двохсотих» – Посмішкою, Шульцем, Франком і Скіфом – виїхали медики Мир і Барка [80, с. 183].

Його довга фігура слугувала прикметною мішенню, але Дрин, наш начмед, не встигав ще як слід перев'язати чергового «**трьохсотого**», як Франко з Майстром вже тягнули нового [80, с. 187].

Жаргонізми на позначення одягу, взуття, предметів побуту і їжі представлені бідно. При виході з оточення головним завданням військовиків було вижити, тому елементам побуту, одягу, їжі не приділялося належної уваги, відповідно в оповіді вони майже не відображені. В тексті трапляються такі лексеми: **камуфляж, берці, сухнай, броник, розгрузка, мобілка**.

Новачки здіймалися на ноги і, поправляючи автомати, зніяковіло посміхалися й обтрушували **камуфляжі** [80, с. 22].

Сусід порадував новим бронечохлом, куди Грег перекинув свої бронеплити, а під вечір дружина привезла щойно отримані на замовлення американські **берці**, саме такі, про які він мріяв – водостійкі, із пластиковою підошвою, їх можна не знімати п'ять днів, і для ніг буде о'кей [80, с. 18].

Весь наступний день 25 серпня він чекав товаришів із застави – хлопці обіцяли принести блок сигарет і **сухнай**... [80, с. 100].

Він засунув руку під «**броник**», помацав живіт – тільки піт, крові немає, захист витримав [80, с. 94].

Дістав із санітарної сумки **мобілку**, вставив акумулятор – ділення «зв'язок» блимало останньою сходинкою [80, с. 421].

Натомість у тексті роману широко представлена група жаргонізмів на позначення військових звань, посад, професій: *летьоха, прапор, замкомбату, штабіст, воєнком, комбат, комбриг, замполіт, замок, старлей*.

Капітан Аніс і летьоха Гліб підуть на штурм разом із нами. Прапор і Полковник залишаться на блокпосту і згодом героїськи загинуть [80, с. 41].

Дав триста доларів воєнкому хабара – і пішов служити [80, с. 374].

«Не сцяти!» – наказували сміливі штабісти [80, с. 218].

У нашого комбата – найоригінальніший позивний у світі – Семен Семенченко [80, с. 38].

З боку блокпоста до них квапилися люди: вочевидь, комбриг і кілька солдатів без зброї [80, с. 254].

Хто залишився живий, пішов збирали шматки хлопців, замполіт складав їх у купки і намагався упізнавати [80, с. 80].

– Там п...ц, – «замок» був, як завжди, лаконічний [80, с. 451].

Старлей поглянув на нього здивовано, вставив черговий ріжок і, розвернувшись назад до бортів, висунувся з вікна і знову відкрив стрілянину [80, с. 394].

Позивні. Дуже різноманітним і цікавим є художньо-документальний антропонімікон роману. Власне ім'я героя є важливим елементом будь-якого художнього тексту, якому автор надає особливу роль у реалізації свого творчого задуму [18, с. 2].

У романі про війну герої мають не лише імена й прізвища, а й позивні, які, за словами Євгена Положія, є «вузликами, що зв'язують дві мотузочки, два наших життя: мирне й воєнне» [80, с. 36]. Трапляються і відпрізвищеві та відіменні прізвиська (*Шева* – російськомовний підприємець з Хмельниччини із загальновідомим українським прізвиськом Шевченко, *Нікітос* – боєць на ім'я Микита, *Грег* – один із головних персонажів твору, у мирному житті просто Григорій тощо), і позивні, що об'єктивують інформацію про національність, місце народження чи проживання бійця (*Мирний* – «свій позивний взяв, можна сказати, з географічної мапи – його бабуся живе в однойменному селі Одеської області» [80,

с. 37], **Сніжок** – «Слава Сніжок – тому що зі Сніжного – тридцятирічний вчитель російської мови та літератури» [80, с. 19], **Італієць, Хохол, Монгол, Румун**). Деякі персонажі носять імена реальних історичних осіб: **Франко** – позивний американця українського походження Марка Пославського, **Лермонтов**. Подекуди прізвиська відображають зовнішні ознаки героїв, на яких автор акцентує увагу: **Кабан** – «Чому Кабан? Тут відповідь очевидна, він за фізичними параметрами – найбільший у загоні борець!» [80, с. 84], **Дрин** – високий довгов'язий медик; подекуди – риси характеру: **Посмішка** – «він завжди посміхався, навіть у найскладніших ситуаціях ніколи не падав духом» [80, с. 45], **Бішут** – «подвійний постріл», влучний стрілець, що одним пострілом влучав у дві цілі, **Заноза, Грім**. Трапляються в романі і позивні, що походять від загальних назв на позначення осіб за професією, спеціальністю, хобі: **Майстер** – майстер спорту з єдиноборств, **Академік** – «кандидат наук, тому й Академік» [80, с. 64], **Старшина** – військове звання бійця, **Автобус** – «наш кращий водій» [80, с. 64], **Синус і Косинус** – «це позивні двох командирів підрозділів Нацгвардії. Вони обоє закінчували київський політех – от і бавляться, щоб геометрію не забути» [80, с. 89], **Пасічник, Фотограф**.

Позивні українських військових строкаті і промовисті. Іноді автор розповідає історії їх виникнення. Захопливою є історія псевдоніма **Філарет**: «Смішна історія трапилася з позивним Філарета. Він сам – з Луганська, афганець, офіцер запасу, йому 56 років. Чомусь позивний, який він хотів узяти, був Кирило.

– Ти що, охрінів? – закричав на нього Дід.

– Ти хоча б знаєш, хто такий Кирило?

– Хто? – здивувався майбутній Філарет. Можливо, він хотів узяти собі позивний на честь казкового героя Кожум'яки, але про це історія умовчує. – Кінь у пальті! Точніше, в рясі!

– Ох, а й не подумав про це, я...

– Значить, будеш Філаретом! – постановив Дід» [80, с. 37].

Мотивація деяких позивних залишається прихованою для читача: **Артист** («Чому Артист? Не можу сказати, ми ніколи не говорили з ним про це» [80, с. 36]), **Апіс** («Позивний у нього цікавий. Апіс – це ж бог плодороддя в єгипетській міфології,

*а ще – ліки з отрути бджоли. Як думаєш, він на честь бика свій позивний взяв чи на честь бджоли?» [80, с. 192]), **Скіф, Шульц, Сімка, Ефенді, Стаф** і багато інших.*

Ненормативна лексика. Сучасна художня література активно виходить за «рамки дозволеного», а твори письменників стають «посібниками» з вивчення сучасної розмовної мови з елементами ненормативної лексики і лайки. На зміну «зовнішньому цензору», що дбав про «цноту» читацької аудиторії, прийшов «внутрішній», тобто цензор у собі. Тепер сам автор встановлює межі дозволеного і рамки нормативності своїх текстів.

Хоча роман Євгена Положія розповідає про одну з найтрагічніших сторінок історії російсько-української війни, а його герої перебувають у стані найвищої напруги, на межі життя і смерті, автор майже не використовує матірну лексику. Але вживає багато експресивно забарвлених лексем, запозичених із молодіжного сленгу: **блін, хрін (охрінити, ні хріна), хер (на хер, розхерячити), фіг (офігівший, фігачити, розфігачити), хана, йопересете, гръобаний, капець.**

*Якщо торгуватиметься – бігти потрібно сьогодні ж вночі. Але куди, **блін**, куди?! [80, с. 141].*

*Ви що тут, **охрініли** зовсім!? – на бійців здивовано-дико дивилися круглими очима два бійця суміжного батальйону, які тут невідомо як і звідки взялися [80, с. 24].*

*А казарми наші гранатами закидали – озвірили зовсім сепари, ...хотіли за ту колону помститися, що двадцять третього ми разом із Нацгвардією **розхерячили** [80, с. 79].*

*Якщо почне шантажувати, гроші вимагати – значить, точно **хана** [80, с. 141].*

*Сірий, **йопересете**? Як же так? От **суки!** Сірий, ми їх там усіх замочили! [80, с. 96].*

*Ми ж самі про себе все сепарам розповідаємо, **гръобаний** стид! [80, с. 192].*

Письменник також використовує вульгаризми **сцяти** і **срати**, а також фразеологічні вирази з ними.

*«Не **сцяти!** – наказували сміливі штабісти. – Триматися!» [80, с. 218].*

А вони і не чухаються, насрати їм на нас, власні шкури їм дорожче [80, с. 428].

*Машина виявилася нікуди не годною. «В ній лише мертвих **срати** возити», – як влучно підмітив Тато, кіровоградський фермер...* [80, с. 390].

3.2. Популяризація військового жаргону в кінофільмах (на прикладі кінострічки «Кіборги»)

Найважливішу роль у формуванні образів кінотвору відіграє саме мова. Мовними засобами режисер показує думки, почуття та переживання персонажів, їхні характерні риси. Для відображення реальної мовної ситуації, а також того чи того соціального середовища часто використовується «жива» розмовна мова – мова щоденного побутового спілкування. Вона проста, невимушена, зрозуміла кожному глядачеві.

Для того щоб виділити персонажа (героя) з-поміж інших, підкреслити його індивідуальність, створити колоритний образ, зробити акцент на тих чи інших його рисах, характеристиках і особливостях (вік, освіта, професія, коло спілкування та інтересів, походження тощо), застосовують різноманітну лексику: як нейтральну, так і конотативно забарвлену. Події російсько-української війни спричинили появу військової лексики, зокрема жаргонної, а також обценної в мові кінострічок. Такі лексичні одиниці увиразнюють мовлення конкретного персонажа і його образ, роблять його самобутнім, допомагають розкрити його соціальне оточення.

Для аналізу було обрано фільм «Кіборги» (2017 р.) режисера Ахтема Сеїтаблаєва. Кінострічка «Кіборги» належить до жанру військової драми і базується на реальних подіях, розповідаючи про оборону Донецького аеропорту під час війни на Донбасі, запеклі бої за який тривали з травня 2014 до січня 2015 року. Драма «Кіборги» стала одним із найкращих фільмів про війну за всю історію сучасного українського кіно за відгуками глядачів. Фільм зображує війну на Донбасі з погляду людини, яка опинилася в самому її епіцентрі. Він показує не криваві бої і героїчні сцени, а розповідає про життя звичайних людей, які стали «кіборгами» – відважними військовими. Усі герої зовсім різні, але об'єднані однією спільною

метою – захист України від ворога. Одні – добровольці, фанатики своєї справи, ідейні та принципові, для інших (регулярних військових і строковиків) захист Батьківщини – це їхня робота.

Оскільки в кінострічці зображується російсько-українська війна і фігурують військові, часто у мовленні персонажів трапляються військові жаргонізми, які виражають експресію і допомагають якнайповніше розкрити образи героїв. Введення елементів військового жаргону до мовної канви фільму є виправданим, адже персонажі стрічки є свідками та безпосередньо учасниками воєнних дій.

Неодноразово у фільмі трапляються слова *двохсотий* та *трьохсотий*, що означають, як було пояснено вище, відповідно загибель або поранення бійця. Похідне слово *здвохсотився* має значення «помер», «загинув». Ще один жаргонізм, виявлений у мовленні персонажів фільму, – це умовне кодове слово *плюс*, яке вживають на знак згоди. Також українські військові між собою використовують вітання *Слава Україні! – Героям слава!* На момент оборони Донецького летовища це привітання не було офіційним, тому з командуванням військові вітаються: *Бажаю здоров'я!* Також використовують найпоширеніші військові команди на кшталт *Вільно!; Увага!; Відставити!; Так точно!* У розмові по радіо бійці вживають традиційне *прийом* з метою налагодження зв'язку. Крім того, застосовують вислови *повернутися на базу* – тобто на місце основної дислокації, наказ *Не відкривати вогонь!* – у значенні «не стріляти».

Позивні. Окреме місце у лексиконі кінострічки «Кіборги» займають позивні головних героїв. Незважаючи на те, що образи героїв – збірні, вони були списані з реальних людей – «кіборгів» Донецького аеропорту. Проте майже усі позивні героїв є вигаданими, а лише кілька з них «запозичені» у справжніх бійців. Вони не тільки приховують справжню інформацію про військового, але й допомагають увиразнити образ свого носія, підкреслюючи його унікальні риси характеру чи зовнішності, звички, соціальний статус, територіальну належність тощо.

У драмі «Кіборги» використовують відіменні прізвиська (*Марс* – це аббревіатура прізвища та імені: *Просто Марченко Сава. Скорочено МАРС*). Хоча такий позивний може бути бібліонімом чи міфонімом, адже Марс у древніх римлян

– це бог-покровитель війни). Подекуди прізвиська відображають вік і зовнішні ознаки героїв (*Старий* – дідусь Коля з Миргорода). Трапляються в кінострічці і позивні, що походять від загальних назв на позначення осіб за професією, діяльністю на фронті, хобі: *Гід* – зустрічає новоприбулих та проводить «екскурсії» аеропортом: *Ну что, пацаны! Показать вам наши 4 звезды «всё включено»? Я – гид... Экскурсия! Так вот, тут у нас, как там говорится, студио? Когда всё вместе: кухня, параша, кровать... А вот там у нас ресторан «Три сепара»...; Мажор* – талановитий музикант, що проміняв міжнародні фестивалі та світову славу на зброю (мажор – «музичний лад, акорд якого складається з великої та малої терції й має бадьоре, радісне звучання; протилежне мінор» [92, IV, с. 594]): *Доброволець Антон Ясинський із позивним Мажор. Прибув у ваше розпорядження. Чекаю наказів і завдань!*

У кінострічці «Кіборги» також трапляються прізвиська реальних військових. Таким є епізодичний герой *Редут*, прототипом якого є очільник захисту Донецького аеропорту Олександр Тріпак [43]. За визначенням СУМа, редут – «зімкнуте квадратне або багатокутне польове укріплення, здатне до самостійної оборони» [92, VIII, с. 483]. Проведімо паралель із образом героя. Він командир батальйону, старший на позиціях на летовищі, роздає накази: *Так, новоприбулі! Хочу подякувати вам за перший день служби. Тепер щодо вашого подальшого перебування: ваша позиція – новий термінал. І найголовніше: ви поступаєте під командування Серпня. Відтепер він – ваш Бог і начальник...* Прототипом військового медика та капелана з позивним *Псих* став санінструктор з 80-ї десантної бригади Ігор Зінич, який загинув в останні дні оборони аеропорту (січень 2015 р.) [121]. Проте герой кінострічки залишається живим. Він завжди терпляче вислуховує побратимів, даючи поради, загоює не лише тяжкі поранення, а й поранені війною скалічені душі та психіку.

Цікавими і нестандартними є позивні *Серпень* та *Субота*, оскільки їх важко зарахувати до якоїсь певної категорії і встановити їхню мотивацію. Вони не надають конкретної смислової інформації про своїх носіїв. Можна зробити припущення, що ці герої почали свою службу у цей місяць або день тижня відповідно. Також це можуть бути похідні від прізвищ героїв або назв пам'ятних та особливих для них дат

тощо. Ці позивні передають лише абстрактні поняття, а встановити їхню лексичну базу неможливо, не знаючи передісторії [49].

Ненормативна лексика. Обсценна лексика також широко представлена в кінострічці «Кіборги». Це можна пояснити тим, що герої постійно перебувають у небезпеці та стресовій ситуації. Обсценізми допомагають виразити сильні емоції та почуття, зокрема ненависть до ворога. Тому, наприклад, у кінострічці «Кіборги» обсценну лексику (лайку та нецензурні вислови) використовують абсолютно всі герої, незалежно від рівня освіти, культури, віку, соціального статусу тощо: *блядь (бля, бляха, бляха-муха, блядувати), хуй (похуй), їбати (від їбись), курва (курвисько), сука, просрав, просрана, відлити, хер (херовий, ніхера), хрін (хрєн, хрєнь, хрєновий), фіг (фігня, фіговий), дебіл, ідіот, придурки, виродки, Пішли в дупу!* Приклади вживання обсценної лексики у репліках героїв: *Нет, ну какого хера?; Нахера мене знімати?; Ну і нахера ти ж сюди приперся?; Серпень, це як сім'я: або любиш, будуєш, або бухаєш, блядуєш, виносиш все з дому!; Пристрели и отъебись!; Я ніхера не розумію в історії!* тощо.

Такі слова та вирази допомагають висловити свої емоції (страх, здивування, радість, злість, спрямовану на ворога, тощо): *Тварь! Приїхали на нашу землю!; Прийшли на нашу землю, суки!; Придурки!; Хлопці, не стріляти! Це наш ідіот!; Хрєнови математікі!; Шо це за дебіл на сепарській машині?; И ты, сука, до деток хочешь?; або не несуть адресного спрямування, а виконують роль вставних слів та конструкцій для зв'язку слів між собою: Йохане, п'ять місяців без ротації...; Куди, твою мать?!; Сука! Хлопці, не стріляти!; Він же, курва, російською писав!; Із козаків зробили клоунів, бляха муха!; Хохлы, блять! Что там, блять, считают?; Это просто, мать их, сука, танчики! Просто, бляха, танчики!; Сука! Тримайся, Субота, тримайся! Бляха!; Курвисько, Мажор!*

Висновки до III розділу

Отже, для дослідження контекстуального вживання і функціонального навантаження військових жаргонізмів було проаналізовано лексичне наповнення роману Є. Положія «Іловайськ» і кінострічки «Кіборги», що містять елементи

військового жаргону, обценної лексики, а також приклади позивних військових. Така лексика відображає середовище військових, їхнє спілкування, побутові умови, в яких вони перебувають, їхні дії, зрештою їхнє світосприйняття і психоемоційний стан, зумовлені війною. Ця лексика стала невід'ємною реальністю військових – не важливо, професійних чи добровольців. Вони формують цю лексику, і водночас сама лексика сприяє вербальному вимальовуванню такої соціальної реальності. Використання соціальних діалектизмів та ненормативної лексики в літературних творах та кіномистецьких роботах є одним із засобів творення образів, яким вдало послуговуються сучасні письменники та кіномитці. Проте щоб не втратити естетичну цінність мистецького твору, автор повинен мати почуття міри, використовувати таку лексику аргументовано і зважено.

ВИСНОВКИ

Мова – живий організм, що живе та розвивається за власними законами. Основними причинами та рушійними силами розвитку мови є внутрішні (відношення між елементами в межах мовної системи) і зовнішні (позамовні) фактори впливу. Мова віддзеркалює значущі події суспільного життя: з'являються нові лексичні одиниці, відбувається семантичне оновлення вже наявних у мові лексем.

У період воєнних конфліктів та війн найпомітніші кількісні та якісні зміни відбуваються у військовій лексиці. Військова лексика є складною системою, до якої входять назви понять, пов'язаних як із побутом військових, так із їхніми завданнями на службі. Структура словникового складу української мови військової сфери організована за принципом поля: центральну частину з ядром становлять військові терміни, а периферію – субстандартна (неформальна) лексика.

Проблема визначення військової субстандартної лексики залишається актуальною та дискусійною. У мовознавчій літературі використовується чимало термінів на позначення цієї групи лексичних одиниць: жаргонізми, сленгізми, арготизми. В англomовній науковій літературі найпоширенішим терміном на позначення субстандартної військової лексики є «сленг». Вітчизняні науковці віддають перевагу терміну «жаргон», «військовий жаргон», яким послуговуватимемося у нашій роботі. Український військовий жаргон ми розуміємо як ненормативну, стилістично забарвлену, функціонально обмежену мову військових, що виконує комунікативну, емоційно-експресивну, регулятивну та корпоративну мовленнєві функції.

У другому (практичному) розділі нашої роботи було всебічно розглянуто особливості функціонування військового жаргону на українських теренах, його розвиток і стан в українській мові на сучасному етапі. Дослідження військових жаргонізмів проведено на основі опитування учасників бойових дій, а також на матеріалах, дібраних на інтернет-ресурсах. Було зібрано близько 300 лексичних одиниць військового жаргону, аналіз семантики яких дав змогу виділити дев'ять тематичних груп.

Найбільш чисельною тематичною групою військових жаргонізмів є слова на позначення бойових дій, процесів. Ця тематична група є також однією з найпродуктивніших: трапляється значна кількість новотворів. За креативністю та оригінальністю ця група поступається лише лексемам, якими українські військові називають своїх ворогів.

Серед лексем на позначення технічних і транспортних засобів, допоміжного обладнання, зброї та її частин, боєприпасів, а також військових звань та посад є значна кількість слів, що були успадковані ще з військового жаргону радянських часів. Це можна пояснити тим, що зброя, технічні та транспортні засоби, що були на озброєнні українського війська майже весь період після здобуття незалежності, залишалися ще радянського зразка. Мало змінилася й система рангів в українському війську, тому часто використовуються жаргонізми, що мають російськомовне походження. Такими лексемами послуговуються навіть україномовні вояки, мовлення яких близьке до стандартного, проте вимовляють їх на український лад. Головною причиною того, що чимало лексем українського військового жаргону є росіянізмами за походженням, є зросійщення військової сфери за радянських часів, коли мовою армії і флоту була російська, відповідно самотутня українська лексика в цій галузі не розвивалася. Після здобуття незалежності українська військова лексика тривалий час була в стані пошуку, нерідко копіюючи російські зразки шляхом калькування. Проте наразі можемо констатувати, що завдяки зростанню громадянської і національної самосвідомості українців після подій Революції Гідності, анексії Криму, розпалювання Росією воєнних дій на сході України і повномасштабного вторгнення з'являються слова, утворені на власній мовній основі, повертаються до вжитку раніше забуті, примусово вилучені мовні одиниці військової сфери.

На основі використаного у дослідженні матеріалу можна стверджувати, що для військовослужбовців характерне інтерфероване, українсько-російське змішане мовлення. Бійці вживають паралельні форми слів як в українській, так і в російській вимові, а також російські лексеми, проте їх кількість вже не така значна.

Склад військових субстандартних лексичних одиниць постійно змінюється і поповнюється, переважно за рахунок переосмислення лексем літературної мови (наприклад, *стрічка, лежанка, дубок, нитка, нора, проліски, бобри, сутінки, корівка* та багато інших), використання запозичень (наприклад, *ган-трак / гантрак, покемон, донатити, аватари*), рідше – утворення нових лексем на основі запозиченого або питомого мовного матеріалу (наприклад, *зайрактарити, заенлавити, нагостомеляти, борщовіз, кадилівці, наливник, броник, генек, дуйчик*). Розвиткові української військової лексики сприяє заміна зброї, амуніції та технічних засобів радянського зразка на високотехнологічні натовські аналоги.

Жаргонізми, що виникли внаслідок семантичного перетворення загальноживаних лексичних одиниць, становлять близько половини досліджуваних лексем. Переважно вони утворюються шляхом метафоричного перенесення ознаки за подібністю (зовнішньою, внутрішньою) із об'єктами або суб'єктами, назви яких використовуються як військові терміни, рідше – шляхом метонімічного переосмислення слова. Серед морфологічних способів деривації найбільш популярними є аббревіація, осново- і словоскладання та афіксація, особливо суфіксація. Крім професійних жаргонізмів, українські військовики використовують й інші категорії лексики, найпопулярнішими з яких є молодіжні сленгізми, арготизми, вульгаризми, обценна лексика тощо.

Оскільки ненормативна (нецензурна) лексика становить подекуди до 15% лексику військовослужбовців, окремий підрозділ роботи було присвячено обценній лексиці. Встановлено, що військові використовують ненормативну лексику як спосіб розрядки від стресу, а також з метою економії мовних засобів як заклик до дії у небезпечних ситуаціях, коли немає часу на пояснення. В нелюдських умовах війни, коли ненависть до ворога, злість та агресія досягають кульмінації, лайка також стає інструментом боротьби, аж до повного морального знищення супротивника. Нерідко обценна лексика використовується для зв'язку різних сегментів мовлення під час спілкування. На жаль, від українських військовослужбовців дуже рідко можна почути колоритну українську лайку, переважно нею послуговуються військові із західних регіонів України.

Особливу групу жаргонізмів становлять позивні військових. У роботі досліджено мотивацію утворення більш як 50 таких мовних одиниць. Вони різноманітні за лексико-семантичним значенням, унікальні за стилем, мають специфічне конотативне наповнення і особливу мотивацію. Якщо частина псевдонімів має відносно зрозумілу семантику (наприклад, *Рудий* – боєць з рудим волоссям і веснянками), то в деяких випадках значення позивного, його мотивація залишається не зрозумілою без пояснення (наприклад, *Балабеник*). Серед псевдонімів близько 60% позивних були вигадані побратимами, а не самими бійцями.

Для дослідження контекстуального вживання і функціонального навантаження військових жаргонізмів було проаналізовано їх використання в художніх творах та кіномистецьких роботах, зокрема розглянуто лексичне наповнення роману Є. Положія «Іловайськ» і кінострічки «Кіборги». Встановлено, що як в романі, так і в кінофільмі трапляються жаргонізми різних тематичних груп. Митці використовують військову субстандартну лексику для досягнення стилістичної мети – правдивого зображення воєнних подій, передачі психоемоційного стану героїв.

Отже, розвиток субстандартної лексики становить особливий інтерес, а її дослідження є актуальним, оскільки військова сфера, як і українське суспільство загалом, намагається позбутися багаторічного панування російського впливу і російської мови зокрема. Активно відбувається перехід українських вояків на українську мову, створення на її основі нової військової термінології, професійних жаргонізмів і фразеологічних одиниць. Тому український військовий жаргон стає об'єктом дослідження мовознавців, його активно використовують автори ЗМІ і митці, що працюють у різних жанрах. Військові жаргонізми активно входять до лексикону пересічних українців. Попри стрімкий розвиток української військової лексики загалом і жаргону військовиків зокрема, високий інтерес до цього явища і активне вивчення військових соціолектів, проблема функціонування військового жаргону потребує всебічного наукового дослідження. Зібраний під час дослідження матеріал може бути використаний для укладання словника української військової жаргонної лексики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аватара. *Матеріал з Вікіпедії*. URL : <http://surl.li/hmhbe>
2. Андріянова О. Історія української військово-морської лексики: козацька доба. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 56, Т. 2. С. 35–39.
3. Андрущенко В. В. Місце жаргонної лексики у структурі соціальних діалектів. 2012. URL : <http://surl.li/hmixy>
4. Балабін В. В. Основи військового перекладу (англ. мова): підручник. Київ: Логос, 2008. 587 с.
5. Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу : дис. канд. філол. наук : 10.02.16. К., 2002. 308 с.
6. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : навч. посіб. К. : Вища школа, 1980. 245 с.
7. Белей Л. Українські позивні – від Байди до Баті. URL : <https://uchoose.info/ukrayinski-pozyvni-vid-bajdy-do-bati/>
8. Белов В. А. Некоторые лексические процессы в российском политическом дискурсе (на материале российских Интернет-газет). *Zeitschrift für Slavische Philologie*. 2016. Т. 72. № 2. С. 383–411.
9. Белова И. В., Павлова Ю. Е. Лексико-семантические особенности военного сленга в американском варианте английского языка. *Вестник Южно-Уральского государственного университета*. Сер. Лингвистика. 2008. Вып. 101. С. 33–38.
10. Бибик С. П. Словник іншомовних слів : тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Ермоленко. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.
11. «Бобри сховали єнотів у норі»: показали оновлений словник військового сленгу. *Gazeta.ua*. 20 серпня 2019. URL : https://gazeta.ua/articles/donbas/_bobri-shovali-yenotiv-u-nori-pokazali-onovlenij-slovník-vijskovogo-slengu/922881
12. Бойків І., Ізюмов О., Калишевський Г., Трохименко М. Словник чужомовних слів К., 1996. С. 168. (репринт харківського видання 1932 року).

13. Бойко (Руденко) М. Ю. Арго, жаргон, сленг: питання термінології. *Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика* : III Всеукраїнська наукова конференція германістів з міжнародною участю (м. Харків, 5 квітня 2014 р.). Харківський нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2014. С. 120–121.
14. Бондалетов В. Д. Типология и генезис русских арго : учеб. пособ. к спецкурсу. Рязань, 1987. 82 с.
15. Бондаренко К. Л. Лінгвокультурні особливості українського та англійського сленгу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17. Донецьк, 2007. 17 с.
16. Бугера О.А. Соціальні діалектизми: історія розвитку та теоретичного опрацювання. *Філологічні студії*. 2011. Вип. 6. Ч. 2. С. 30–38.
17. Василенко Д. В. Розвиток словникового складу англійської мови військової сфери ХХ — початку ХХІ століття : дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Запоріжжя, 2008. 237 с.
18. Вегеш А. І. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Івано-Франківськ, 2010. 18 с.
19. Винник В. О. Жаргон. *Українська мова. Енциклопедія*. К., 2000. С. 167–168.
20. Вронська Т. Історична довідка про становлення і розвиток військового етикету у збройних формуваннях України. *Військово-історичний меридіан*. 2014. № 1(3). С. 5–10.
21. Вусик Г. Л., Павлик Н. В. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23. Т. 1. С. 52 – 57. URL : http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/23/part_1/9.pdf
22. Галушко К.Ю. НАЦИЗМ. *Енциклопедія історії України*: Т. 7: Мі-О. К.: Наукова думка, 2010. 728 с. URL : <http://www.history.org.ua/?termin=Natsyzm>
23. Генсьорський А. І. Галицько-Волинський літопис: лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості. К. : Вид-во АН УРСР, 1961. 283 с.

24. Горбач О. Арго в Україні. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. 688 с.
25. Горбач О. Арго українських вояків. *Наукові записки*. Мюнхен, 1963. Ч. 7. С. 4–34.
26. Горобець В. Й. Лексика історично-мемуарної прози першої половини XVIII ст. : на матеріалі діаріушів. К. : Наукова думка, 1979. 127 с.
27. Гриценко С. П. Лексичні латинізми в україномовних текстах кінця XVI — XVII ст. : монографія. К. : ВПЦ «Київський університет», 2011. 367 с.
28. Гриценко С. П. Польські лексичні запозичення XVI—XVII ст. *Studia Linguistica* : зб. наук. праць. К. : ВПЦ «Київський університет», 2009. Вип. 2. С. 123–129.
29. Друм Т. Сленг: погляд зсередини. *Дивослово*. Львів, 1998. № 12. С. 4–5.
30. Дулепа І. Б. Особливості фахових мов у структурі загальнонаціональної мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2014. Вип. 8 (1). С. 89–91.
31. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. К.: Вид. дім “КМАcademia”, 2000. 218 с.
32. Енциклопедія української мови. URL : <http://litopys.org.ua/ukrmova/um03.htm>.
33. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Т. 1: А–Г / за ред. О. С. Мельничука. К.: Наукова думка, 1982. 632 с.
34. Задорожний В. З історії Української військової лексики. *Дивослово*. 2013. № 3. С. 41–47.
35. Захарчук О. А. Тематическая классификация военного жаргона как отражение профессионального восприятия военнослужащих. *Вестник Челябинского государственного университета*. Филология. Искусствоведение, 2011. Вып. 57, 24 (239). С. 224–226.
36. Значення слова «нішт'як», походження і синоніми. URL: <http://teg.com.ua/znachennia-slova-nishtiak-pohodjennia-i-sinonimi/2/>
37. Зомбі. *Матеріал з Вікіпедії*. URL : <http://surl.li/hmhcj>

38. Іван Гаврилко: після АТО я два тижні не хотів виходити з дому. *Твоє місто*. URL : https://tvoemisto.tv/exclusive/zahysnyk_ukrainy_ivan_gavrylko_pro_lviv_armiyu_ato_i_bayduzhist_lyudey_73531.html
39. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. 5-те вид., опрац. і доп. Львів : БаК, 2014.
40. Караванський С. Секрети української мови. 2-ге розшир. вид. Львів : БаК, 2009. 344 с.
41. Кацап. *Матеріал з Вікіпедії*. URL : <http://surl.li/hmhbl>
42. Кияк Т.Р. Фахові мови та проблеми термінознавства. *Нова філологія* : зб. наук. праць. Запоріжжя: ЗНУ, 2007. № 27. С. 203–208.
43. «Кіборги»: 10 фактів про фільм, які варто знати. 6 грудня 2017. URL: https://24tv.ua/film_kiborgi_2017_10_faktiv_pro_film_kiborgi_yaki_varto_znati_n_898534
44. Клепуц Л. Стратегії класифікації ненормативної лексики. *Гуманітарні та соціальні науки* : матеріали I Міжнар. конф. молодих вчених HSS-2009, 14–16 травня 2009 року, Львів, Україна. Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 84–87.
45. Ковалів П. К. Лексичний фонд літературної мови Київського періоду XI—XIV ст. Нью-Йорк, 1964. Т. 2 : Запозичення. 444 с.
46. Коровушкин В.П. Нестандартная лексика в английском и русском военных подязыках: понятийный аппарат. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2003. №4. С. 53–59.
47. Коровушкин В. П. Словарь русского военного жаргона: нестандартная лексика и фразеология вооруженных сил и военизированных организаций Российской империи, СССР и Российской Федерации XVIII–XX веков. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2000. 371 с.
48. Кравець Л. В. Стилїстика української мови : практикум / за ред. Л. І. Мацько. К. : Вища школа, 2004. 199 с.
49. Кравченко Л. Лексична база позивних українських бійців – учасників озброєного конфлікту на сході України в 2014 р. *Тенденції розвитку*

- української лексики та граматики. Ч. II / за ред. І. Кононенко, І. Митнік, С. Романюк. Варшава – Івано-Франківськ, 2015. С. 224–237. URL : <http://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/tendencje-gramatyki-2.pdf>
50. Кремінь Т. Новітні сленгізми-неологізми – мовне віддзеркалення війни. *Укрінформ*. 23 травня 2022. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490258-novitni-slengizmineologizmi-movne-viddzerkalenna-vijni.html>
51. Лапоть. *Матеріал з Вікіпедії*. URL : <http://surl.li/hmhcg>
52. Левкова А. Слова війни. *The Ukrainians*. URL : <https://theukrainians.org/slova-vijny/>
53. Лебедєва Т. Б. Динаміка розвитку військової лексичної підсистеми в сучасній німецькій мові : дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.04. К., 2002. 233 с.
54. Литовченко І. О. Джерела і семантика соціальних діалектизмів у військовій лексиці української мови. *Наукові праці : науково-методичний журнал*. Серія : Філологія (мовознавство). Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. Вип. 183. Т. 195. С. 63–65.
55. Мазепинка. *Матеріал з Вікіпедії*. URL : <http://surl.li/hmhgo>
56. Мамрак А. Нагрівник, нагрівальник, нагрівач? URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/КМ/pdfs/Magazine21-9.pdf>
57. Маркевич Д. Мінісловник військового сленгу: «муха», «покемон», «улітка». *АРМІЯІNFORM*. URL : <https://armyinform.com.ua/2019/08/20/minislovnyk-vijskovogo-slengu-muha-pokemon-ulitka/>
58. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. К. : ВД «Києво-Могилянська академія». 2010. 243 с.
59. Масенко Л. Репресована мова. *Локальна історія*. 2021. №11. С. 44–47.
60. Масенко Л. Усні форми побутування мови. Явище вульгаризації мовлення. *Ї*. 2004. №35. URL : http://www.ji.lviv.ua/n35texts/masenko-usni_formy.htm
61. Матвіяс І. Г. Засади української діалектології. *Мовознавство*, 2000. №1. С. 3–9.
62. Мележик Т. "Таблетка", "маслята", "ситуація 4.5.0": військовий сленг Збройних Сил України. URL : <https://tsn.ua/ato/tabletka-maslyata-situaciya-4-5-0-viyskoviy-sleng-zbroynih-sil-ukrayini-2121913.html>

63. Митчелл П.Дж. Английский военный сленг: понятие, способы образования, тематическая классификация. *Язык и культура*. 2014. № 3 (27). С. 64–73.
64. Михайленко Т. Д. Інтра- та екстралінгвістичні аспекти формування і функціонування військової терміносистеми в національних мовах : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». К., 1996. 48 с.
65. Мосенкіс Ю. Л. Український молодіжний сленг. *Дивослово*. 2007. № 12. С. 32–35.
66. Мурашко Л. В. Українська військова лексика в її історичному розвитку: військові звання та посади : дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 1997. 164 с.
67. Нелюбин Л. Л., Дормидонтов А. А., Васильченко А. А. Военный перевод и его особенности: учебн. военного перевода (общий курс). М. : Воениздат, 1981. 379 с.
68. Новий український піксель. URL : https://militarka.com.ua/ua/voennye-atributy/pogony-shevrony-nashivki/nagrudnye/shopby/color-kamuflyazh_pogranichnika-novuj_ukrainskij_kamuflyazh-polyn.html
69. Ондрус П. К вопросу о характеристике и классификации социальных диалектов. *Вопросы языкознания*. М. : Наука, 1975. № 5. С. 110–113.
70. Орки. *Матеріал з Вікіпедії*. URL : <http://surl.li/hmhbz>
71. Паламарчук Л. С. Лексико-семантичний розвиток мови. *Мовознавство*. 1982. № 4. С. 3–7.
72. Панченко Т. Розширення сфери вживання військових жаргонізмів у мові української преси. *Теоретична і дидактична філологія*. Серія : Філологія (літературознавство, мовознавство). 2017. Вип. 26. С. 119–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tdff_2017_26_13
73. ПБК Вагнера. *Матеріал з Вікіпедії*. URL : <http://surl.li/hmhcp>
74. Пекарська А. Е. Жаргонізми у структурі соціальних діалектів української мови. *Проблеми розвитку, функціонування та методів викладання мов у полікультурному просторі*. Матеріали студентського науково-практичного

- онлайн-форуму (Мелітополь, 22 листопада 2019 р.). С. 25-27. URL : <http://surl.li/hmify>
75. Пиркало С. Перший словник українського молодіжного сленгу. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Pyrkalo_Svitlana/Pershyi_slovnyk_ukrainskoho_molod_izhnoho_slenhu.pdf
76. Піддубний В. Словник солдатського сленгу своїми словами. Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2019. 184 с.
77. Підкуймуха, Л.М. Позивні учасники антитерористичної операції на Донбасі : спроба аналізу. *Мова : класичне - модерне - постмодерне*. 2016. Вип. 2. С. 135–144.
78. Піксель. *Матеріал з Вікіпедії*. URL : <http://surl.li/hmhfr>
79. Поліщук Я. Інкорпорація документального ресурсу в сучасній художній літературі. *Слово і Час*. 2018. № 9. С. 3–9.
80. Положій Є. Іловайськ. Розповіді про справжніх людей. К. : Фоліо, 2017. 378 с. [Електронна книга]. URL : <file:///C:/Users/losik/Downloads/%D0%86%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA.%20%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B6%D0%BD%D1%96%D1%85%20%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B5%D0%B9.a6.pdf>
81. «Приліт», «двохсотий»: якою мовою говорять на фронті і в тилу. URL : <https://odessa-life.od.ua/uk/article-uk/prilit-dvohsotij-jakoju-movoju-govorjat-na-fronti-i-v-tilu>
82. Путін – хуйло! *Матеріал з Вікіпедії*. URL : <http://surl.li/hmhct>
83. Радченко Д. А., Архипова А. С. Укроп и ватник: «язык вражды» российско-украинского конфликта как нападение и защита. *Ab Imperio*. 2018. № 1. С. 191–220.
84. Ренчка І. Лексикон тоталітаризму. К.: Кліо, 2018. 232 с.

85. Рибалка Я. І. Структура тематичної групи «Військова лексика козацтва» в українській мові XVII–XIII століття : дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Дніпропетровськ, 1998. 193 с.
86. Рогаль М. С. Лексические заимствования в украинских летописях конца XVII – 1-ой половины XVIII вв. : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». К., 1969. 16 с.
87. Руденко М. Ю. Арго, жаргон і сленг у європейському й американському мовознавстві: історія і сучасний стан дослідження : дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.15; Державний заклад "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського". Слов'янськ, 2019. 270 с.
88. Рудницький Я. Львівський говір. Наш Львів (Ювілейний збірник 1252–1952). Нью Йорк, 1953. С. 179–183.
89. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2010. 844 с.
90. Словар українського сленгу. *Словopedia*. URL: <http://slovopedia.org.ua>
91. Словник української мови : в 20 т. / [наук. керівник проекту В. А. Широков ; голов. наук. ред. В. М. Русанівський] ; НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Київ : Наукова думка, 2010–2023. Т. I–XIII. URL : <https://sum20ua.com/>
92. Словник української мови: в 11 т. (СУМ) / за ред. І. К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1970–1980. Т. I–XI.
93. Словник фронтового сленгу: Ніштяки, нора та навики. URL : <https://www.depo.ua/ukr/life/nishtyaki-nora-i-natsiki-yako-yu-movoyu-rozmovlyayut-biytsi-ato-25032015164800>
94. Сороколетов Ф. П. История военной лексики в русском языке XI–XVII в. Л. : Наука, 1970. 384 с.
95. Соціолект. *Матеріал з Вікіпедії*. URL : <http://surl.li/hmhaj>
96. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг : соціальна диференціація української мови. К. : Критика, 2005. 462 с.
97. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. Київ: Критика, 2003. 334 с.

98. Ставицька Л. Мовна ситуація в Україні очима американського філолога. *Українська мова*. 2007. №1. С. 106–110.
99. Ставицька Л. Сучасний український інтержаргон : проблеми й аспекти вивчення. *Мовознавство* : доп. та повідомл. IV Міжнар. конгресу українців. К. : Пульсари, 2002. С. 213–216.
100. Ставицька Л. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. К.: Критика, 2008. 456 с.
101. Стельмах І. Як українці стають «Укропами». *Радіо Свобода*. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/26519406.html>
102. Столяр М. Ю. Аксіологічні особливості лексики молодіжного сленгу (на матеріалі художнього дискурсу кінця ХХ – початку ХХІ століть). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства* : зб. наук. праць. Хмельницький : ФОП Бідюк Є. І., 2016. Вип. 10. Т. 3 (Р-Я). С. 102–108.
103. Стрелковский Г. М. Теория и практика военного перевода. М. : Воениздат, 1999. 272 с.
104. Тарасова В. Новітні тенденції функціонування військової субстандартної лексики української мови: психолінгвістичний експеримент. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 2020. Вип. 31. Т. 2. С. 257–265.
105. Третя ОШБр воює під Бахмутом: цілодобові штурми, зомбі-вагнера, вогневий контакт на кількадесят метрів. URL : <http://surl.li/hegxc>
106. Туровська Л. В. Військові звання та посади в Україні : Історико-генетичний аспект вивчення української військової термінології. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 158 с.
107. Туровська Л. В. Екстралінгвальна обумовленість лінгвістичних процесів у термінології (на прикладі військової терміносистеми). *Гуманітарний вісник* : Всеукраїнський зб. наук. пр. Серія : Іноземна філологія. Черкаси, 2007. С. 495–501.

108. Туровська Л. Лексика на позначення військових клейнодів часів козацтва. *Культура слова*. К., 2002. Вип. 61. С. 35–39.
109. Удовіченко Л. Г. Українська військова лексика: діахронія мовознавчих студій. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. Вип. 52. С. 81–90.
110. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали / за ред. Л. Масенко. К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.
111. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С.Я. Єрмоленко. К.: Либідь, 2001. 224 с. URL : <https://archive.org/details/terminy2001/page/60/mode/2up>
112. Український тлумачний словник. URL : https://ukrainian_explanatory.academic.ru/
113. Украни. *Матеріал з Вікіпедії*. URL : <http://surl.li/hmgzt>
114. Укроп (неологізм). *Матеріал з Вікіпедії*. URL : <http://surl.li/hmgzn>
115. Федоренко С. В., Бернадіна А. В. Загальна характеристика фахової мови військової сфери (на матеріалі англійської мови). *Нова філологія*. 2021. № 83. С. 257–363.
116. Халимоненко Г. І. Тюркська військова лексика у мовленні українського козацтва : дис. канд. філол. наук : 10.02.01. К., 1993. 142 с.
117. Хаустова И. С. Лексикологическая характеристика «Ведомостей» Петра I (по материалам лексики, связанной с военной тематикой). *Учебные записки Ленинградского государственного университета* : Серия : Филологические науки. Л., 1958. Вып. 142. С. 159–182.
118. Чучка П.П. Українські псевдоніми: статус, структура і функції. *Наукові записки КДПУ*. Кіровоград, 2001. Вип. 37. С. 82–83.
119. Шевельов Ю. Так нас навчали правильних проізношень: триптих про мову. URL: <https://r2u.org.ua/node/111>
120. Шевчук В. Н. Производные военные термины в английском языке: Аффиксальное словопроизводство. М. : Воениздат, 1983. 231 с.

121. Шрамович В. «Кіборги»: «чесне кіно», яке важко дивитися бійцям. *BBC Україна*. 20 квітня 2018. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42255844>
122. Шулська Н. Номінативна характеристика позивних імен бійців АТО, уживаних у мові ЗМІ. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27). С. 342–347.
123. Що таке БЛЄДІНА, та куди вона летить, історія та походження цього мему. *Звідки Вітер Віє*. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=SRsTqSZXmC8>
124. Що таке тепловізор. URL : <https://glushitel.zp.ua/ua/chto-takoe-terpovisor.html>
125. Якимович Б. Тимчасові статuti Збройних Сил України і проблеми української військової термінології. *Українська термінологія і сучасність* : тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції. К. : Інститут української мови НАН України, 1996. С. 88.
126. Яремко Я. П. Формування української військової термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Дрогобич, 1997. 16 с.
127. Яценко Н. О. Військова лексика в історичних романах Ліни Костенко. *Дивослово*. 2000. № 3. С. 30–32.
128. Яценко Н. Основні етапи становлення української військової термінології. *Українська мова*. 2007. №3. С. 74–79.
129. Яцків Р. Псевдоніми учасників національно-визвольних змагань – позивні військовослужбовців Збройних сил України: семантичні паралелі. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2014. С. 99–106. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2014_2014_16
130. Dickson P. *War Slang* (3rd ed.). Mineola, NY : Dover Publications, 2011. 464 p.
131. Fries C. *Usage Levels And Dialect Distribution*. The American College Diction-Ary. New-York: New American Library. 1947.

132. Grosse Neubert 1970: Grosse R., Neubert A. Thesen sur marxistischen Soziolinguistik. Lingvistische Arbeitsberichte-Leipzig, 1970. S. 33–56.
133. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache: Eine Einfuhrung. Tubungen: Gunter Naer, 1985. 308 s.
134. Rudnyćkyj J. Lemberger Ukrainische Stadtmundart (Znesinnja). Arbeiten aus dem Institut fuer Lautforschung an der Universitaet Berlin. Berlin; Leipzig, 1943. 139 s.

АНОТАЦІЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Тема: «Сучасний український військовий жаргон»

Студент: Сідько Ольга Костянтинівна

Факультет гуманітарних наук

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ренчка І. Є.

Захищена «___» _____ 2023 р.

Короткий зміст роботи

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню сучасного українського військового жаргону.

Актуальність магістерської роботи зумовлена важливістю поглибленого вивчення українського військового жаргону. На сучасному етапі військова субстандартна лексика не є достатньо дослідженою, тому потребує поглибленого вивчення та аналізу. Це зумовлено активним розвитком української військової лексики, її широким уживанням не тільки серед професійних військових, а й серед широкого загалу, зважаючи на повномасштабну війну в країні.

Мета роботи – здійснити системний аналіз сучасного українського військового жаргону, яким послуговуються представники Збройних сил України та сил Територіальної оборони.

Робота складається зі вступу, трьох розділів: теоретичного та двох практичних, висновків, списку використаних джерел та анотації.

У першому розділі розкрито термінологічний інструментарій, використаний у дослідженні, на основі огляду наукових праць, а також з'ясовано теоретичні проблеми вивчення жаргону, зокрема військового, в українському мовознавстві. У другому розділі розглянуто історію розвитку української військової лексики та її досліджень, схарактеризовано мовлення українських військових з погляду його належності до розмовних форм української мови, а саме жаргону, класифіковано військову лексику за тематичними групами, досліджено способи творення військових жаргонізмів, а також розглянуто позивні українських військових. У третьому розділі виявлено особливості функціонування елементів військового жаргону у творах українських письменників та кіномитців (на прикладі роману Є. Положія «Іловайськ» та кінострічки А. Сеїтаблаєва «Кіборги»).

Проведений аналіз мовного матеріалу засвідчив, що для військовослужбовців характерне інтерфероване, українсько-російське змішане мовлення. Бійці вживають паралельні форми слів як в українській, так і в російській вимові, а також російські лексеми, проте їх кількість вже не така значна. Активно відбувається перехід українських вояків на українську мову, створення на її основі нової військової термінології і жаргонізмів.